

MEMORIE VAN TOELICHTING

ALGEMEEN DEEL

1. INLEIDING

1.1 Samenvatting inhoud wetsvoorstel

1.1.1 Wijziging Kieswet

Dit wetsvoorstel introduceert een nieuwe wijze voor de vaststelling van verkiezingsuitslagen. Een van de belangrijkste conclusies van de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing van 15 maart 2017 was dat de in de Kieswet geregelde procedure van uitslagvaststelling transparanter en beter controleerbaar moet worden gemaakt, en dat er in deze procedure onvoldoende gelegenheid is om fouten in het telproces tijdig te constateren en te corrigeren. Daarom heeft mijn ambtsvoorganger een grondige aanpassing aangekondigd van de procedure voor de vaststelling van verkiezingsuitslagen.¹ Dit wetsvoorstel voorziet daarin. Zo wordt een centrale opzet van de stemopneming in alle gemeenten voorgesteld, dat wil zeggen: het in elke gemeente, in het openbaar, op een of meer centrale locaties tellen van de stemmen. Gemeenten kunnen sinds 2013 bij verkiezingen al experimenteren met een centrale stemopneming.² Deze experimenten zijn succesvol verlopen, en daarom wordt in dit wetsvoorstel voorgesteld om deze wijze van stemopneming nu in de Kieswet vast te leggen. De centrale stemopneming heeft tot doel het telproces ten opzichte van de thans voorgeschreven telprocedure betrouwbaarder, transparanter en dus beter controleerbaar te laten verlopen.

Ook bevat het wetsvoorstel een uitbreiding van de termijn tussen de dag van de stemming en de eerste samenkomst van de nieuwgekozen leden van het vertegenwoordigend orgaan, en wel van de huidige acht naar dertien dagen. Deze extra tijd is nodig om alle actoren in het proces van uitslagvaststelling voldoende gelegenheid te geven hun werkzaamheden zorgvuldig te verrichten.

Daarnaast voorziet dit wetsvoorstel in een aantal wijzigingen die betrekking hebben op het stemmen vanuit het buitenland. De mogelijkheid om briefstembureaus in te stellen bij diplomatieke of consulaire vertegenwoordigingen of bij militaire missies komt met dit wetsvoorstel te vervallen. De afschaffing hiervan gaat gepaard met maatregelen om ervoor te zorgen dat er meer tijd wordt gecreëerd om de briefstemmen van kiezers in het buitenland te ontvangen bij de briefstembureaus in de gemeente 's-Gravenhage, opdat die stemmen nog meetellen voor de betreffende verkiezing. Verder introduceert dit wetsvoorstel een nationaal briefstembureau, dat verantwoordelijk wordt voor de vaststelling van het totaal aantal stemmen dat vanuit het buitenland is uitgebracht. Hiermee wordt tegemoet gekomen aan de wens van de gemeente 's-Gravenhage om deze stemmen niet langer bij de uitslag van die gemeente te betrekken.

Van de gelegenheid wordt gebruik gemaakt om de Kieswet op enkele andere punten te wijzigen. Deze voorstellen zijn met name gebaseerd op adviezen van de Kiesraad uit 2014, 2015 en 2017³, alsmede op de eerdere reactie van mijn ambtsvoorganger

¹ Kamerstukken II 2016/17, 31 142, nrs. 62 en 71; Handelingen II 2016/17, nr. 89, item 22.

² Op grond van de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming (Stb. 2013, 240).

³ Advies integrale wijziging Kieswet, 18 april 2014; Advies n.a.v. gemeenteraadsverkiezingen en verkiezingen Europees Parlement 2014, 24 juli 2014, incl. wetstechnische opmerkingen; Advies n.a.v. verkiezingen voor provinciale staten, waterschappen en eilandsraden, 18 mei 2015, incl. onderhandse (redactionele) opmerkingen; Evaluatieadvies Tweede Kamerverkiezing 15 maart 2017, 30 mei 2017.

op deze adviezen.⁴ Onder meer wordt voorgesteld dat het centraal stembureau in het kader van het onderzoek naar de geldigheid van de kandidatenlijsten meer tijd krijgt om na te gaan of geconstateerde verzuimen zijn hersteld, en dat de termijn voor het registreren van de aanduiding van politieke groeperingen voor de Eerste Kamerverkiezing wordt verlengd. Daarnaast wordt in dit wetsvoorstel invulling gegeven aan een van de aanbevelingen van de Staatscommissie parlementair stelsel: de Kiesraad krijgt de taak om verkiezingsuitslagen te verzamelen en te ontsluiten en wordt daarin gefaciliteerd. Deze aanvullende taak draagt bij aan de toegankelijkheid en transparantie van verkiezingsuitslagen; ook op lange(re) termijn.

1.1.2 Wijziging Tijdelijke experimentenwet, Waterschapswet, Mediawet 2008, Mediawet BES

Nu centrale stemopneming de regel wordt, schrapt dit wetsvoorstel in de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming, de mogelijkheid om te experimenteren met centrale stemopneming. Ook noopt de invoering van centrale stemopneming tot enkele aanpassingen in de Wet algemene regels herindeling. In overeenstemming met de minister van Infrastructuur en Waterstaat voorziet dit wetsvoorstel voorts in aanpassing van de wijze van benoeming van de categorie gebruikers van bedrijfsruimten in het algemeen bestuur van een waterschap. Verder wordt, in overeenstemming met de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, voorgesteld de Mediawet 2008 en de Mediawet BES zodanig te wijzigen dat een politieke groepering niet langer in alle, maar in ten minste negentien van de twintig kieskringen in Nederland moet meedoen aan een Tweede Kamerverkiezing om voorafgaand daaraan in aanmerking te komen voor verkiezingszendtijd voor politieke partijen.

1.2 Verhouding tot eerder wetsontwerp en andere wetsvoorstellen

In december 2017 is een eerdere versie van dit wetsvoorstel in consultatie gebracht bij de Kiesraad, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB) en de openbare lichamen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba. Ten opzichte van die versie van het wetsvoorstel is de voorliggende versie op een aantal onderdelen aangepast. De belangrijkste aanpassingen zijn:

- het wetsvoorstel voorziet in een centrale opzet van de stemopneming in alle gemeenten en openbaar lichamen;
- het wetsvoorstel voorziet in een aantal wijzigingen die betrekking hebben op het stemmen vanuit het buitenland;
- het wetsvoorstel gaat niet meer over de introductie van de digitale openbaarmaking van de processen-verbaal van alle stembureaus en de opgaven met stemtotalen van de gemeenten en openbare lichamen, wat per separaat wetsvoorstel is geregeld;⁵ en
- er komt een separaat wetsvoorstel voor de uitbreiding van de grondslag voor het stellen van eisen aan het gebruik van digitale hulpmiddelen in het verkiezingsproces.⁶

⁴ Kamerstukken II 2013/14, 33 268, nrs. 24 en 25, blg. 373165; Kamerstukken II 2014/15, 31 142, nr. 46, blg. 381830; Kamerstukken II 2014/15, 31 142, nr. 51, blg. 544110 en Kamerstukken II 2016/17, 31 142, nrs. 62 en 71.

⁵ Wet van 5 december 2018 tot wijziging van de Kieswet houdende maatregelen tot elektronische openbaarmaking van de processen-verbaal van de stembureaus en van de opgaven van de burgemeesters van de aantallen in de gemeenten uitgebrachte stemmen (Stb. 2018, 470).

⁶ Dit wetsvoorstel wordt, zoals vermeld in de brief van 15 oktober 2018 (Kamerstukken II 2017/18, 31 142, nr. 87), na afronding van de verkenningen in een eigen traject vormgegeven.

Vanwege de consequenties die deze aanpassingen hebben voor de gemeenten, de openbare lichamen en de Kiesraad, is dit wetsvoorstel opnieuw in consultatie gebracht.

2. DE PROCEDURE VAN UITSLAGVASTSTELLING

Paragraaf 2.1 bevat een overzicht van de stappen in de procedure van de vaststelling van de uitslag van een verkiezing zoals die nu in de Kieswet is geregeld. In die procedure doet zich in de praktijk een aantal knelpunten voor. Daarover gaat paragraaf 2.2. In paragraaf 2.3 doet de regering voorstellen tot verbetering van de procedure.

2.1 De huidige procedure van uitslagvaststelling

In de huidige praktijk zijn met de werkzaamheden ten behoeve van de vaststelling van de uitslag meestal vijf dagen gemoeid. Meteen na het sluiten van de stemming, woensdagavond⁷ om 21.00 uur, tellen de stembureaus de stembiljetten in de stemlokalen en stellen zij de uitslag voor het stembureau in het openbaar vast. Zij noteren eventuele bezwaren van kiezers in het proces-verbaal. Na afloop van de stemopneming (in veel gevallen pas na middernacht) leveren zij het proces-verbaal in op het gemeentehuis. De volgende ochtend (donderdag) stelt de burgemeester de stemtotalen per kandidaat en per lijst voor de gemeente vast. Dit gebeurt niet in het openbaar. Onverwijld daarna (veelal nog dezelfde dag) stuurt de burgemeester de processen-verbaal van de stembureaus, alsmede zijn eigen opgave van de aantallen stemmen op gemeenteniveau, naar het hoofdstembureau. De door het stembureau verzegelde pakken met daarin de stembiljetten, de stempassen, de kiezerspassen en de volmachtbewijzen houdt hij onder zich. Het hoofdstembureau totaliseert tijdens een openbare zitting op de tweede dag na de stemming (vrijdag) de uitslag per kandidaat en per lijst op kieskringniveau, alsmede de aantallen blanco en ongeldige stemmen en het aantal volmachtstemmen, en maakt daarvan een proces-verbaal op. Aanwezige kiezers kunnen mondeling bezwaren inbrengen tijdens de openbare zitting. Het hoofdstembureau noteert die bezwaren in het proces-verbaal.⁸ Onmiddellijk na de zitting brengt het hoofdstembureau zijn proces-verbaal over naar het centraal stembureau. De processen-verbaal van de stembureaus en de opgaven van de burgemeesters brengt het hoofdstembureau naar het vertegenwoordigend orgaan. Het centraal stembureau verricht onmiddellijk nadat het de processen-verbaal van de hoofdstembureaus heeft ontvangen, alle werkzaamheden die nodig zijn voor de vaststelling en bekendmaking van de uitslag van de verkiezing. Deze vaststelling en bekendmaking van de uitslag geschiedt tijdens een openbare zitting, die zo spoedig mogelijk wordt gehouden.⁹ Kiezers kunnen tijdens deze zitting bezwaren inbrengen, die worden genoteerd in het proces-verbaal. Het centraal stembureau is bevoegd om tijdens de openbare zitting te besluiten tot een nieuwe opneming van de stemmen die bij een of meer stembureaus zijn uitgebracht, indien er een ernstig vermoeden bestaat dat door een of meer stembureaus bij de stemopneming zodanige fouten zijn gemaakt dat zij van invloed op de zetelverdeling kunnen zijn. De locaties en de tijdstippen van de zittingen van

⁷ Ingevolge de Kieswet worden verkiezingen in Nederland op een woensdag gehouden. Alleen de Europees Parlementsverkiezing vindt op een donderdag plaats.

⁸ Bij verkiezingen voor gemeenteraad, waterschap of provinciale staten in provincies die één kieskring vormen, valt de zitting van het hoofdstembureau samen met die van het centraal stembureau.

⁹ Bij gemeenteraadsverkiezingen wordt de zitting van het centraal stembureau normaal gesproken op de tweede dag na de stemming (vrijdag) gehouden. Voor overige verkiezingen (uitgezonderd de Europees Parlementsverkiezing, die een ander tijdspad kent) vindt de zitting doorgaans op de vijfde of zesde dag na de stemming plaats (maandag of dinsdag).

het hoofdstembureau en het centraal stembureau worden tevoren publiekelijk bekend gemaakt.

Na de vaststelling van de uitslag worden de werkzaamheden ten behoeve van de benoeming en toelating van de gekozenen verricht. De kennisgeving aan de benoemden van hun benoeming door de voorzitter van het centraal stembureau, het aanvaarden van de benoeming door betrokkenen, het geloofsbrievenonderzoek en andere formaliteiten nemen nu een of twee dagen in beslag. De beslissing omtrent de toelating door het vertegenwoordigend orgaan in oude samenstelling geschiedt doorgaans tijdens de laatste vergadering van het vertegenwoordigend orgaan in oude samenstelling, veelal op de zevende dag na de stemming (woensdag). De 'oude' leden treden af met ingang van de achtste dag (donderdag), onder gelijktijdig aantreden van de nieuwe leden. Bij de beslissing over de toelating van de nieuw benoemden kunnen de zittende leden van het vertegenwoordigend orgaan beslissen over geschillen die rijzen met betrekking tot de verkiezing. Zij zijn bevoegd om zowel een hertelling als een herstemming te gelasten. Ingeval van een hertelling worden de betrokken stembiljetten overgebracht naar het vertegenwoordigend orgaan.

2.2 Nadelen van de huidige procedure van uitslagvaststelling

Aan het hiervoor beschreven proces kleven nadelen die in de praktijk problematisch zijn. Hierop wordt hierna ingegaan.

2.2.1 Tellen in niet goed uitgeruste stemlokalen door vermoeide personen

Het tellen van de stembescheiden gebeurt meteen na het sluiten van de stemming, in de stemlokalen waar ook de stemming heeft plaatsgevonden. Vaak lenen de stemlokalen zich niet goed voor een proces als het tellen van de stembiljetten, bijvoorbeeld doordat de ruimte te klein is en/of doordat er niet voldoende tafels zijn, zodat mensen op de grond moeten tellen. Stembureauleden blijken zich daarbij niet altijd aan de instructies te houden.¹⁰ Bovendien gebeurt het tellen veelal door personen die er al een lange dag op hebben zitten. Bij verkiezingen met een hoge opkomst en waaraan veel partijen meedoen, kan alleen al het uitvouwen en op de juiste stapel leggen van de stembiljetten meer dan anderhalf uur duren. Het eigenlijke tellen moet dan nog beginnen. Niet zelden zijn de stembureaus pas ver na middernacht klaar met de telling. Hierdoor bevatten de processen-verbaal van de stembureaus vaak fouten.¹¹ Het kan gaan om diverse soorten fouten, waaronder (over)schrijffouten (die bijvoorbeeld worden veroorzaakt door het verkeerd overnemen van stemaantallen van klad naar het proces-verbaal), optelfouten (veroorzaakt door het verkeerd optellen van stemaantallen) of slordig schrijven (met onduidelijkheden als gevolg).

2.2.2 Fouten kunnen pas aan het einde van de procedure worden hersteld

De burgemeester stelt de stemtotalen voor de gemeente vast, maar de Kieswet geeft hem geen bevoegdheid om fouten in de processen-verbaal van de stembureaus te verbeteren, of om de verzegelde pakken met stembescheiden te openen, om langs die weg de oorzaak van de fouten te achterhalen en deze

¹⁰ Zie bijvoorbeeld de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing van 2010 (Kamerstukken II 2010/11, 31 142, nr. 25, p. 3) en van de gecombineerde provinciale staten- en waterschapsverkiezingen van 2015 (Kamerstukken II 2014/15, 31 142, nr. 51, blg. 544111, p. 5 en blg. 544110, p. 3). Verkiezingswaarnemers van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) hebben hier ook al eens op gewezen (zie Kamerstukken II 2012/13, 31 142, nr. 34, blg. 203458, p. 17).

¹¹ De Commissie voor het onderzoek van de geloofsbrieven van de Tweede Kamer heeft daarvoor bijvoorbeeld aandacht gevraagd in haar verslag over de Tweede Kamerverkiezingen in 2012 (Handelingen II 2012/13, 19 september 2012, nr. 2, item 3) en 2017 (Handelingen II 2016/17, 22 maart 2017, nr. 58, item 3).

vervolgens te corrigeren. Ook het hoofdstembureau heeft geen bevoegdheid om fouten in de processen-verbaal te verbeteren, noch om de verzegelde pakken te openen. Pas aan het einde van het proces kan het centraal stembureau, tijdens de openbare zitting tot vaststelling van de uitslag, besluiten om een nieuwe opname (hertelling) uit te voeren van de stemmen die in een of meer stemlokalen zijn uitgebracht. Die bevoegdheid heeft het centraal stembureau echter alléén als er zodanige fouten zijn gemaakt dat die van invloed kunnen zijn op de zetelverdeling. Fouten (ook grote fouten) die geen consequenties voor de zetelverdeling kunnen hebben, kunnen dus ook door het centraal stembureau, het orgaan dat nochtans verantwoordelijk is voor vaststelling van de verkiezingsuitslag, niet worden gecorrigeerd. Alleen het vertegenwoordigend orgaan waarvoor de verkiezing is gehouden heeft een ongeclausuleerde bevoegdheid om tot een hertelling te besluiten. Het is bezwaarlijk dat de gelegenheid om fouten te herstellen zich pas in dat stadium voordoet, na het geloofsbriefonderzoek.

2.2.3 Centraal stembureau niet voldoende geëquipeerd

De hoofdstembureaus brengen, nadat zij hun werkzaamheden hebben beëindigd, hun processen-verbaal naar het centraal stembureau. De processen-verbaal van de stembureaus en de opgaven van de burgemeesters gaan niet naar het centraal stembureau, maar naar het vertegenwoordigend orgaan. Het centraal stembureau heeft dus geen inzage in de processen-verbaal van de stembureaus, noch in de bezwaren die daarin zijn geuit over de stemming en de stemopneming, anders dan door deze documenten digitaal te raadplegen op de websites van de gemeenten. De regering acht het bezwaarlijk dat bedenkingen van kiezers over het verloop van de telling formeel het centraal stembureau niet bereiken, terwijl het centraal stembureau wel de instantie is die de uitslag van de verkiezing vaststelt.

Verder heeft het centraal stembureau de bevoegdheid om te beslissen tot een hertelling van de stemmen die bij een of meer stembureaus zijn uitgebracht. Maar de Kieswet equipeert het centraal stembureau onvoldoende om deze bevoegdheid uit te oefenen. Bij een omvangrijke nieuwe stemopneming is het centraal stembureau praktisch niet in staat om, zoals de Kieswet voorschrijft, deze zelf en op één centrale locatie uit te voeren. Dat geldt vooral bij Europees Parlements- en Tweede Kamerverkiezingen.

2.2.4 Uitvoering hertelling problematisch

Zoals beschreven, kan het centraal stembureau beslissen tot een hertelling van de stemmen in een of meer stembureaus. Dit is mogelijk voor zover er sprake is van een ernstig vermoeden dat door een of meer stembureaus zodanige fouten zijn gemaakt bij de stemopneming, dat die fouten van invloed kunnen zijn op de zetelverdeling. De hertelling wordt uitgevoerd *tijdens* de zitting van het centraal stembureau tot vaststelling van de uitslag van de verkiezing. De burgemeester van de desbetreffende gemeente moet, als het verzoek daartoe komt, de stembiljetten "onverwijld" naar het centraal stembureau brengen, dat vervolgens "onmiddellijk" (dus tijdens de zitting tot vaststelling van de uitslag) overgaat tot de hertelling.

Naast het centraal stembureau kunnen ook de (zittende) leden van het vertegenwoordigend orgaan tot een hertelling van de stemmen in een of meer stembureaus beslissen. Ook hier bepaalt de Kieswet dat de desbetreffende stembiljetten, als het verzoek daartoe komt, "onverwijld" naar het vertegenwoordigend orgaan worden gebracht; de hertelling vindt vervolgens "onmiddellijk" plaats.

Een eventuele grootschalige of mogelijk zelfs algehele hertelling kan (uitgezonderd bij gemeenteraadsverkiezingen) redelijkerwijs niet centraal, dat wil zeggen op

landelijk niveau, worden uitgevoerd, zoals thans uit de Kieswet voortvloeit. Niet alleen zouden alle stembiljetten dan naar die ene locatie moeten worden vervoerd (wat tijd kost en het risico meebrengt dat er tijdens het vervoer iets mis kan gaan), maar ook zou dat vergen dat op die ene locatie alle benodigde voorzieningen en mensen voorhanden zijn. Aan een grootschalige hertelling kan uitsluitend uitvoering worden gegeven door deze decentraal, dat wil zeggen op gemeentelijk niveau, te laten uitvoeren.

2.2.5 Tijdsdruk in het proces van uitslagvaststelling

Tot 2001 waren dertien dagen beschikbaar voor het proces na de stemming tot aan het aftreden van de zittende leden van het vertegenwoordigend orgaan. Eind dat jaar is het proces ingekort tot de huidige acht dagen.¹² Achtergrond van deze inkorting was de wens om de nieuw gekozen Kamer sneller bijeen te doen komen.¹³ Toen er nog elektronisch werd gestemd, zorgde dit verkorte tijdpad over het algemeen niet voor problemen. Maar bij de terugkeer naar het stemmen met papier en potlood en handmatig tellen in 2007 – om redenen van een betrouwbaar verkiezingsproces –, is deze termijn gelijk gebleven, terwijl de hoeveelheid werkzaamheden sterk toenam.

2.3 Aanpassingen in de procedure die leidt tot uitslagvaststelling

Gelet op de hiervoor geschetste nadelen, is de regering van mening dat er aanpassingen nodig zijn in de procedure voor de vaststelling van verkiezingsuitslagen. In de paragrafen 2.4 en 2.5 doet zij daarvoor voorstellen. In paragraaf 2.4 stelt zij een centrale opzet van de stemopneming voor, waarmee de uitslag op gemeenteniveau wordt vastgesteld. In paragraaf 2.5 worden voorstellen gedaan voor de procedure na vaststelling van de uitslag op gemeenteniveau. Die voorstellen gaan over de openbaarmaking van de uitslagen, de overdracht van de processen-verbaal aan het centraal stembureau, de bewaring en vervolgens de vernietiging van de processen-verbaal, de opheffing van de hoofdstembureaus, de rol van het centraal stembureau en ten slotte de termijn waarbinnen de uitslag moet worden vastgesteld en de nieuwgekozenen worden toegelaten tot het vertegenwoordigend orgaan waarvoor de verkiezing heeft plaatsgevonden.

2.4 Centrale opzet van de stemopneming

In deze paragraaf wordt een centrale opzet van de stemopneming voorgesteld. Paragraaf 2.4.1 beschrijft de aanleiding voor dat voorstel. In paragraaf 2.4.2 worden de werkzaamheden uitgewerkt die nodig zijn voor een centrale stemopneming. Paragraaf 2.4.3 bevat een analyse van de risico's die samenhangen met een centrale stemopneming.

2.4.1 Aanleiding voorstel centrale stemopneming

In het ontwerp van dit wetsvoorstel zoals dit in december 2017 in consultatie is gebracht, werd voorgesteld om in elke gemeente een gemeentelijk stembureau te introduceren, dat daags na de stemming tot taak kreeg om alle processen-verbaal van de stembureaus te controleren en eventuele daarin voorkomende fouten te corrigeren. In hun respectieve adviezen over die versie van het wetsvoorstel toonden de Kiesraad, de VNG en de NVVB zich voorstander van het instellen van een gemeentelijk stembureau, maar zij plaatsten ook de nodige vraagtekens bij de uitvoerbaarheid van de voorgestelde werkwijze van dit gemeentelijk stembureau. Zo bepleitten de Kiesraad, de VNG en de NVVB om nader uit te werken welke fouten

¹² Zie Wet van 20 december 2001, Stb. 2001, 705.

¹³ Zie Handelingen II 20 september 2000, nr. 2, p. 30; Kamerstukken II 2000/01, 27 458, nrs. 1 t/m 6.

het gemeentelijk stembureau wel en welke het niet zou moeten onderzoeken en corrigeren.

De regering beoogt echter met de verbetering van het proces van uitslagvaststelling dat in beginsel *alle* vermeende fouten worden onderzocht, en dat geconstateerde fouten zoveel mogelijk worden hersteld. Ook als het gaat om kleine fouten, is een correctie gewenst. Ook kleine fouten kunnen immers gevolgen hebben voor de zetelverdeling. Hoewel een volstrekt foutloze uitslag nooit is te garanderen, is het voor het publieke vertrouwen in de verkiezingsuitslag van groot belang om de procedure van uitslagvaststelling zo in te richten dat fouten zo veel mogelijk worden opgespoord en gecorrigeerd.

In 2014, 2015 en 2018 is in verschillende gemeenten bij verkiezingen geëxperimenteerd met een centrale opzet van de stemopneming. De in 2013 in werking getreden Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming (Stb. 2013, 240) bood daarvoor de grondslag. Deze wet is ontwikkeld om tegemoet te komen aan de knelpunten die veel gemeenten ervaren bij het tellen van de stemmen.¹⁴

Bij een centrale opzet van de stemopneming verrichten de stembureaus op de avond van de stemming een basistelling van de stembiljetten, uitsluitend op lijstniveau. Het tijdrovende tellen op kandidaatsniveau vindt de volgende dag plaats, op een of meer centrale locaties in de gemeente. Voordeel van het centraal tellen van de stembiljetten is dat de telling wordt verricht op de dag na de stemming, door personen die er niet al een lange werkdag op hebben zitten. De telling kan uniform en gestructureerd worden georganiseerd, op een locatie met voldoende faciliteiten. Het tellen gebeurt in een rustige sfeer, zonder tijdsdruk om snel een voorlopige uitslag bekend te maken. Ook kan bij een stemopneming op een centrale locatie eenvoudig assistentie worden verleend als dat nodig is. Telfouten kunnen daardoor beter worden voorkomen en sneller gedetecteerd. Dat komt de betrouwbaarheid van de stemopneming ten goede. Tevens is een centrale stemopneming voor kiezers, politici en journalisten aantrekkelijker om bij te wonen. Weliswaar is het tellen van de stembiljetten in de stemlokalen ook onder de huidige Kieswet publiek toegankelijk, maar in de praktijk wordt daarvan zelden gebruikgemaakt, ook doordat de stemopneming versnipperd plaatsvindt in de vele stemlokalen. Een ander voordeel van een centrale stemopneming is dat de leden van de stembureaus op de avond van de stemming worden ontlast, omdat zij alleen een basistelling op lijstniveau hoeven uit te voeren.

De experimenten met centraal tellen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018 zijn succesvol verlopen. De ervaringen van de deelnemende gemeenten zijn, vrijwel zonder uitzondering, positief.¹⁵ Ook de eerdere experimenten zijn goed verlopen.¹⁶ De experimenten tonen aan dat het goed mogelijk is om, ook in de grootste gemeenten,¹⁷ op de dag na de stemming een integrale centrale telling uit te voeren. Wel blijkt uit de evaluaties dat de voorbereiding en uitvoering van een centrale stemopneming voor veel gemeenten meer tijd vergt dan een stemopneming

¹⁴ Kamerstukken II 2012/13, 33 573, nr. 3, blz. 1.

¹⁵ Zie voor de evaluatie: Kamerstukken II 2017/18, 31 142, nr. 83, blg. 845844, p. 3 e.v. en p. 149 e.v.

¹⁶ Zie voor de evaluaties: Kamerstukken II 2014/15, 31 142, nr. 46, blg. 381833 (gemeenteraads- en Europees Parlementsverkiezingen 2014); Kamerstukken II 2014/15, 31 142, nr. 51, blg. 544108 (provinciale staten- en waterschapsverkiezingen 2015).

¹⁷ Een van de gemeenten die in 2018 aan het experiment meededen, was Rotterdam. In deze gemeente zijn alle stemmen op donderdag 22 maart 2018, daags na de raadsverkiezing, op een centrale locatie (Ahoy) geteld. Er werden in Rotterdam op 21 maart 2018 ook verkiezingen voor gebiedscommissies gehouden. Ook voor die verkiezingen zijn alle stemmen op 22 maart in Ahoy geteld.

op grond van de huidige Kieswet. De regering meent echter dat dit nadeel niet opweegt tegen het voordeel van een transparanter en dus controleerbaarder proces van uitslagvaststelling en een betrouwbaarder resultaat.

Gelet op het voorgaande en zoals aangekondigd in de evaluatie van de gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018,¹⁸ stelt de regering nu voor om in alle gemeenten en openbare lichamen daags na elke verkiezing een centrale opneming van de stemmen te verrichten. Daartoe wordt in elke gemeente en elk openbaar lichaam een gemeentelijk stembureau ingesteld, dat tot taak krijgt om, in het openbaar, de stemopneming van alle stembureaus te verrichten en de uitkomsten vast te leggen in een proces-verbaal.

2.4.2 De centrale stemopneming nader uitgewerkt

Deze paragraaf bevat een gedetailleerde uitwerking van de werkzaamheden die nodig zijn voor een centrale stemopneming en van de rol van het gemeentelijk stembureau daarbij.

2.4.2.1 De stembureaus verrichten een basistelling op lijstniveau

Na het sluiten van de stemming, om 21.00 uur, stellen alle stembureaus het aantal geldige stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen vast (net als onder de huidige Kieswet). De som van deze aantallen is het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten. De voorzitter van het stembureau deelt deze aantallen mee aan de aanwezigen. Het stembureau doet de bescheiden in afzonderlijke pakken, die het verzegelt. Ook de onbruikbaar gemaakte en de niet gebruikte stembiljetten gaan in pakken, die het stembureau verzegelt (eveneens net als onder de huidige Kieswet).

Vervolgens opent het stembureau de stembus en leegt het deze. Het stembureau rangschikt de stembiljetten lijstgewijs, en stelt daarna voor elke lijst het aantal stemmen vast dat op alle kandidaten gezamenlijk is uitgebracht, alsmede het aantal blanco en ongeldig uitgebrachte stemmen. Het stembureau doet dat handmatig. Anders dan onder de huidige Kieswet worden de op de individuele kandidaten uitgebrachte stemmen *niet* door het stembureau geteld. De voorzitter deelt de totalen mee aan de aanwezige belangstellenden, die mondeling bezwaren kunnen indienen, bijvoorbeeld tegen het blanco of (on)geldig verklaren van een stembiljet. Van de stemopneming wordt een proces-verbaal opgemaakt.

De door de stembureaus te verrichten basistelling heeft een andere functie dan de telling die de stembureaus onder de huidige wet uitvoeren. Onder de huidige wet fungeert de telling door de stembureaus als directe input voor de verkiezingsuitslag. De burgemeester totaliseert immers de uitslagen van alle stembureaus, en geeft de uitkomst daarvan, via de hoofdstembureaus, door aan het centraal stembureau, dat de verkiezingsuitslag vaststelt. De basistelling op lijstniveau die de stembureaus op grond van dit wetsvoorstel moeten verrichten, heeft een andere functie. Deze basistelling fungeert als 'nulmeting', en waarborgt dat het gemeentelijk stembureau de volgende dag kan nagaan of de inhoud van de stembus/transportbox dezelfde is gebleven. De aantallen stembiljetten en toegelaten kiezers die het stembureau in zijn proces-verbaal heeft genoteerd, horen immers overeen te komen met de aantallen die het gemeentelijk stembureau de volgende dag voor het desbetreffende stembureau aantreft. Als blijkt dat er tussen beide tellingen aanzienlijke verschillen zitten, kan dat aanleiding zijn om nader onderzoek te doen naar mogelijke onregelmatigheden bij het vervoer van de stembiljetten.

¹⁸ Kamerstukken II 2017/18, 31 142, nr. 83, p. 3.

Op de avond van de stemming geven gemeenten doorgaans een voorlopige uitslag door aan media en/of andere belangstellenden. Vaak doen zij dat aan de hand van een eerste snelle, voorlopige telling van de stembiljetten door (alle of een deel van) de stembureaus. Desgewenst kunnen gemeenten ook de in dit wetsvoorstel voorgeschreven basistelling op lijstniveau gebruiken ten behoeve van de voorlopige uitslag. De op de avond van de stemming bekendgemaakte aantallen betreffen altijd een *voorlopige* uitslag. Het gemeentelijk stembureau verricht de volgende dag een nieuwe telling van de stembiljetten, en telt daarbij ook de aantallen op de kandidaten uitgebrachte stemmen. Er moet rekening mee worden gehouden dat de door het gemeentelijk stembureau uitgevoerde telling een ander resultaat kan opleveren, bijvoorbeeld als het stembureau fouten heeft gemaakt bij de basistelling op lijstniveau.

2.4.2.2 Het stembureau maakt de stembescheiden gereed voor vervoer

De verzegelde pakken gaan in een transportbox, waarin zij kunnen worden vervoerd. De transportbox moet zijn voorzien van een slot. Nadat het stembureau de stembescheiden in de transportbox heeft gedaan, doet het de transportbox op slot en verzegelt het die. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld over de transportbox en over hoe deze moet worden afgesloten. Mocht de transportbox, ondanks de hierna uit te werken voorzorgsmaatregelen, in onbevoegde handen komen, dan moet worden tegengegaan dat met enkele simpele handelingen stembescheiden kunnen worden weggenomen of toegevoegd.

Het stembureau stopt zijn proces-verbaal, samen met de sleutel van de transportbox, in een enveloppe, die het verzegelt.

Van elk stembureau gaan de stembescheiden in een separate transportbox. Er worden dus geen stembescheiden van meerdere stembureaus in één transportbox vervoerd.

Totdat de gemeente de transportbox heeft opgehaald, staat deze onder verantwoordelijkheid van het stembureau. De stembureauleden moeten ervoor zorgen dat de transportbox op slot en verzegeld blijft. Nadat zij de transportbox hebben overgedragen ten behoeve van het vervoer naar de opslag dan wel de locatie van de stemopneming, gaat de verantwoordelijkheid voor de transportbox over op de burgemeester.

2.4.2.3 De stembescheiden worden vervoerd en opgeslagen

Bij algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld over het vervoer en de opslag van de transportbox en de enveloppe met de sleutel en het proces-verbaal. Zo zal, uit oogpunt van risicospreiding, worden geregeld dat de enveloppe gescheiden van de transportbox wordt vervoerd naar de opslaglocatie. De burgemeester is ervoor verantwoordelijk dat de stembescheiden onder toezicht staan gedurende het vervoer, en dus niet onbeheerd worden achtergelaten. De burgemeester bepaalt zelf hoe het vervoer van de transportboxen plaatsvindt: door (de buitendienst van) de gemeente zelf of door een ingehuurde vervoerder. Bij algemene regel van bestuur zal worden bepaald dat het vervoer onder toezicht moet plaatsvinden. Dat houdt in dat er steeds twee personen per vervoermiddel betrokken zijn bij het vervoer van de transportbox, zodat die op geen enkel moment onder toezicht van slechts één persoon staat. Ook het (separate) vervoer van de enveloppe met daarin de sleutel van de transportbox en het proces-verbaal van het stembureau vindt plaats door twee personen.

De transportboxen en de enveloppen worden vervoerd naar ofwel de locatie waar de centrale stemopneming zal plaatsvinden, ofwel naar een opslag waar de spullen gedurende de nacht worden opgeslagen, om van daaruit de volgende dag te worden vervoerd naar de centrale tellocatie. Bij algemene maatregel van bestuur zal, opnieuw uit oogpunt van risicospreiding, worden bepaald dat in beide gevallen de transportboxen en de enveloppen separaat worden opgeslagen. Ook zal worden geregeld dat de opslag wordt beveiligd. Denkbaar is dat de enveloppen in de kluis van de gemeente worden bewaard, en dat de transportboxen elders in het gemeentehuis worden opgeslagen, onder bewaking van een alarminstallatie en/of bewakers. Als de opslag niet plaatsvindt op de locatie waar de centrale stemopneming wordt gehouden, gelden de volgende dag uiteraard voor het vervoer naar deze locatie dezelfde voorwaarden als voor het vervoer naar de opslaglocatie. De burgemeester is ervoor verantwoordelijk dat alle stembescheiden tijdig voor aanvang van de centrale stemopneming worden overgebracht naar de locatie waar deze plaatsvindt.

2.4.2.4 Het gemeentelijk stembureau verricht de centrale stemopneming

Burgemeester en wethouders stellen voor elke verkiezing een gemeentelijk stembureau in, dat in een openbare zitting per stembureau vaststelt hoeveel stemmen er op elke kandidaat zijn uitgebracht en deze aantallen totaliseert tot op gemeentelijk niveau. De eigenlijke telwerkzaamheden worden verricht door tellers. Tellers worden getraind, maar voeren hun werkzaamheden onder toezicht en verantwoordelijkheid van het gemeentelijk stembureau uit. Het ligt voor de hand de tellers te verdelen in telteams, onder aanvoering van een telleider, waarbij elk telteam telkens de inhoud van door één stembureau gevulde transportbox telt. In de praktijk zullen diverse teams gelijktijdig bezig zijn met de stemopneming van de verschillende stembureaus. Zodra een team de stemopneming van een stembureau heeft afgerond, informeert het de aanwezige leden van het gemeentelijk stembureau over de uitkomsten. Als de leden van het gemeentelijk stembureau van oordeel zijn dat de stemopneming correct is verlopen, wordt de stemopneming voor het betreffende stembureau afgerond en wordt de uitkomst vastgelegd in het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau. Als er onduidelijkheden zijn, kan het gemeentelijk stembureau beslissen de stembiljetten opnieuw te (laten) tellen.

Onder de huidige Kieswet is het de burgemeester die de stemtotalen van de gemeente vaststelt. Deze rol van de burgemeester is in 1989 in de Kieswet opgenomen.¹⁹ Tot dan was het in veel gemeenten al de praktijk dat de burgemeester de uitslagen binnen zijn gemeente aggregeerde in een verzamelstaat, die voor de hoofdstembureaus als controlemiddel fungeerde. De rol die dit wetsvoorstel toekent aan het gemeentelijk stembureau, gaat verder: het gemeentelijk stembureau verricht de volledige opneming van alle in de gemeente uitgebrachte stemmen, en legt de uitkomsten daarvan vast in een proces-verbaal. Deze werkzaamheden maken de totalisering door de burgemeester van de stemaantallen van de gemeente overbodig. Wel kan het gemeentelijk stembureau desgewenst de bekendmaking van de uitkomsten van de centrale stemopneming in zijn openbare zitting overlaten aan de burgemeester.

In het navolgende wordt nader ingegaan op een aantal aspecten die samenhangen met de centrale stemopneming door het gemeentelijk stembureau.

a) Het orgaan gemeentelijk stembureau

Burgemeester en wethouders stellen in beginsel voor elke verkiezing als bedoeld in de Kieswet een gemeentelijk stembureau in. Naar aanleiding van de reacties van de

¹⁹ Wet van 28 september 1989, Stb. 1989, 423; zie Kamerstukken II 1987/88, 20 264, nr. 3, p. 140-141.

VNG en de NVVB op het ontwerp van dit wetsvoorstel van december 2017, wordt geregeld dat burgemeester en wethouders in geval van gecombineerde staten- en waterschapsverkiezingen kunnen besluiten één gemeentelijk stembureau in te stellen dat als zodanig optreedt voor beide verkiezingen. Ook als een gemeente in de gebieden van twee of meer waterschappen ligt, kan er één gemeentelijk stembureau worden ingesteld voor de verschillende waterschapsverkiezingen en de op dezelfde dag te houden statenverkiezing. Burgemeester en wethouders kunnen desgewenst ook besluiten om voor elke verkiezing een afzonderlijk gemeentelijk stembureau in te stellen.

Het gemeentelijk stembureau bestaat uit ten minste vijf leden. Het aantal te benoemen leden zal afhangen van onder meer de grootte van de gemeente, het aantal stembureaus, het aantal aan de orde zijnde verkiezingen en het aantal deelnemende lijsten. Als er in een kleine gemeente één verkiezing wordt gehouden met slechts een gering aantal deelnemende partijen, zal met vijf leden kunnen worden volstaan. Vinden er gelijktijdig meerdere verkiezingen, met veel deelnemende lijsten, in een grote gemeente plaats, zal mogelijk een veelvoud nodig zijn. Er is geen maximum gesteld aan het aantal leden.

Voor gemeenteraads- en eilandsraadsverkiezingen moeten burgemeester en wethouders onderscheidenlijk het bestuurscollege zowel voor het gemeentelijk als voor het centraal stembureau een voldoende aantal personen als lid benoemen. In kleine gemeenten en openbare lichamen kan het lastig zijn om daarvoor ten minste dertien personen te vinden (voor het gemeentelijk stembureau vijf leden en voor het centraal stembureau vijf leden en drie plaatsvervangende leden). Als er maar een of enkele stembureaus zijn, zal dat meestal ook niet nodig zijn. Daarom stelt de regering voor dat het gemeentelijk stembureau bij gemeenteraads- en eilandsraadsverkiezingen uit ten minste drie, in plaats van ten minste vijf leden bestaat. Uiteraard kunnen gemeenten of openbare lichamen ervoor kiezen meer dan drie personen te benoemen als lid van het gemeentelijk stembureau.

Om te voorkomen dat de stembureauleden zichzelf controleren, kunnen zij geen lid zijn van het gemeentelijk stembureau. Stembureauleden kunnen bij de centrale stemopneming wel fungeren als tellers. Tellers werken immers onder de verantwoordelijkheid van het gemeentelijk stembureau. Om dezelfde reden wordt geregeld dat leden van het centraal stembureau voor dezelfde verkiezing niet tevens lid kunnen zijn van het gemeentelijk stembureau. Bij gemeenteraadsverkiezingen kan dus ook de burgemeester, die immers voorzitter is van het centraal stembureau, geen lid of voorzitter zijn van het gemeentelijk stembureau. Wel kan het gemeentelijk stembureau uiteraard, zoals eerder opgemerkt, de bekendmaking van de uitslag van het gemeentelijk stembureau eventueel overlaten aan de burgemeester.

Ook degenen die zich kandidaat staan bij een verkiezing kunnen voor die verkiezing geen lid zijn van het gemeentelijk stembureau. Dit wetsvoorstel regelt tevens dat kandidaten evenmin nog langer lid kunnen zijn van een stembureau (zie paragraaf 4.2). Het lidmaatschap van het gemeentelijk stembureau eindigt van rechtswege nadat over de toelating van de gekozenen is beslist.

b) De locatie van de centrale stemopneming

In de meeste gemeenten zal kunnen worden volstaan met één locatie voor de uitvoering van de centrale stemopneming, zoals het gemeentehuis (bijvoorbeeld in de raadszaal), of een sport- of festivalhal. In grotere gemeenten kan het wenselijk zijn twee of meer locaties aan te wijzen. Burgemeester en wethouders besluiten op welke locatie(s) en hoe laat de stemopneming voor ieder stembureau aanvangt, en

maken dit uiterlijk op de zevende dag voor de stemming op algemeen toegankelijke wijze bekend.

Burgemeester en wethouders zijn ook verantwoordelijk voor de inrichting van de tellocatie(s). De stemopneming door het gemeentelijk stembureau moet ordelijk en overzichtelijk verlopen. Het gemeentelijk stembureau en de tellers moeten beschikken over de faciliteiten hiervoor, zoals over tafels die geschikt zijn om de stembiljetten op te tellen. Daarnaast moeten burgemeester en wethouders de locatie van de stemopneming zo indelen, dat het gemeentelijk stembureau en de tellers niet gehinderd worden bij hun werkzaamheden. Daarvoor moet op de tellocatie helder zijn waar bezoekers die de stemopneming willen waarnemen zich mogen ophouden, en welke ruimte uitsluitend is bestemd ten behoeve van de stemopneming. Het is de verantwoordelijkheid van het gemeentelijk stembureau om in te grijpen als op dit punt de orde wordt verstoord. De ruimte kan bijvoorbeeld zodanig worden ingericht dat de aanwezigen wel kunnen observeren, maar niet overal fysiek toegang hebben. Gedacht kan worden aan het gebruik van tribunes of het aanbrengen van looppaden.

Bij de stemopneming moeten te allen tijde ten minste vijf leden van het gemeentelijk stembureau aanwezig zijn; bij gemeenteraadsverkiezingen is dit aantal drie. Als de stemopneming plaatsvindt op meerdere locaties, zal het college van burgemeester en wethouders dus meer personen tot lid van het gemeentelijk stembureau moeten benoemen. Bij algemene maatregel van bestuur zal worden geregeld dat, als de stemopneming binnen de centrale locatie in afzonderlijke ruimtes plaatsvindt, in elke ruimte altijd ten minste één lid van het gemeentelijk stembureau aanwezig moet zijn. Op die manier wordt de rol van het gemeentelijk stembureau als verantwoordelijke voor de centrale stemopneming gewaarborgd.

c) Het tijdstip van de centrale stemopneming

Burgemeester en wethouders besluiten uiterlijk de zevende dag voor de stemming op welk tijdstip de centrale stemopneming begint. Zij maken het aanvangstijdstip op algemeen toegankelijke wijze bekend. Uitgangspunt is dat de centrale stemopneming de dag na de stemming aanvangt; ook bij Europees Parlementsverkiezingen. Deze verkiezing wordt in Nederland gehouden op een donderdag. Veel lidstaten van de Europese Unie stemmen pas op zondag. Omdat de Europese Kiesakte regelt dat er pas uitslagen officieel bekend mogen worden gemaakt na sluiting van de stembussen in de lidstaat waar de kiezers het laatst hun stem uitbrengen,²⁰ heeft, bij de experimenten die tot nu toe met centrale stemopneming zijn gehouden, de centrale stemopneming op de eerstvolgende werkdag (dat is op de maandag) na de stemming plaatsgevonden.²¹ Dit heeft echter als nadeel dat er pas na het weekend een voorlopige uitslag op gemeenteniveau kan worden opgemaakt. Daarom regelt dit wetsvoorstel dat de centrale stemopneming bij Europees Parlementsverkiezingen daags na de stemming aanvangt en de uitkomsten van de stemopneming op gemeentelijk niveau na afloop nog niet direct bekend worden gemaakt. In lijn met de Europese Kiesakte vindt de mededeling daarvan na een hervatting van de openbare zitting plaats op de eerste werkdag na sluiting van de laatste stembussen in de Europese Unie.

Bij gecombineerde provinciale staten- en waterschapsverkiezingen kunnen burgemeester en wethouders besluiten dat met de centrale stemopneming voor de

²⁰ Zie artikel 10, tweede lid, van de Akte betreffende de rechtstreekse verkiezing van de leden van het Europees Parlement (Brussel, 20 september 1976, Trb. 1976, 175).

²¹ Zie artikel 47, aanhef en onder b, van het Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten en centrale stemopneming.

waterschapsverkiezing op de tweede dag na de stemming wordt begonnen. Dat biedt gemeenten ruimte in de organisatie van de gecombineerde verkiezing.

Het wetsvoorstel sluit uit dat de centrale stemopneming al op de avond van de stemming begint. Zou de centrale stemopneming nog diezelfde avond worden gehouden, dan zou zij pas laat op de avond kunnen beginnen. Immers, na het sluiten van de stemming, om 21.00 uur, verrichten de stembureaus eerst de telling op lijstniveau, waarna de stembescheiden nog moeten worden vervoerd van de stemlokalen naar de centrale tellocatie. Belangrijk doel van de centrale stemopneming is een efficiënter en betrouwbaarder verloop van het telproces. Dat doel komt in het gedrang als de telling wordt uitgevoerd door vermoeide mensen.

In verreweg de meeste gemeenten zal het gemeentelijk stembureau op de dag na de stemming de resultaten van de stemopneming op gemeenteniveau kunnen vaststellen en de openbare zitting kunnen afronden. Maar het kan voorkomen dat aan het einde van deze dag nog niet alle werkzaamheden zijn afgerond. In dat geval schorst het gemeentelijk stembureau de zitting. De burgemeester stelt vervolgens de locatie, de dag en het tijdstip vast waarop de stemopneming wordt hervat. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden hieromtrent nadere regels gesteld. Deze regels zullen onder meer zien op de beveiliging van de stembescheiden.

d) De openbaarheid van de centrale stemopneming

Het gemeentelijk stembureau verricht zijn werkzaamheden in het openbaar. Iedereen die dat wil (zoals kiezers, pers, vertegenwoordigers van politieke partijen), kan daarbij dus aanwezig zijn. Belangstellenden moeten kennis kunnen nemen van de gang van zaken tijdens de opneming van de stemmen van elk stembureau. Zo moeten zij desgewenst bezwaren kunnen inbrengen tegen het al dan niet ongeldig verklaren van een stembiljet. Met het oog op de logistieke organisatie van de stemopneming kan het wenselijk zijn dat degenen die de stemopneming bijwonen, niet overal vrijelijk kunnen rondlopen. Dat kan de organisatie verstoren en daarmee ook het goede verloop van de stemopneming. Burgemeester en wethouders kunnen de ruimte bijvoorbeeld zodanig inrichten dat de aanwezigen wel kunnen observeren, maar niet overal fysiek toegang hebben, bijvoorbeeld door tribunes of het aanbrengen van looppaden. Ook het plaatsen van een of meer beeldschermen is een mogelijkheid, waarop aan belangstellenden die op een tribune zitten via een camera gegenereerde beelden kunnen worden getoond van bijvoorbeeld (on)geldig verklaarde stembiljetten, of van het resultaat van de telling van een stembureau. Steeds blijft echter gelden dat de zitting van het gemeentelijk stembureau fysiek toegankelijk moet zijn voor belangstellenden. In geen geval kan het vertonen van camerabeelden dus *in de plaats* komen van de daadwerkelijke fysieke toegankelijkheid van de tellocatie.

e) De werkzaamheden tijdens de centrale stemopneming

Het gemeentelijk stembureau gaat als volgt te werk. Na het openen van een afgesloten en verzegelde transportbox en de zich daarin bevindende verzegelde pakken met stembescheiden, stelt het gemeentelijk stembureau voor elke lijst handmatig het aantal op iedere kandidaat uitgebrachte stemmen vast, alsmede de som van deze aantallen. Ook stelt het gemeentelijk stembureau het aantal blanco en ongeldige stemmen vast. Ten slotte stelt het gemeentelijk stembureau de som vast van de aantallen op kandidaten uitgebrachte stemmen, blanco stemmen en ongeldige stemmen. Dit is het aantal stemmen dat voor het betreffende stembureau is geteld.

Als er een verschil is tussen het door het gemeentelijk stembureau getelde aantal stembiljetten en het door het stembureau vastgestelde aantal toegelaten kiezers (de som van de stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen), gaat het gemeentelijk stembureau na of het stembureau hier een sluitende verklaring voor heeft opgenomen in zijn proces-verbaal. Heeft het stembureau in zijn proces-verbaal bijvoorbeeld genoteerd dat een kiezer met het stembiljet naar buiten is gelopen in plaats van het in de stembus te doen, dan levert dat een sluitende verklaring op als bij de stemopneming is gebleken dat er één stem minder is uitgebracht dan er volgens het stembureau kiezers tot de stemming zijn toegelaten. De stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen hoeven dan niet opnieuw te worden geteld. Het gemeentelijk stembureau neemt de door het stembureau gegeven verklaring in zijn proces-verbaal over.

Staat er in het proces-verbaal van het stembureau géén sluitende verklaring voor het vastgestelde telverschil, dan opent het gemeentelijk stembureau ook de verzegelde pakken met stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen, en stelt het voor dat stembureau opnieuw het aantal toegelaten kiezers vast. De door het gemeentelijk stembureau vastgestelde aantallen komen in dat geval in de plaats van de door het betreffende stembureau getelde aantallen. Blijft er na de nieuwe telling een verschil bestaan tussen de aantallen getelde stemmen en toegelaten kiezers, dan geeft het gemeentelijk stembureau daarvoor, voor zover mogelijk, een verklaring. Ook maakt het gemeentelijk stembureau er in zijn proces-verbaal melding van als het het aantal tot de stemming toegelaten kiezers opnieuw heeft vastgesteld.

Zoals opgemerkt, kan het gemeentelijk stembureau zich bij zijn werkzaamheden laten bijstaan door tellers. Zij voeren de eigenlijke telwerkzaamheden uit, maar kunnen in geen geval zelfstandig handelen als er twijfel is over de geldigheid van een stem, of als zij van oordeel zijn dat een stem ongeldig is. In elk geval in deze situaties wordt de stem nadrukkelijk ter beoordeling voorgelegd aan een of meer leden van het gemeentelijk stembureau.

Als het gemeentelijk stembureau de stemopneming voor een stembureau heeft afgerond, stelt het de aanwezige personen in kennis van de uitkomsten van de stemopneming voor dit stembureau. Dit kan ook schriftelijk gebeuren, door de uitslag van een stembureau ter inzage te leggen, of door deze te tonen op een beeldscherm. De aanwezigen kunnen mondeling bezwaren inbrengen tegen de vastgestelde uitslag voor een stembureau. Het gemeentelijk stembureau noteert deze bezwaren in zijn proces-verbaal.

f) Afronding van de centrale stemopneming en opmaken van het proces-verbaal

De centrale stemopneming bestaat uit twee fasen. Beide fasen zijn openbaar. In de eerste fase verricht het gemeentelijk stembureau de stemopneming voor alle stembureaus. In de tweede fase stelt het de uitkomsten van de stemopneming op gemeentelijk niveau vast. Tussen beide fasen kan de zitting van het gemeentelijk stembureau desgewenst worden geschorst. Schorsing is in elk geval noodzakelijk als de uitslag voor de gemeente op een andere locatie wordt vastgesteld.

Het gemeentelijk stembureau kan bij het totaliseren van de resultaten op stembureauniveau digitale hulpmiddelen gebruiken. Het gemeentelijk stembureau voert in de desbetreffende programmatuur voor elk stembureau de aantallen uitgebrachte stemmen in, alsmede de eventuele verschillen tussen het aantal getelde stemmen en het aantal toegelaten kiezers, plus de verklaring voor die verschillen. De programmatuur genereert vervolgens een bestand met de

getotaliseerde uitkomsten van de centrale stemopneming. Daarna controleert het gemeentelijk stembureau of de uitkomst van de stemopneming op stembureauniveau (zoals door de tellers genoteerd) op de juiste manier door het digitale hulpmiddel is verwerkt. Ten behoeve van deze controle wordt een controleprotocol opgesteld door de Kiesraad. Voor elke verkiezing (dus ook voor die verkiezingen waarvoor de Kiesraad niet zelf fungeert als centraal stembureau) omschrijft de Kiesraad in dat controleprotocol in algemene zin welke controles het gemeentelijk stembureau moet uitvoeren. Het gemeentelijk stembureau is gehouden om het door de Kiesraad opgestelde controleprotocol te volgen.

Als het gemeentelijk stembureau de door de digitale hulpmiddelen gegenereerde uitkomsten vertrouwt, voorziet het het bestand, met gebruik van bijvoorbeeld een kaartlezer of smartcard, van een elektronische handtekening. Met deze elektronische handtekening verklaart het gemeentelijk stembureau dat dit bestand de uitkomsten bevat van de stemopneming op gemeenteniveau. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld over de elektronische ondertekening.

Het gemeentelijk stembureau maakt van zijn zitting, die zowel de stemopneming als de vaststelling van de uitslag omvat, een proces-verbaal op. Als bijlagen bij dit proces-verbaal voegt het gemeentelijk stembureau de uitkomsten van de (handmatige) tellingen van elk afzonderlijk stembureau.

Het gemeentelijk stembureau neemt daarnaast alle bezwaren die zijn opgenomen in de processen-verbaal van de stembureaus over in (een bijlage bij) zijn eigen proces-verbaal.²² Zo is gewaarborgd dat het centraal stembureau snel een goede indruk krijgt van het verloop van de stemming in de desbetreffende gemeente. De processen-verbaal van de stembureaus worden namelijk niet naar het centraal stembureau overgebracht, omdat die alleen een weergave bevatten van een basistelling op lijstniveau (zie hierna, onder paragraaf 2.5.2).

Nadat de bovenvermelde werkzaamheden zijn afgerond, worden de uitkomsten (de stemtotalen op gemeentelijk niveau) meegedeeld aan de aanwezigen. Zoals eerder opgemerkt, kan het gemeentelijk stembureau ook de burgemeester vragen om de bekendmaking van de uitkomsten te verzorgen. Vervolgens ondertekenen de leden van het gemeentelijk stembureau het proces-verbaal.

g) Vervoer en opslag stembescheiden na afloop van de centrale stemopneming

Na afronding van de centrale stemopneming zorgt het gemeentelijk stembureau dat de stembescheiden opnieuw worden ingepakt en verzegeld, en wel op dezelfde manier als dat op de avond van de stemming door het stembureau is gedaan. De burgemeester is ervoor verantwoordelijk dat alle stembescheiden weer beveiligd worden vervoerd en opgeslagen. Dat is nodig omdat, zolang de verkiezingsuitslag nog niet onherroepelijk is vastgesteld, er voor een of meer stembureaus kan worden besloten tot een nieuwe telling van de uitgebrachte stemmen (zie paragraaf 2.5.4).

Totdat de transportboxen zijn opgehaald, staan deze onder verantwoordelijkheid van het gemeentelijk stembureau. Hetzelfde geldt voor het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau en voor de enveloppen (met in elk daarvan voor één stembureau het proces-verbaal en de sleutel van de transportbox).

De enveloppen en het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau worden overgebracht naar de burgemeester. Deze zorgt voor openbaarmaking van alle

²² Vgl. ook art. 38 lid 4 Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten en centrale stemopneming.

processen-verbaal (zie paragraaf 2.5.1). Daarna gaat voor elk stembureau het proces-verbaal terug in de enveloppe (waarin nog steeds de sleutel van de transportbox zit). Het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau wordt overgebracht naar het centraal stembureau (zie paragraaf 2.5.2). Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld over vervoer en opslag van de transportbox, van de enveloppen met daarin de sleutel van de transportbox en het proces-verbaal van het stembureau en van het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau.

2.4.3 Risicoanalyse

Zoals in het voorgaande is uiteengezet, draagt een centrale opzet van de stemopneming bij aan meer transparantie in het proces van uitslagvaststelling en aan een betrouwbaarder telresultaat. Aan centraal tellen zijn, zoals bij iedere proces, ook risico's verbonden, die de regering overigens beheersbaar vindt.

Allereerst is er het risico dat stembescheiden in het ongereede raken tijdens het vervoer van of naar de opslag en/of de centrale tellocatie. Dat kan gebeuren doordat de auto waarin het vervoer plaatsvindt, betrokken raakt bij een ongeluk. De regering acht echter het risico op dergelijke calamiteiten gering. Bovendien zijn vergelijkbare risico's nu ook al aanwezig. Zo kunnen stembescheiden verloren gaan wegens brand in het stemlokaal.

Een tweede risico is dat er tijdens het vervoer of de opslag van de stembescheiden fraude wordt gepleegd met de bescheiden. Tijdens het vervoer en de opslag zijn de bescheiden immers aan het oog van stembureau en publiek onttrokken, en ontstaat de mogelijkheid om de transportboxen bij te vullen met ingevulde stembiljetten, of om daaruit stembiljetten te verwijderen, zonder dat dit wordt ontdekt. Om dit risico te minimaliseren, worden in dit wetsvoorstel verschillende maatregelen voorgesteld. Zo moet het stembureau op de avond van de stemming een basistelling op lijstniveau uitvoeren, en de resultaten daarvan noteren op het proces-verbaal. Aan de hand daarvan kan het gemeentelijk stembureau, dat de volgende dag voor elk stembureau de uitslag vaststelt, controleren of er sprake is van verschillen. Ook worden er eisen gesteld aan het vervoer en de opslag. Zo wordt de transportbox afgesloten en verzegeld voordat het vervoer plaatsvindt. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur zal worden geregeld dat de transportbox en de envelop met daarin de sleutel van de transportbox en het proces-verbaal van het stembureau, gescheiden van elkaar worden vervoerd. Het vervoer van zowel de transportbox als de envelop gebeurt door ten minste twee personen, zodat de bescheiden niet onder toezicht van slechts één persoon staan. Ook de opslag van transportbox en envelop vindt gescheiden en beveiligd plaats. Het vervoer en de opslag geschieden onder verantwoordelijkheid van de burgemeester. Hij kan nadere maatregelen treffen om fraude te voorkomen (door bijvoorbeeld de opslag te beveiligen met een alarminstallatie en/of bewakers).

Als het gemeentelijk stembureau ondanks de genoemde voorzorgsmaatregelen een verschil constateert tussen het aantal in de transportbox aangetroffen stembiljetten per lijst en de door het stembureau op zijn proces-verbaal genoteerde lijsttotalen, hoeft dat niet per se te duiden op fraude. Een verschil van een of enkele stembiljetten per stembureau zal doorgaans het gevolg zijn van onnauwkeurig tellen door het stembureau. Maar als er sprake is van aanzienlijke verschillen, kan dat een aanwijzing zijn voor fraude. In een dergelijk geval ligt het op de weg van het gemeentelijk stembureau om de burgemeester te vragen een onderzoek te verrichten. Het gemeentelijk stembureau maakt hier vanzelfsprekend melding van in zijn proces-verbaal. Het vertegenwoordigend orgaan kan in laatste instantie besluiten tot een nieuwe stemming voor de kiezers die hierdoor zijn geraakt.

Overigens is het vervoeren van stembiljetten vóór de definitieve stemopneming in verschillende landen om ons heen gebruikelijk (zoals in België, diverse Scandinavische landen, Ierland en het Verenigd Koninkrijk).²³ In deze landen zijn in dit opzicht geen excessen bekend.

Een derde risico is dat bij de stemopneming de stembiljetten van verschillende stembussen vermengd raken. Het is aan burgemeester en wethouders en het gemeentelijk stembureau om dit te voorkomen, door te zorgen voor een goed georganiseerd telproces op een locatie met voldoende ruimte en goede faciliteiten. Daarmee zijn overigens al goede ervaringen opgedaan op basis van de experimenteerregelgeving.

2.5 Overige aanpassingen in de procedure van uitslagvaststelling

Ook de procedure na de vaststelling van de uitkomsten van de stemopneming door het gemeentelijk stembureau kan worden verbeterd. In deze paragraaf doet de regering enkele voorstellen daartoe. Deze voorstellen gaan achtereenvolgens over de openbaarmaking van de uitslagen, de overdracht van de processen-verbaal aan het centraal stembureau, de bewaring en vernietiging van de processen-verbaal, de opheffing van de hoofdstembureaus, de rol van het centraal stembureau en ten slotte de termijn waarbinnen de uitslag moet worden vastgesteld en beslist moet worden over de toelating van de nieuwgekozen leden door het vertegenwoordigend orgaan waarvoor de verkiezing heeft plaatsgevonden.

2.5.1 De openbaarmaking van de processen-verbaal van de stembureaus en het gemeentelijk stembureau

De burgemeester scant de papieren processen-verbaal van alle stembureaus en het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau. Per proces-verbaal worden een of meer afzonderlijke bestanden aangemaakt.²⁴ Na het aanmaken van de bestanden voert de burgemeester een visuele controle uit, om na te gaan of de inhoud van de bestanden overeenstemt met die van de papieren processen-verbaal. Is dat het geval, dan voorziet de burgemeester de bestanden van een elektronische handtekening. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld over de elektronische ondertekening.

Vervolgens maakt de burgemeester de gedigitaliseerde versies van de processen-verbaal van alle stembureaus en van het gemeentelijk stembureau elektronisch openbaar. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur wordt geregeld waar deze bestanden elektronisch openbaar worden gemaakt, namelijk op de gemeentelijke website. De (fysieke) ondertekening van de processen-verbaal wordt niet elektronisch openbaar gemaakt.

Heeft het gemeentelijk stembureau digitale hulpmiddelen gebruikt voor de berekening van de uitkomsten van de stemopneming, dan maakt de burgemeester ook het – van de elektronische handtekening van het gemeentelijk stembureau voorziene – door de gebruikte hulpmiddelen gegenereerde bestand met de uitkomsten op gemeentelijk niveau (inclusief de uitkomsten op stembureau- en kandidaatsniveau) elektronisch openbaar op de website van de gemeente. Door ook dit bestand openbaar te maken, kunnen belangstellenden controleren of de in de

²³ Zie voor een inventarisatie Kamerstukken II 2011/12, 33 000-VII, nr. 126, blg. 182941.

²⁴ Het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau telt, zeker in grote gemeenten, een groot aantal pagina's, omdat in de bijlage bij dit proces-verbaal alle uitslagen van de individuele stembureaus zijn opgenomen. De gedigitaliseerde versie van dit proces-verbaal kan daarom uit verschillende afzonderlijke bestanden bestaan. Ter bevordering van de transparantie en toegankelijkheid kan er bijvoorbeeld voor worden gekozen om de uitkomsten van individuele stembureaus in afzonderlijke bestanden openbaar te maken.

processen-verbaal ingevulde aantallen overeenkomen met de aantallen die zijn ingevoerd in de programmatuur. Bovendien zijn de bestanden met de door de digitale hulpmiddelen gegenereerde uitkomsten eenvoudiger te doorzoeken dan de gegevens in de gescande processen-verbaal. Openbaarmaking van deze bestanden draagt aldus bij aan de controleerbaarheid van de totstandkoming van de verkiezingsuitslag.

Zoals eerder opgemerkt, vervalt de vaststelling door de burgemeester van de stemtotalen in zijn gemeente. Daarmee vervalt, vanzelfsprekend, ook de elektronische openbaarmaking van de opgave daarvan.

De huidige Kieswet schrijft fysieke terinzagelegging van de processen-verbaal van de stembureaus voor totdat over de toelating van de gekozenen is beslist. Deze terinzagelegging blijft gehandhaafd: de burgemeester legt een afschrift van de processen-verbaal van de stembureaus en het gemeentelijk stembureau, inclusief de (fysieke) ondertekening, ter inzage op het gemeentehuis totdat over de toelating van de gekozenen is beslist. Zo kan iedereen die dat wil, controleren of de inhoud van de digitale bestanden overeenkomt met de ter inzage gelegde processen-verbaal. Ook kunnen langs die weg kiezers die geen toegang tot internet hebben, de processen-verbaal inzien.

De minister van BZK wil ook een landelijke website inrichten, waarop alle gemeentelijke processen-verbaal en de digitale bestanden met uitkomsten van de stemopnemingen zijn te raadplegen. Belangstellenden die de totstandkoming van de uitslag van een verkiezing voor bijvoorbeeld provinciale staten, Tweede Kamer of Europees Parlement willen narekenen, hoeven dan niet de sites van alle gemeenten te raadplegen. Onderzocht wordt nog of daartoe bij of krachtens algemene maatregel van bestuur zal worden geregeld dat de burgemeester de processen-verbaal en het bestand met de door de digitale hulpmiddelen gegenereerde uitkomsten van de stemopneming tevens openbaar maakt op deze landelijke website. Een andere mogelijkheid is dat de landelijke website zal fungeren als portal: een webpagina die via links toegang biedt tot de documenten op elk van de gemeentelijke websites.

2.5.2 De overdracht aan het centraal stembureau

De burgemeester zorgt dat het fysieke, ondertekende proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau onverwijld naar het centraal stembureau wordt overgebracht. Indien het de Tweede Kamer- of Europees Parlementsverkiezing betreft, geschiedt de overdracht van de processen-verbaal van de gemeentelijk stembureaus binnen één provincie door tussenkomst van de burgemeester van de gemeente waar de vergadering van provinciale staten wordt gehouden.

Als het gemeentelijk stembureau digitale hulpmiddelen heeft gebruikt voor het berekenen van de uitkomsten van de stemopneming op gemeenteniveau, zorgt de burgemeester dat ook het bestand met de door de programmatuur gegenereerde uitkomsten van de stemopneming op gemeenteniveau, voorzien van de elektronische handtekening van het gemeentelijk stembureau, naar het centraal stembureau wordt gestuurd. De burgemeester voorziet dit bestand voorafgaand aan verzending van zijn elektronische handtekening. Aan de hand daarvan kan het centraal stembureau na ontvangst vaststellen of het bestand inderdaad afkomstig is van de burgemeester.

De fysieke processen-verbaal van de stembureaus worden niet langer standaard naar het centraal stembureau of het vertegenwoordigend orgaan gebracht. Zij bevatten immers uitsluitend de resultaten van een basistelling op lijstniveau; het

gemeentelijk stembureau neemt de uitkomsten van elk stembureau, inclusief het resultaat van de telling op kandidaatsniveau, op in zijn eigen proces-verbaal. Ook neemt het gemeentelijk stembureau alle bezwaren uit de processen-verbaal van de stembureaus over in (een bijlage bij) zijn eigen proces-verbaal. Deze werkwijze heeft als voordeel dat achtereenvolgens het centraal stembureau en het vertegenwoordigend orgaan één overzicht hebben van alle in een gemeente ingebrachte bezwaren (zie paragraaf 2.4.2.4, onder f). Wel kunnen het centraal stembureau en het vertegenwoordigend orgaan desgewenst de processen-verbaal van een of meer stembureaus opvragen bij de burgemeester.

Fysieke overdracht van het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau aan het centraal stembureau blijft wenselijk, ook als de processen-verbaal elektronisch openbaar worden gemaakt en het centraal stembureau de beschikking krijgt over de digitale bestanden met de uitkomsten van de stemopneming. Het centraal stembureau moet zich er immers van verzekeren dat het op basis van de processen-verbaal van de gemeentelijk stembureaus een betrouwbare uitslag kan vaststellen. Daartoe moet het een aantal controletaken uitvoeren (zie hierna, onder paragraaf 2.5.4). Het is daarbij van belang dat het centraal stembureau zich kan verlaten op de brondocumenten, zijnde de papieren processen-verbaal. Het zou een spoedige uitslagvaststelling in de weg staan als het centraal stembureau, bij twijfel aan de authenticiteit van een of meer digitaal openbaar gemaakte processen-verbaal, afhankelijk is van nazending van de fysieke documenten door de desbetreffende gemeente(n). Daarnaast is het ongewenst dat het centraal stembureau bij zijn controle afhankelijk wordt gemaakt van het zelf downloaden van de documenten, omdat zich daarbij het risico kan voordoen van storingen in het elektronisch verkeer.

2.5.3 Het opheffen van de hoofdstembureaus

Zoals uit het voorgaande blijkt, regelt dit wetsvoorstel dat de processen-verbaal van de gemeentelijk stembureaus rechtstreeks worden overgebracht naar het centraal stembureau. Onder de huidige Kieswet is, na de vaststelling door de burgemeester van de uitkomsten van de stemopneming op gemeenteniveau, de openbare zitting van de hoofdstembureaus de volgende schakel in de keten die leidt tot de vaststelling van de verkiezingsuitslag. De regering ziet de noodzaak de hoofdstembureaus op te heffen. Het proces van uitslagvaststelling voltrekt zich onder de huidige Kieswet over liefst vier schijven: stembureau – burgemeester – hoofdstembureau – centraal stembureau. Elke schijf leidt tot een extra risico op fouten, terwijl de hoofdstembureaus in de praktijk geen andere taak hebben dan het totaliseren van de in de gemeenten binnen hun kieskring vastgestelde uitkomsten van de stemopneming. Daar komt bij dat dit wetsvoorstel al in de eerste fase van de stemopneming, door de introductie van het gemeentelijk stembureau, wil komen tot vergaande verbetering van het telproces en in een vervolgfase de mogelijkheid biedt om fouten te corrigeren, wat in het geheel de kwaliteit van de uitslagvaststelling verbetert. De regering meent daarom dat de fase van het hoofdstembureau kan worden gemist.

2.5.4 De rol van het centraal stembureau

2.5.4.1 Controle door het centraal stembureau; mogelijkheid om fouten te melden bij het centraal stembureau

Nadat het centraal stembureau de processen-verbaal van de gemeentelijk stembureaus en, voor zover van toepassing, de digitale bestanden met de uitkomsten van de stemopneming op gemeenteniveau heeft gekregen, stelt het de authenticiteit vast van alle ontvangen digitale bestanden. Daartoe controleert het centraal stembureau van elk bestand of het is verzonden door de burgemeester,

door na te gaan of het is voorzien van de elektronische handtekening van de burgemeester. Vervolgens controleert het centraal stembureau van elk digitale bestand of het elektronisch is ondertekend door het gemeentelijk stembureau. Aan de hand van deze elektronische ondertekening kan het centraal stembureau vaststellen dat het bestand de door het gemeentelijk stembureau vastgestelde uitkomsten van de stemopneming op gemeenteniveau bevat. Als blijkt dat het gemeentelijk stembureau en/of de burgemeester het bestand niet of niet op de juiste wijze elektronisch hebben ondertekend, verzoekt het centraal stembureau de desbetreffende burgemeester om het bestand alsnog van een geldige elektronische handtekening te (doen) voorzien en opnieuw naar het centraal stembureau te sturen.

Vervolgens moet het centraal stembureau controleren of er met de processen-verbaal van de gemeentelijk stembureaus voldoende basis is om een betrouwbare verkiezingsuitslag vast te stellen. Het centraal stembureau kan daarbij de digitale bestanden met uitkomsten van de stemopneming op gemeenteniveau als hulpmiddel gebruiken. Voordat het centraal stembureau de digitale bestanden gebruikt, moet het controleren of de inhoud ervan overeenstemt met de brondocumenten (de uitkomsten van de handmatige tellingen op stembureauniveau van het gemeentelijk stembureau, zoals vastgelegd in de bijlagen bij het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau).

Het wetsvoorstel draagt de manier waarop de controle wordt ingericht, op aan de Kiesraad. De Kiesraad moet daartoe voor elke verkiezing (dus ook die verkiezingen waarvoor de Kiesraad niet zelf fungeert als centraal stembureau) een controleprotocol opstellen, zoals het dat ook moet doen voor de controle door het gemeentelijk stembureau van het digitale bestand met uitkomsten van de centrale stemopneming (zie hiervóór, onder paragraaf 2.4.2.4, onder f). In het controleprotocol omschrijft de Kiesraad in algemene zin welke controles het centraal stembureau moet uitvoeren. Het centraal stembureau is gehouden om het door de Kiesraad opgestelde controleprotocol te volgen. Om te waarborgen dat de werkwijze van het centraal stembureau transparant en controleerbaar is, wordt voorgeschreven dat de Kiesraad het controleprotocol uiterlijk op de dag vóór de stemming op een algemeen toegankelijke wijze elektronisch openbaar maakt.

Voor verreweg de meeste gemeenten zal gelden dat het gemeentelijk stembureau de centrale stemopneming op de dag na de stemming afrondt, en het centraal stembureau dus al voor het weekend met zijn controlewerkzaamheden kan beginnen. Mocht de centrale stemopneming in een of meer gemeenten pas op de vrijdag na de stemming of in het daaropvolgende weekend worden afgerond, dan zal het centraal stembureau voor die gemeente(n) de controlewerkzaamheden dus op een later moment moeten aanvangen.

Vanaf het moment dat de burgemeesters de processen-verbaal van de stembureaus en het gemeentelijke stembureau in hun gemeente en de digitale bestanden met de uitkomsten van de stemopneming op het internet hebben gepubliceerd, en de burgemeesters een kopie van de processen-verbaal ter inzage hebben gelegd, kunnen belangstellenden deze documenten en gegevens raadplegen. Op deze manier kan iedereen die dat wil, nagaan hoe elk gemeentelijk stembureau tot de vaststelling van de uitkomst van de stemopneming op gemeenteniveau is gekomen, controleren of er geen fouten zijn gemaakt in de processen-verbaal en kennisnemen van de daarin opgenomen bezwaren, en van wat er met die bezwaren is gedaan. Iedereen kan van eventuele fouten of onregelmatigheden melding maken bij het centraal stembureau. Meldingen zijn vormvrij, en kunnen dus zowel schriftelijk als mondeling worden gedaan. Meldingen kunnen ook per e-mail worden ingediend,

mits het centraal stembureau kenbaar heeft gemaakt dat deze weg is geopend (art. 2:15 Algemene wet bestuursrecht).

Meldingen kunnen worden gedaan tot vierentwintig uur voorafgaand aan de openbare zitting van het centraal stembureau tot vaststelling van de uitslag. Deze begrenzing is nodig, omdat er voldoende tijd moet zijn voor gemeentelijk stembureaus om, indien nodig, ten tweeden male in openbare zitting bijeen te komen en de overgebleven fouten te herstellen (zie paragraaf 2.5.4.2). Na het verstrijken van de termijn van vierentwintig uur voorafgaand aan de zitting van het centraal stembureau, kunnen kiezers met eventuele meldingen uitsluitend nog terecht op de zitting van het centraal stembureau. In dat geval kan het centraal stembureau echter uitsluitend tot een hertelling van de stemmen beslissen als een ernstig vermoeden bestaat dat door een of meer gemeentelijk stembureaus zodanige fouten zijn gemaakt dat zij van invloed kunnen zijn op de zetelverdeling (zie paragraaf 2.5.4.3).

2.5.4.2 Herstel overgebleven fouten door gemeentelijk stembureau tijdens tweede openbare zitting

Als het centraal stembureau, hetzij op grond van zijn eigen controle, hetzij op grond van een melding van belangstellenden, het vermoeden heeft dat een proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau een of meer fouten bevat, dan beslist het dat het gemeentelijk stembureau deze vermeende fout nader moet onderzoeken. Het kan nodig zijn dat het gemeentelijk stembureau voor dit onderzoek overgaat tot een geheel of gedeeltelijke nieuwe opneming van de verkiezingsbescheiden van een of meer stembureaus. Afhankelijk van de te onderzoeken melding kan het gemeentelijk stembureau alle bij een stembureau uitgebrachte stemmen opnieuw tellen, of een deel daarvan. Ook het aantal kiezers dat door een stembureau tot de stemming is toegelaten kan opnieuw worden vastgesteld. Het centraal stembureau richt daartoe, via de burgemeester die het aangaat, een opdracht aan het desbetreffende gemeentelijk stembureau om onverwijld opnieuw in een openbare zitting bijeen te komen.

De burgemeester maakt op een algemeen toegankelijke wijze melding van de dag, tijd en locatie van de nieuwe openbare zitting. Tijdens de openbare zitting onderzoekt het gemeentelijk stembureau het verzoek van het centraal stembureau. Het herstelt eventuele fouten, door de stembescheiden behorend bij het desbetreffende stembureau of de desbetreffende stembureaus geheel of gedeeltelijk opnieuw te tellen. Aan het einde van de zitting stelt het gemeentelijk stembureau een nieuw proces-verbaal vast waarin het verantwoording aflegt over de verrichte werkzaamheden. Dat proces-verbaal wordt ook weer openbaar gemaakt (op dezelfde manier als na de eerste openbare zitting) en direct naar het centraal stembureau overgebracht. Als het gemeentelijk stembureau digitale hulpmiddelen heeft gebruikt voor het vaststellen van de uitkomsten van de stemopneming op gemeentelijk niveau, wordt ook een nieuw digitaal bestand naar het centraal stembureau overgebracht.

2.5.4.3 Centraal stembureau stelt uitslag vast; hertelling vindt decentraal plaats

Als het centraal stembureau digitale hulpmiddelen heeft gebruikt ten behoeve van de berekening van de verkiezingsuitslag, importeert het de digitale uitkomsten van de stemopnemingen in dit digitale rekenhulpmiddel, en berekent vervolgens de uitslag van de verkiezing. Het centraal stembureau komt zo spoedig mogelijk, maar niet eerder dan de achtste dag na de stemming in openbare zitting bijeen, om de uitslag van de verkiezing vast te stellen en bekend te maken. Dat deze zitting niet eerder kan worden gehouden, heeft zijn achtergrond in het feit dat er in de dagen

daarvóór gelegenheid moet zijn om eventuele fouten van het gemeentelijk stembureau op te sporen en te corrigeren, zoals hierboven is toegelicht.

Tijdens de openbare zitting van het centraal stembureau kunnen kiezers opnieuw eventuele fouten in de openbaar gemaakte processen-verbaal aan de orde stellen, of andere bezwaren naar voren brengen. Het centraal stembureau kan op grond daarvan besluiten tot een nieuwe stemopneming (hertelling) van de stemmen die zijn uitgebracht in een of meer stembureaus. Het centraal stembureau besluit daartoe slechts als een ernstig vermoeden bestaat dat door een of meer gemeentelijk stembureaus zodanige fouten zijn gemaakt dat zij van invloed kunnen zijn op de zetelverdeling. Deze clausulering geldt ook ingevolge de huidige Kieswet (met dien verstande dat het in de huidige Kieswet gaat om fouten van *stembureaus*), en is nodig om te voorkomen dat het centraal stembureau in deze fase, kort vóór het vaststellen van de uitslag, ook nog bij meldingen over fouten van geringe importantie tot een hertelling moet besluiten. Als besloten wordt tot een nieuwe stemopneming, wijst het centraal stembureau een of meer gemeentelijk stembureaus of briefstembureaus aan die de nieuwe stemopneming onder zijn verantwoordelijkheid uitvoeren. De nieuwe stemopneming vindt in het openbaar plaats.

Nadat het centraal stembureau alle werkzaamheden tot vaststelling van de uitslag heeft beëindigd, maakt het daarvan proces-verbaal op. In dat proces-verbaal noteert het de vastgestelde uitslag van de verkiezing en alle bij het centraal stembureau ingebrachte bezwaren en meldingen (zowel de mondelinge bezwaren die tijdens de openbare zitting van het centraal stembureau zijn ingebracht, als de tijdig ontvangen meldingen die daaraan voorafgaand bij het centraal stembureau zijn binnengekomen. De leden van het centraal stembureau ondertekenen het proces-verbaal tijdens de openbare zitting.

Onverwijld na afloop van de openbare zitting scant het centraal stembureau zijn papieren proces-verbaal, maakt het deze scan elektronisch openbaar en legt het een afschrift van zijn proces-verbaal ter inzage (zoals al is geregeld in de Kieswet).

Als het centraal stembureau digitale hulpmiddelen heeft gebruikt ten behoeve van de berekening van de verkiezingsuitslag, maakt het ook het digitale bestand met de verkiezingsuitslag op een algemeen toegankelijke wijze elektronisch openbaar. Verder brengt het centraal stembureau de processen-verbaal van de gemeentelijk stembureaus en zijn eigen proces-verbaal onverwijld naar het vertegenwoordigend orgaan.

Ook het vertegenwoordigend orgaan kan, na de vaststelling van de uitslag door het centraal stembureau, nog besluiten tot een hertelling van de stemmen die zijn uitgebracht in een of meer stembureaus. In dat geval wordt dezelfde procedure gevolgd als bij een hertelling waartoe het centraal stembureau besluit, met dien verstande dat het gemeentelijk stembureau van de gemeente waar de hertelling aan de orde is, deze hertelling uitvoert onder toezicht van het vertegenwoordigend orgaan. Het centraal stembureau stelt, ingeval van een hertelling in opdracht van het vertegenwoordigend orgaan, een nieuw proces-verbaal op, dat ook weer onverwijld elektronisch openbaar wordt gemaakt.

2.5.5 Meer tijd voor de vaststelling van de verkiezingsuitslag

Tot 2001 duurde het proces na de stemming tot aan het aftreden van de zittende leden van het vertegenwoordigend orgaan dertien dagen. In dat jaar is deze termijn

teruggebracht naar acht dagen.²⁵ De regering stelt voor om de termijn weer op dertien dagen te stellen. Zij wijst erop dat uitbreiding van deze termijn een randvoorwaarde is voor de in dit wetsontwerp neergelegde verbeteringen in het proces van uitslagvaststelling. De extra tijd is nodig om belangstellenden de gelegenheid te bieden om melding te maken van eventuele fouten in de processen-verbaal van het gemeentelijk stembureau, en om het centraal stembureau gelegenheid te bieden om de overgelegde processen-verbaal te controleren, om onderzoek te (laten) doen naar vermeende fouten daarin en om geconstateerde fouten te corrigeren. Ook is uitbreiding van genoemde termijn nodig om te bewerkstelligen dat briefstemmen tot en met vijf dagen na de dag van stemming kunnen worden ontvangen door de gemeente 's-Gravenhage.

Opmerking verdient nog het volgende. Als het centraal stembureau een gemeentelijk stembureau opdraagt onderzoek te doen naar een mogelijke fout en daarbij, zo nodig, de verkiezingsbescheiden geheel of gedeeltelijk opnieuw te tellen, moet dit onderzoek op een zodanig tijdstip zijn afgerond dat het centraal stembureau tijdig de uitslag van de verkiezing kan vaststellen en het vertegenwoordigend orgaan tijdig kan besluiten over de toelating van de gekozenen. Als gevolg van dit wetsvoorstel hoeft er niet langer, zoals onder de huidige Kieswet, te worden gewacht met het herstel van eventuele fouten tot aan de openbare zitting van het centraal stembureau tot vaststelling van de uitslag. De kans dat het centraal stembureau of het vertegenwoordigend orgaan tot een hertelling zullen besluiten, wordt hierdoor kleiner. De regering verwacht daarom dat, mocht het centraal stembureau of het vertegenwoordigend orgaan toch een hertelling nodig vinden, het zal gaan om een hertelling op kleine schaal, die kan worden uitgevoerd binnen het tijdpad waarin dit wetsvoorstel voorziet.

Toch is niet uit te sluiten dat het centraal stembureau zich genoodzaakt ziet om tot een grootschalige hertelling te besluiten. Ook het vertegenwoordigend orgaan kan tot een dergelijke grootschalige hertelling besluiten. Zeker in grote gemeenten is het organiseren daarvan een omvangrijke operatie, die al snel meerdere dagen kost en daarom hoogstwaarschijnlijk niet tijdig vóór het aftreden van de leden van het oude vertegenwoordigend orgaan zal kunnen worden afgerond. Ook de Kiesraad heeft daar aandacht voor gevraagd.²⁶ Ingevolge artikel V 5 van de Kieswet staat een hertelling de toelating van nieuwe leden alleen in de weg als zij invloed kan hebben op de toewijzing van een zetel aan de betrokken kandidaten. Kandidaten op wier benoemdverklaring de hertelling geen invloed kan hebben, kunnen dus worden toegelaten. Mocht de hertelling op het moment van toelating van de benoemde kandidaten en het aftreden van de oude leden nog niet zijn voltooid, dan telt het vertegenwoordigend orgaan dus, zolang de definitieve verkiezingsuitslag niet is vastgesteld, uit minder leden dan het wettelijke vastgestelde aantal. De overige leden worden dan door de nieuwe leden toegelaten.

Het centraal stembureau en het vertegenwoordigend orgaan kunnen ook besluiten tot de hertelling van *alle* stemmen. Bij gemeenteraadsverkiezingen, waar de verschillen in stemaantallen soms gering zijn, komt dit onder de huidige Kieswet met enige regelmaat voor. Voor gemeenteraads-, provinciale staten- en waterschapsverkiezingen geldt dat, als op het tijdstip van periodieke aftreding van de zittende leden niet de geloofsbrieven van meer dan de helft van het wettelijk voorgeschreven aantal leden is goedgekeurd, de oude leden zitting houden totdat zulks is geschied (art. V 15 lid 1 Kieswet). De Kieswet kent een dergelijke bepaling niet voor Tweede Kamerverkiezingen, maar de regering verwacht dat de in dit wetsvoorstel voorgestelde procedure voor de vaststelling van de verkiezingsuitslag,

²⁵ Zie paragraaf 2.2.5 van deze toelichting.

²⁶ Advies van de Kiesraad d.d. 18 april 2014 over een integrale wijziging van de Kieswet, p. 5.

met ruime gelegenheid om eventuele fouten te herstellen, voldoende waarborg is tegen het risico op een algehele hertelling bij landelijke verkiezingen.

2.6 De Eerste Kamerverkiezing

Het wetsvoorstel voorziet niet in een bevoegdheid voor het centraal stembureau om bij Eerste Kamerverkiezingen fouten in de processen-verbaal van de stembureaus van provinciale staten te herstellen. Gelet op het wezenlijk andere karakter van de stemming en de stemopneming bij deze verkiezingen, tijdens een openbare vergadering van de provinciale staten, is het risico op fouten bij tellen van de stemmen gering.

3. AFSCHAFFING BRIEFSTEMBUREAUS BIJ DIPLOMATIEKE EN CONSULAIRE VERTEGENWOORDIGINGEN EN BIJ MILITAIRE MISSIES EN INTRODUCTIE VAN HET NATIONAAL BRIEFSTEMBUREAU

3.1 Afschaffing briefstembureaus bij diplomatieke en consulaire vertegenwoordigingen en bij militaire missies

Al enige tijd geleden²⁷ heeft de Minister van Buitenlandse Zaken de Tweede Kamer gemeld dat hij het voornemen heeft om het instellen van briefstembureaus af te bouwen. Het instellen van briefstembureaus is voor de ambassades en consulaten in de praktijk een te grote belasting. Daarnaast zijn de ambassades en consulaten niet of maar in zeer beperkte mate geschikt om de taken uit te voeren van de briefstembureaus. Met name het openbare karakter van de werkzaamheden van de briefstembureaus zijn moeilijk te verenigen met de beveiliging die voor ambassades en consulaten nodig wordt geacht.

Ook voor de Minister van Defensie is het instellen van briefstembureaus bij militaire missies in het buitenland in de praktijk lastig uitvoerbaar. De omstandigheden op missie verstaan zich niet goed met de wijze waarop een briefstembureau moet opereren terwijl als gevolg van roulatie er geen opbouw van ervaring met briefstembureauwerkzaamheden plaatsvindt. Daarnaast is gebleken dat het aantal kiezers dat gebruik maakt van de mogelijkheid om ter plaatse een briefstem uit te brengen, soms dermate gering is dat het stemgeheim onder druk komt te staan. De behoefte voor militairen om per brief te stemmen is ook klein, omdat militairen op missie veelal nog in Nederland zijn ingeschreven in de basisregistratie personen en er vaker de voorkeur aan geven een (schriftelijke) volmacht te verlenen aan familie of vrienden.

Het opheffen van de mogelijkheid om briefstembureaus in te stellen bij ambassades en consulaten of bij militaire missies gaat in dit wetsvoorstel gepaard met het wettelijk vastleggen van termijnen voor de doorzending van briefstemmen die per post of in persoon worden afgeleverd bij ambassades of consulaten (voor wat betreft de consulaten betreft het hier de consulaten-generaal). De Kieswet voorziet op dit moment reeds in de mogelijkheid om een briefstem te doen toekomen aan een ambassade of consulaat, ook als daar geen briefstembureau is ingesteld. Voor ambassades en consulaten waar een briefstembureau is ingesteld geldt dat de briefstem uiterlijk 15.00 uur lokale tijd moet zijn ontvangen. Voor ambassades en consulaten waar geen briefstembureau is ingesteld, geldt dat de ambassades en consulaten de ontvangen briefstemmen onmiddellijk doorzenden aan de burgemeester van 's-Gravenhage, die ervoor zorgt dat de briefstemmen terecht

²⁷ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken van 13 november 2018 (Kamerstukken II 2018/19, 32 734, nr. 33) en De Staat van het Consulaire voor Nederland en Nederlanders wereldwijd (editie 2018), p. 56.

komen bij de briefstembureaus in zijn gemeente. Deze briefstemmen dienen thans uiterlijk om 15.00 uur lokale tijd in het bezit te zijn van de burgemeester van 's-Gravenhage om nog mee te tellen voor de verkiezingsuitslag.

Met dit wetsvoorstel wordt vastgelegd dat de kiezers die vanuit het buitenland mogen stemmen, hun briefstem tot en met de dag van stemming om 10.00 uur lokale tijd kunnen doen toekomen aan elke ambassade of consulaat-generaal van Nederland in het buitenland. Dit kan zowel per post als in persoon. De ambassade of het consulaat dient de ontvangen briefstemmen vervolgens onverwijld door te sturen naar de gemeente 's-Gravenhage. Daarbij dient de ambassade of het consulaat er zorg voor te dragen dat de briefstem uiterlijk op de vijfde dag na de dag van stemming om 17.00 uur Nederlandse tijd wordt ontvangen door de burgemeester van 's-Gravenhage. Op deze manier wordt er meer tijd gecreëerd om de briefstemmen van kiezers in het buitenland te ontvangen bij de briefstembureaus in 's-Gravenhage, zodat die stemmen nog meetellen voor de betreffende verkiezing. De uitbreiding van de termijn om de briefstemmen te kunnen ontvangen en mee te kunnen tellen maakt het voor de Minister van Buitenlandse Zaken mogelijk om geen briefstembureaus meer in te stellen bij de ambassades en consulaten.

Zoals hiervoor beschreven, kan de kiezer zijn briefstem ook nu al per post sturen of in persoon afgeven bij Nederlandse ambassades en consulaten. Nu kan dat tot en met de dag van stemming 15.00 uur lokale tijd, voor zover er een briefstembureau is ingesteld. Indien dit wetsvoorstel wordt aanvaard, zal dat mogelijk zijn tot en met de dag van stemming om 10.00 uur lokale tijd. Het inkorten met vijf uur is nodig om het mogelijk te maken dat de ambassades en consulaten de briefstemmen die op de dag van stemming worden ontvangen, nog diezelfde dag kunnen doorsturen naar de gemeente 's-Gravenhage.

Het voorgaande laat onverlet dat een kiezer zijn briefstem ook nog steeds rechtstreeks kan doen toekomen aan de burgemeester van 's-Gravenhage, die de ontvangen briefstemmen vervolgens overdraagt aan de briefstembureaus in zijn gemeente.

Dit wetsvoorstel verandert ook niets aan de regeling die ziet op de instelling van briefstembureaus bij de vertegenwoordiging van Nederland in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. Deze briefstembureaus, die worden ingesteld door de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, zullen nog steeds worden ingesteld bij elke verkiezing waarvoor vanuit het buitenland kan worden gestemd. Tevens blijft de mogelijkheid behouden voor de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om, met instemming van de betrokken gemeente, briefstembureaus in te stellen in een grensgemeente. Deze mogelijkheid is begin 2019 vastgelegd in de Kieswet.²⁸

3.2 Introductie nationaal briefstembureau

Dit wetsvoorstel introduceert de instelling van het nationaal briefstembureau. Het nationaal briefstembureau zal worden ingesteld voor elke verkiezing voor de leden van de Tweede Kamer of het Europees Parlement; de twee verkiezingen waarvoor vanuit het buitenland kan worden gestemd. Het nationaal briefstembureau wordt verantwoordelijk voor de vaststelling van het totaal aantal stemmen dat per brief is uitgebracht. Het wordt ingesteld door het college van burgemeester en wethouders van de gemeente 's-Gravenhage, dat tevens verantwoordelijk zal zijn voor de

²⁸ Wet van 5 december 2018 tot wijziging van de Kieswet en de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming ter vereenvoudiging van stemmen vanuit het buitenland en verlenging van de mogelijkheid tot experimenteren (Stb. 2018, 483).

benoeming van de leden. Het nationaal briefstembureau maakt de aantallen die het vaststelt openbaar in een openbare zitting en doet zijn proces-verbaal vervolgens toekomen aan het centraal stembureau, dat de uitslag voor de verkiezing vaststelt.

De belangrijkste reden voor de introductie van het nationaal briefstembureau is dat de gemeente 's-Gravenhage er al langere tijd op aandringt de Kieswet zo te wijzigen dat de stemmen van de kiezers in het buitenland niet langer meegeteld worden bij de uitkomst van de stemopneming op gemeentelijk niveau. Aan dit verzoek van de gemeente wordt nu gevolg gegeven door een nationaal briefstembureau te introduceren dat verantwoordelijk wordt voor het vaststellen van het totaal aantal stemmen dat per brief is uitgebracht.

Het nationaal briefstembureau zal het aantal stemmen dat per brief is uitgebracht vaststellen op basis van de processen-verbaal die het ontvangt van de briefstembureaus. Hierbij is van belang dat het nationaal briefstembureau zich ervan kan verzekeren dat het op basis van deze processen-verbaal een betrouwbare uitslag kan vaststellen. Dit wetsvoorstel regelt daarom dat het nationaal briefstembureau een aantal controlerende taken krijgt toebedeeld. Hierbij wordt aangesloten bij de controlerende taken die het centraal stembureau heeft ten aanzien van de processen-verbaal van gemeentelijk stembureaus.

3.3 Overige wijzigingen

Diverse maatregelen die met dit wetsvoorstel geïntroduceerd worden voor stembureaus, gemeentelijk stembureaus en het centraal stembureau om de procedure voor de vaststelling van de uitslag te verbeteren, worden met dit wetsvoorstel ook geregeld voor briefstembureaus en het nationaal briefstembureau. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de voorschriften omtrent het bewaren van verkiezingsbescheiden en de controlerende taken van het centraal stembureau ten aanzien van de processen-verbaal die het ontvangt. Voor een toelichting op deze maatregelen wordt verwezen naar de betreffende onderdelen uit het algemene deel en de artikelsgewijze toelichting bij de onderdelen die specifiek zien op briefstembureaus en het nationaal briefstembureau.

Dit wetsvoorstel voorziet ook in een aantal wijzigingen die ertoe strekken het briefstembureau een meer zelfstandige positie te geven in de Kieswet. Deze wijzigingen zijn hoofdzakelijk technisch van aard en worden nader toegelicht in de artikelsgewijze toelichting bij de betreffende onderdelen.

4. OVERIGE AANPASSINGEN IN DE KIESWET

4.1 Nieuwe taak Kiesraad: verzamelen en ontsluiten van verkiezingsuitslagen

Al enige jaren houdt de Kiesraad een databank met verkiezingsuitslagen bij.²⁹ Deze databank bevat veel statistisch materiaal. De Staatscommissie parlementair stelsel (de Commissie-Remkes) heeft in haar eindrapport geschreven het wenselijk te vinden dat in deze databank niet alleen alle uitslagen van op basis van de Kieswet gehouden verkiezingen worden opgenomen; ook de resultaten van de stemopnemingen op lagere niveaus (tot en met stembureauniveau) zouden ontsloten moeten worden.³⁰ Dit is echter alleen mogelijk als de Kiesraad over de

²⁹ www.verkiezingsuitslagen.nl.

³⁰ Staatscommissie parlementair stelsel, Lage drempels, Hoge dijken, Democratie en rechtsstaat in balans (Eindrapport van de Staatscommissie parlementair stelsel), Boom: Amsterdam 2018, p. 132 en 134.

daarvoor benodigde gegevens beschikt. Met de Staatscommissie hecht de regering eraan dat de verkiezingsuitslag voor iedereen kenbaar en beschikbaar is. De regering wil de Kiesraad hierin faciliteren. Dat doet zij op deze plaats op twee manieren. Op de eerste plaats wordt het verzamelen en ontsluiten van verkiezingsuitslagen expliciet in de Kieswet als taak aan de Kiesraad opgedragen. Daarmee wordt uitvoering gegeven aan adviezen van de Kiesraad van 24 juli 2014³¹ en 30 mei 2017.³² De taak ziet niet alleen op aankomende verkiezingen, maar ook op verkiezingen die al hebben plaatsgevonden. Daarnaast wordt, overeenkomstig het advies van de Staatscommissie,³³ in de Kieswet vastgelegd dat de burgemeester een afschrift van het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau dan wel, indien digitale hulpmiddelen zijn gebruikt, de daarmee tot stand gekomen digitale bestanden met de uitkomsten van de stemopneming, aan de Kiesraad overdraagt; ook bij verkiezingen waarvoor de Kiesraad niet is aangewezen als centraal stembureau. Op die manier wordt gewaarborgd dat de uitslagen van toekomstige verkiezingen binnen korte(re) tijd in de databank opgenomen kunnen worden en als open data beschikbaar kunnen worden gesteld.

4.2 Incompatibiliteiten

In het verleden werden de voorzitters van stembureaus verplicht gerekruteerd uit raadsleden. Hoewel deze bepaling in 1989 is geschrapt³⁴, is het in sommige gemeenten nog steeds gebruikelijk dat (kandidaat-)raadsleden optreden als voorzitter of lid van een stembureau. De regering vindt het van belang dat (de schijn van) de verstrengeling van persoonlijke belangen wordt voorkomen, en stelt daarom voor te regelen dat kandidaten voor een bepaalde verkiezing geen lid kunnen zijn van het stembureau, het gemeentelijk stembureau of het centraal stembureau van de betreffende verkiezing. Concreet betekent dit dat kandidaat-raadsleden bij gemeenteraadsverkiezingen geen lid of plaatsvervangend lid kunnen zijn van een stembureau, een gemeentelijk stembureau of een centraal stembureau, maar wel bij andere verkiezingen. Hetzelfde geldt voor kandidaten bij andere verkiezingen.

Ook zittende volksvertegenwoordigers worden uitgesloten als lid van het stembureau of het gemeentelijk of centraal stembureau. Zo wordt voorkomen dat zittende volksvertegenwoordigers zich een oordeel moeten vormen over het verloop en de geldigheid van de verkiezing,³⁵ terwijl zij daarbij zelf betrokken waren.

Het enkele feit dat iemand politiek actief is, is nog geen uitsluitingsgrond voor het lidmaatschap van een stembureau. Een (kandidaat-) wethouder of een lid van het (afdelings)bestuur van een politieke partij kan bij raadsverkiezingen dus lid zijn van een stembureau, mits hij of zij niet tevens kandidaat is voor de desbetreffende verkiezing.

4.3 Geen kandidatuur voor dezelfde verkiezing in meer dan twee provincies, waterschappen of gemeenten

³¹ Advies van de Kiesraad d.d. 24 juli 2014 naar aanleiding van gemeenteraadsverkiezingen en verkiezing Europees Parlement 2014.

³² Advies van de Kiesraad d.d. 30 mei 2017 naar aanleiding van de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer op 15 maart 2017, p. 10-11.

³³ Staatscommissie parlementair stelsel, Lage drempels, Hoge dijken, Democratie en rechtsstaat in balans (Eindrapport van de Staatscommissie parlementair stelsel), Boom: Amsterdam 2018, p. 134.

³⁴ Wet van 28 september 1989, Stb. 1989, 423; zie ook Kamerstukken II 1987/88, 20 264, nr. 3, p. 109.

³⁵ Zie artikel V 4, eerste lid, van de Kieswet.

Van een kandidaat die geen ingezetene is van de provincie waar hij als kandidaat voor provinciale staten wordt voorgedragen, moet op grond van artikel H 7, derde lid, een zogenoemde verklaring van voorgenomen vestiging bij de kandidatenlijst worden overgelegd. De betrokkene verklaart daarin het voornemen te hebben zich in de provincie te vestigen ingeval hij na de verkiezing als lid van het vertegenwoordigend orgaan van de provincie benoemd wordt verklaard. De maatregel is in 1989 ingevoerd om te voorkomen dat een landelijk bekend politicus bij niet-landelijke verkiezingen, enkel en alleen om stemmen te trekken, in elke gemeente op de lijst van een groepering geplaatst wordt.³⁶ Kandidaten mogen dan ook slechts één verklaring van voorgenomen vestiging afleggen. Leggen zij in meerdere provincies een dergelijke verklaring af, dan moet het centraal stembureau hen ingevolge artikel I 6, eerste lid, onderdeel f, van de Kieswet in al deze provincies van de kandidatenlijst schrappen. Hun kandidatuur in de provincie waarvan zij ingezetene zijn, wordt hierdoor uiteraard niet geraakt. Dezelfde regeling is van toepassing bij waterschaps- en gemeenteraadsverkiezingen.

Destijds is niet in de Kieswet geregeld hoe het centraal stembureau kan weten of iemand zich tegelijkertijd ook in andere provincies, waterschappen of gemeenten kandidaat stelt. De wetgever vertrouwde erop dat de centraal stembureaus de verklaringen van voorgenomen vestiging van landelijk bekende politici zou herkennen en dan 'enkele telefoontjes' zou plegen).³⁷ Deze regeling is evenwel niet zonder nadelen. De regel is weliswaar voor alle kandidaten dezelfde, maar het risico bestaat dat het centraal stembureau sommige (minder bekende) kandidaten ten onrechte niet van de lijst schrapt omdat het de toelaatbaarheid van de ten behoeve van deze kandidaten verstrekte verklaringen van voorgenomen vestiging niet of onvoldoende heeft onderzocht en derhalve niet heeft ontdekt dat er gronden aanwezig waren om tot schrapping van deze kandidaten over te gaan. Maar bovenal vindt de regering het belangrijk dat aan de kandidatuur van alle kandidaten niet alleen dezelfde voorwaarden worden gesteld, maar dat alle kandidaten in het hele verkiezingsproces ook volstrekt gelijk worden behandeld. Daarom is voor provinciale staten-, waterschaps- en gemeenteraadsverkiezingen in artikel I 1 een nieuw onderdeel aan het door het centraal stembureau uit te voeren onderzoek van de ingediende kandidatenlijsten toegevoegd. Het centraal stembureau moet bij iedere kandidaat voor wie een verklaring van voorgenomen vestiging wordt overgelegd (of overgelegd had moeten worden) contact opnemen met zijn equivalent voor het gebied waarvan de betrokken kandidaat ingezetene is. Blijkt aan het laatstbedoelde centraal stembureau dat de kandidaat meer dan één verklaring als bedoeld in artikel H 7, derde lid, van de Kieswet heeft afgegeven, dan stelt het de andere betrokken centraal stembureaus daarvan in kennis, zodat zij de kandidaat van de bij hen ingediende lijsten kunnen schrappen. Met deze regeling wordt uitvoering gegeven aan een advies van de Kiesraad.³⁸

4.4 Bewijs van inschrijving in het handelsregister

De Kiesraad heeft voorgesteld om in het derde lid, onder b, van de artikelen G 1, G 2, G 2a en G 3, van de Kieswet duidelijk te maken dat niet een bewijs van inschrijving in het handelsregister, maar een gewaarmerkt, recent uittreksel uit het handelsregister moet worden overgelegd bij de registratie van een aanduiding van een politieke groepering.³⁹

³⁶ Kamerstukken II 1987/88, 20 264, nr. 3 p. 45

³⁷ Kamerstukken II 1988/89, 20 264, nr. 8, p. 51

³⁸ Advies van de Kiesraad d.d. 16 november 2007 n.a.v. de evaluatie van de Tweede Kamer-, provinciale staten- en Eerste Kamerverkiezingen 2006/2007, p. 5-6.

³⁹ Zie Kamerstukken II 2014/15, 31 142, nr. 51, blg. 544112.

In de in december 2017 in consultatie gebrachte versie van dit wetsvoorstel was dit advies van de Kiesraad overgenomen. Het Adviescollege Toetsing Regeldruk heeft er in zijn advies over die versie van het wetsvoorstel echter terecht op gewezen dat bij de inrichting van overheidsdienstverlening en het gebruik van gegevens het principe “eenmalig aanleveren, meervoudig gebruik” geldt. Ook namens de Kamer van Koophandel is hierop in de consultatie gewezen. Uitgangspunt is dat de overheid van burgers, bedrijven en instellingen in beginsel geen gegevens hoort te vragen waarover zij al beschikt. Om dit uitgangspunt in de praktijk te realiseren, is een stelsel van basisregistraties ingericht, waarin basisgegevens zijn opgenomen die nodig zijn voor het uitvoeren van verschillende (beslis)processen van overheidsorganisaties.⁴⁰ Het handelsregister is een van deze basisregistraties. Het Adviescollege adviseert de noodzakelijke gegevens uit het handelsregister te laten opvragen door de instantie die de registratie-aanvraag beoordeelt. De regering heeft dit advies overgenomen. Dat houdt in dat het centraal stembureau voor politieke groeperingen die een aanduiding willen laten registreren, in het vervolg zelf, op de website van de Kamer van Koophandel, zal moeten nagaan of de groepering is ingeschreven in het handelsregister. Daarvoor hoeft het centraal stembureau in beginsel geen (extra) kosten te maken. In de Gebruikersraad Handelsregister (een vertegenwoordiging van overheidsorganisaties) is afgesproken dat overheden die standaardinformatieproducten afnemen, daarvoor geen facturen ontvangen van de Kamer van Koophandel. Zij betalen jaarlijks een vast bedrag aan het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (de zogenaamde inputfinanciering). De Kamer van Koophandel levert voor dit bedrag aan overheden de producten die onder inputfinanciering vallen (waaronder ook een bewijs van inschrijving in het handelsregister). Momenteel is een wetsvoorstel tot wijziging van de Handelsregisterwet 2007 in behandeling in de Tweede Kamer, waarin deze inputfinanciering is vastgelegd.⁴¹

4.5 Centraal stembureau krijgt meer tijd om na te gaan of geconstateerde verzuimen zijn hersteld

Op de dag van de kandidaatstelling moeten politieke groeperingen een kandidatenlijst en bijbehorende bescheiden inleveren. Als het centraal stembureau in de daaropvolgende zitting tot onderzoek van de kandidatenlijsten verzuimen constateert, krijgt de desbetreffende politieke groepering tot de derde dag na deze zitting, om 15.00 uur, de gelegenheid om die verzuimen te herstellen (art. 1 2 lid 2 Kieswet). Een uur later, om 16.00 uur, moet de zitting aanvangen waarin het centraal stembureau (onder meer) beslist over de geldigheid van de ingediende kandidatenlijsten (art. 1 4 Kieswet), en waarin dus ook moet worden beoordeeld of de eerder geconstateerde verzuimen zijn hersteld. De Kiesraad heeft geconstateerd dat politieke groeperingen de verzuimperiode soms maximaal benutten.⁴² Gevolg kan zijn dat het centraal stembureau aan een uur niet voldoende heeft om te beoordelen of de geconstateerde verzuimen zijn hersteld.⁴³ De regering stelt daarom voor om het centraal stembureau meer tijd te geven, door het tijdstip waarop verzuimen ten laatste kunnen worden hersteld, te vervroegen van 15.00 naar 13.00 uur, en de aanvangstijd van de zitting van het centraal stembureau te verplaatsen van 16.00 naar 17.00 uur.

4.6 Geen verplichte inlevering stempas bij verzoek om kiezerspas

⁴⁰ Zie ook de toelichting op Aanwijzing 5.31 uit de Aanwijzingen voor de regelgeving.

⁴¹ Zie Kamerstukken II 2016/17, 34 687, nr. 2, artikel II, onder P.

⁴² Zie Kamerstukken II 2016/17, 31 142, nr. 62, blg. 811017.

⁴³ Zo moest de Kiesraad op vrijdag 3 februari 2017 zijn zitting tot onderzoek van de kandidatenlijsten ten behoeve van de Tweede Kamerverkiezing van 15 maart 2017 meteen na opening weer schorsen, omdat de controlewerkzaamheden nog niet waren afgerond.

Sinds eind 2013 is de kiezerspas, waarmee kiezers hun stem kunnen uitbrengen in elk willekeurig stemlokaal binnen het gebied van het orgaan waarvoor de verkiezing wordt gehouden, een separaat document. Voorheen zette de gemeente een stempas om in een kiezerspas, door op de achterkant van de stempas een gemeentestempel te zetten. Nu de kiezerspas een separaat document is geworden, is het volgens de Kiesraad niet meer nodig dat de kiezer die een kiezerspas aanvraagt, bij zijn aanvraag zijn stempas overlegt.⁴⁴ De regering is het hiermee eens en stelt daarom voor artikel K 6, derde lid, te schrappen.

4.7 Verlenging termijn registratie aanduiding voor Eerste Kamerverkiezing

Politieke groeperingen die onder een bepaalde naam (in de Kieswet "aanduiding" geheten) willen meedoen aan een Eerste Kamerverkiezing, maar waarvan geen aanduiding is vermeld in het register van aanduidingen voor de Tweede Kamerverkiezingen, moeten voor deze Eerste Kamerverkiezing een aanduiding laten registreren door het centraal stembureau. De uitslagen van de provinciale statenverkiezingen worden pas bekend ná de uiterste datum waarop registratieverzoeken kunnen worden ingediend.⁴⁵ Dat is onwenselijk, omdat politieke groeperingen dan hun besluit om een aanduiding voor de Eerste Kamerverkiezing te laten registreren, waarvoor een waarborgsom is verschuldigd, niet kunnen laten afhangen van de vraag of zij een of meer zetels behalen bij de provinciale statenverkiezingen. Dit wetsontwerp maakt het daarom twee weken langer mogelijk om registratieverzoeken in te dienen, namelijk tot de negenentwintigste dag voor de kandidaatstelling voor de Eerste Kamerverkiezing. Politieke groeperingen hebben dan tot vijf dagen nadat de stemming voor de verkiezing van de leden van provinciale staten heeft plaatsgevonden de gelegenheid om een aanduiding te laten registreren voor de Eerste Kamerverkiezing.

5. ZENDTIJD VOOR POLITIEKE PARTIJEN

De Mediawet 2008 bepaalt dat politieke partijen die zijn vertegenwoordigd in de Eerste en/of Tweede Kamer, jaarlijks gedurende een aantal uren zendtijd krijgen bij de publieke omroep. Voorafgaand aan een Europees Parlements- of Tweede Kamerverkiezing krijgen zij zendtijd voor het uitzenden van verkiezingsspotjes. De reguliere zendtijd komt dan tijdelijk te vervallen.

Politieke groeperingen die nog niet in de Tweede Kamer zijn vertegenwoordigd, moeten, ingevolge artikel H 4 van de Kieswet, ondersteuningsverklaringen inleveren voor elke kieskring waarin zij aan de Tweede Kamerverkiezing willen meedoen. Deze ondersteuningsverklaringen moeten door kiesgerechtigden worden afgelegd op het gemeentehuis (op Bonaire, Sint-Eustatius en Saba: het bestuurskantoor). Voor het vergaren van ondersteuningsverklaringen hebben politieke groeperingen twee weken de tijd.

Om voor verkiezingszendtijd in aanmerking te komen, moeten partijen die nog geen zetel hebben in de Tweede Kamer, ingevolge de Mediawet 2008 in alle kieskringen meedoen aan de Tweede Kamerverkiezing. Voor nieuwe partijen is het vaak lastig om, binnen genoemde termijn van twee weken, óók voor (voldoende) ondersteuningsverklaringen te zorgen in kieskring 20 (Bonaire). Slagen zij hier niet

⁴⁴ Zie Kamerstukken II 2014/15, 31 142, nr. 51, blg. 544112.

⁴⁵ Tot de drieënveertigste dag voor de kandidaatstelling kunnen registratieverzoeken worden ingediend (artikel Q 6, tweede lid, van de Kieswet). De dag van de kandidaatstelling voor de Eerste Kamerverkiezing valt op de dinsdag in de periode van 19 tot en met 25 april (artikel Q 4 van de Kieswet). De drieënveertigste dag voor de kandidaatstelling valt dus op een maandag in de periode van 7 tot en met 13 maart. De provinciale statenverkiezingen worden gehouden op de woensdag in de periode van 15 tot en met 21 maart (artikel F 1, eerste lid, gelezen in samenhang met artikel J 1, eerste lid, van de Kieswet).

in, dan is de consequentie dat zij niet in aanmerking komen voor verkiezingszendtijd. De regering vindt die consequentie te ver gaan en acht het van belang dat er op dit punt een gelijk speelveld is tussen partijen die aan de verkiezing meedoen. Daarom wordt voorgesteld in de Mediawet 2008 te regelen dat een politieke groepering in ten minste 19 van de 20 kieskringen moet meedoen aan een Tweede Kamerverkiezing om voorafgaand aan die verkiezing voor verkiezingszendtijd in aanmerking te komen. Dat houdt in dat een politieke groepering één kieskring (naar keuze) kan overslaan, zonder dat dit consequenties heeft voor de zendtijd. Gelet op de afstand met Europees Nederland zal die keuze in veel gevallen vallen op kieskring 20, maar er kan desgewenst ook een andere kieskring worden overgeslagen. Wel is uiteraard de consequentie dat de groepering in de desbetreffende kieskring dan ook niet meedoet aan de verkiezing. Voor de Tweede Kamerverkiezingen in Bonaire, Sint-Eustatius en Saba wordt eenzelfde wijziging van de Mediawet BES voorgesteld.

6. BENOEMING GEBRUIKERS BEDRIJFSRUIMTEN IN ALGEMEEN BESTUUR WATERSCHAP

Het voorgestelde artikel IV betreft een wijziging van de Waterschapswet. De wijziging heeft betrekking op de wijze waarop een bepaalde categorie van leden in het algemeen bestuur van een waterschap wordt benoemd.

Volgens artikel 12 van de Waterschapswet is het algemeen bestuur van het waterschap samengesteld uit vertegenwoordigers van categorieën van belanghebbenden bij de uitoefening van de taken van het waterschap. Eén van deze categorieën is de categorie van belanghebbenden die krachtens eigendom, bezit, beperkt recht of persoonlijk recht gebouwde onroerende zaken in gebruik hebben als bedrijfsruimte (kortweg: gebruikers van bedrijfsruimten). De Waterschapswet bepaalt in het huidige artikel 14, tweede lid, dat de Kamer van Koophandel de vertegenwoordigers van deze categorie benoemt. De Raad van Bestuur van de Kamer van Koophandel benoemt de bestuurders tot op heden op voordracht van de regionale raad van de regio van de Kamer van Koophandel, waartoe het gebied van het waterschap behoort. De betrokken regionale raad doet deze voordracht op basis van de door de Raad van Bestuur vastgestelde profielschets.

In de Wet op de Kamer van Koophandel, die per 1 januari 2014 in werking is getreden, zijn de regels omtrent de governance van de Kamers van Koophandel gewijzigd. De twaalf voormalige Kamers van Koophandel, de Vereniging Kamer van Koophandel Nederland en de Stichting Syntens zijn samengevoegd tot één centraal bestuurd organisatie met de status van zelfstandig bestuursorgaan. Bij brief van 23 februari 2017 heeft de Kamer van Koophandel aangegeven dat de Raad van Bestuur van mening is dat de bevoegdheid van de regionale raden om waterschapsbestuurders voor te dragen voor benoeming minder logisch past bij de taakinvulling van de nieuwe Kamer van Koophandel. Met de inwerkingtreding van de Wet op de Kamer van Koophandel is een transitie in gang gezet naar een moderne, slanke, smart serviceorganisatie die geheel gericht is op het verzorgen van herkenbare en relevante (online-) dienstverlening aan individuele ondernemers. Daarbij is gekozen voor een scherp dienstverleningsprofiel. Bevoegdheden als de benoeming van bestuurders passen daar niet (meer) bij en doen afbreuk aan dat scherpe profiel. Daarom is het tijd om deze bevoegdheid over te dragen aan een partij die daar in de nieuwe constellatie veel meer voor in aanmerking komt, zo geeft de Kamer van Koophandel in haar brief aan.

VNO-NCW en MKB Nederland hebben aangegeven de taak van de Kamer van Koophandel over te willen nemen. Samen met de regionale verenigingen van VNO-

NCW vertegenwoordigen zij meer 90% van de Nederlandse werkgelegenheid en dito economie. Deze verenigingen zijn in staat om met draagvlak uit een grote groep van betrokken bedrijven representatieve bestuurders te benoemen.

In 2014 hebben de bestuurders die zijn benoemd door de Kamers van Koophandel zich verenigd in de Nederlandse Vereniging van Waterschapsbestuurders namens Bedrijven (NVWB). Deze (vak)vereniging stelt zich tot doel de professionaliteit van de benoemde waterschapsbestuurders te versterken door bijeenkomsten en andere vormen van kennisoverdracht te organiseren. De vereniging werkt hierbij samen met VNO-NCW en MKB Nederland. De verenigingen VNO-NCW, MKB Nederland en de NVWB willen ook samenwerken om de benoemingen van bestuurders namens het bedrijfsleven goed te laten verlopen.

Na consultatie van de Unie van Waterschappen (UvW) en het Interprovinciaal Overleg (IPO), in afstemming met de Minister van Economische Zaken en Klimaat en in overleg met VNO-NCW en MKB Nederland, is bij de laatstgenoemde organisaties in samenwerking met hun regionale verenigingen de bereidheid gevonden de taak en de bevoegdheid van de Kamer van Koophandel voor wat betreft de benoeming van de vertegenwoordigers in de waterschapsbesturen over te nemen.

Met de wijziging wordt evenals nu beoogd voldoende binding met de regio van het waterschap te bewerkstelligen voor deze benoemingen, in het licht van het decentraal functioneel waterschapsbestuur en de koppeling tussen belang, betaling en zeggenschap. Gezocht is naar een manier om hier recht aan te doen, die in lijn is met het reeds bestaande eerste lid van artikel 14 van de Waterschapswet.

Benoeming door organisaties die niet tot de overheid behoren is overigens al gebruik ten aanzien van de vertegenwoordigers van andere categorieën van belanghebbenden. De vertegenwoordigers in het waterschapsbestuur van agrariërs en overige eigenaren ongebouwd worden al geruime tijd door de land- en tuinbouworganisaties (LTO) benoemd. De land- en tuinbouworganisaties worden op grond van artikel 14, eerste lid, van de Waterschapswet door provinciale staten bij waterschapsreglement aangewezen. Een dergelijke aanwijzing dient op grond van artikel 14, eerste lid, sinds 1 januari 2015 ook gedaan te worden voor bos- en natuurterreineigenaren.⁴⁶ Daarom wordt voorgesteld aan provinciale staten op te dragen bij reglement te bepalen welke organisatie de bevoegdheid heeft de vertegenwoordigers van de gebruikers van bedrijfsruimten te benoemen. Bij de mogelijkheid van toekenning van die bevoegdheid valt met name te denken aan VNO-NCW of MKB Nederland.

Het IPO heeft aangegeven de bovengenoemde organisaties te willen aanwijzen als de benoemende organisatie voor de desbetreffende geborgde zetels. De noodzakelijke aanpassing van de reglementen van de waterschappen vergt echter tijd. Daarom wordt op verzoek van het IPO voorgesteld dat de Minister van Infrastructuur en Waterstaat (waar nodig) tijdelijk de aanwijzing van de benoemende organisatie op zich neemt (artikel IV, onderdeel A, onder 2). Op langere termijn zullen de provincies bij reglement de benoemende organisatie aanwijzen. De bevoegdheid van de minister om de benoemende organisatie aan te wijzen zal namelijk slechts tot 1 januari 2023 gelden, zo wordt voorgesteld te bepalen in het nieuwe artikel 174 (artikel IV, onderdeel F). Deze termijn is gekozen op verzoek van het IPO.

⁴⁶ Tot 1 januari 2018 kon op grond van artikel LIV van de Wet opheffing bedrijfslichamen ook de minister een aanwijzing doen voor de gevallen waarin de aanwijzing nog niet door de provincie in het waterschapsreglement had plaatsgevonden.

Tot slot worden in artikel IV, onderdeel B, nog redactionele en technische wijzigingen doorgevoerd.

7. ADVIEZEN EN CONSULTATIE

Zoals opgemerkt in paragraaf 1 van deze toelichting, is een eerdere versie van dit wetsvoorstel in december 2017 voor consultatie voorgelegd aan de Kiesraad, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), de Nederlandse Vereniging Voor Burgerzaken (NVVB) en de bestuurscolleges van de drie openbare lichamen. Ook heeft er destijds een internetconsultatie plaatsgevonden. De reacties zijn zorgvuldig gewogen en hebben op verschillende onderdelen geleid tot aanpassing van het wetsvoorstel en deze toelichting. De voorliggende versie van het wetsvoorstel is op belangrijke onderdelen aangepast. Met name wordt nu, anders dan in versie die in december 2017 in consultatie is gebracht, geregeld dat centrale stemopneming in alle gemeenten en openbaar lichamen de regel wordt. Vanwege de consequenties die dit heeft voor de gemeenten en openbare lichamen, is de consultatie over het wetsvoorstel heropend, en is het wetsvoorstel opnieuw voor advies voorgelegd aan de Kiesraad, de VNG, de NVVB en de bestuurscolleges van de openbare lichamen. Over de voorgestelde aanpassing van de Waterschapswet heeft reeds consultatie plaatsgevonden, te weten van het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Unie van Waterschappen (UvW), de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken, de Kamer van Koophandel, VNO/NCW en MKB NL. Ook is het wetsvoorstel opnieuw in internetconsultatie gebracht.

8. GEVOLGEN EN UITVOERING

8.1 Gevolgen voor burgers, bedrijven en professionals

De voorgestelde wijzigingen hebben slechts beperkte gevolgen voor burgers, bedrijven en professionals. Burgers kunnen geen voorzitter of lid meer zijn van het stembureau als zij zitting hebben in het vertegenwoordigend orgaan waarvoor de verkiezing aan de orde is, of als zij voor die verkiezing verkiesbaar zijn. Het lidmaatschap of voorzitterschap van het stembureau is geen verplichting. Vanwege het verbod ontstaat geen extra regeldruk. De desbetreffende wijziging leidt dan ook niet tot wijziging in de lasten voor burgers.

Bij het aanvragen van een kiezerspas hoeft de stempas niet meer te worden ingeleverd. Voor het overige blijft de handeling voor de aanvraag van een kiezerspas gelijk. Er is daarom wel sprake van een vereenvoudiging, maar niet of nauwelijks van een regeldrukverlichting.

Politieke groeperingen die een aanduiding willen laten registreren, hoeven niet langer een bewijs van inschrijving in het handelsregister over te leggen. Het centraal stembureau zal zelf in het handelsregister moeten nagaan of de groepering is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel.

De verlenging van de termijn voor de registratie van een aanduiding voor de Eerste Kamerverkiezing heeft als positief effect dat een nieuwe partij de registratie, en daarmee de betaling van de waarborgsom, kan uitstellen tot na de provinciale statenverkiezing, en dus tot nadat duidelijk is dat in de provinciale staten (voldoende) personen zijn verkozen om kans te maken op een zetel in de Eerste Kamer.

Verder hoeven politieke groeperingen bij Tweede Kamerverkiezingen niet langer in *alle*, maar in 19 van de 20 kieskringen mee te doen om in aanmerking te komen voor zendtijd voor politieke partijen op grond van art. 6.1 van de Mediawet 2008 en artikel 11 van de Mediawet BES. Zij kunnen daarmee tijd en geld besparen.

8.2 (Financiële) gevolgen voor de overheid

Uitvoering van dit wetsvoorstel kan voor gemeenten en openbare lichamen extra kosten meebrengen. Die kosten kunnen samenhangen met het vervoer en de opslag van de stembescheiden, met de ruimte waar de centrale stemopneming wordt gehouden en met de vergoeding aan de leden van het gemeentelijk stembureau en de tellers. Op basis van de experimenten bij de gecombineerde provinciale staten- en waterschapsverkiezingen in maart 2019 zal op een later moment duidelijk worden hoe hoog deze kosten zullen zijn en hoe ze worden gedekt. In lijn met de Financiële verhoudingswet zal daarover nader overleg plaatsvinden.

9. INWERKINGTREDING

Dit wetsvoorstel treedt in werking op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip, waarbij de inwerkingtreding voor de verschillende onderdelen verschillend kunnen zijn. Bij bepalen van het moment van inwerkingtreding zal er rekening mee worden gehouden dat er geen belemmering ontstaat voor de voorbereiding van een verkiezing. Om deze reden kan het zijn dat moet worden afgeweken van de vaste verandermomenten.

De regering hecht aan inwerkingtreding van de voorgestelde wijzigingen vóór de Tweede Kamerverkiezing van maart 2021. Omdat de procedure van de uitslagvaststelling op belangrijke onderdelen wordt aangepast, wat grote gevolgen heeft voor de voorbereiding van een eerste verkiezing na de inwerkingtreding van dit wetsvoorstel, is het van belang dat alle betrokkenen, met name de gemeenten en de openbare lichamen, voldoende in de gelegenheid worden gesteld om zich op de voorgestelde wijzigingen voor te bereiden. De regering zal daarop toezien.

ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING

Artikel I

A (Art. A 3 Kieswet)

In het nieuwe derde lid wordt de Kiesraad als taak gegeven om de uitslagen van alle verkiezingen die op basis van de Kieswet zijn gehouden te verzamelen. Het gaat daarbij zowel om toekomstige als historische verkiezingsuitslagen. Deze verkiezingsuitslagen moeten op een «algemeen toegankelijke wijze», dat wil zeggen voor een breed publiek, worden ontsloten. Daarmee wordt uitvoering gegeven aan een suggestie van de Staatscommissie parlementair stelsel om de verkiezingsresultaten door de Kiesraad te laten verzamelen en voor iedereen kenbaar en beschikbaar te laten maken. Met het woord «ontsluiten» is tot uitdrukking gebracht dat de Kiesraad, voor zover dit haalbaar is, ernaar moet streven niet alleen de verkiezingsuitslagen zelf te publiceren, maar ook zoveel mogelijk de onderliggende uitkomsten van de stemopnemingen (de uitkomsten op stembureau- en kandidaatsniveau). Om de Kiesraad hierin te faciliteren, wordt de burgemeester in artikel O 21, zesde lid, van de Kieswet (nieuw) bij gemeenteraads-, waterschaps- en provinciale statenverkiezingen opgedragen om, nadat over de toelating van de gekozenen is beslist, de Kiesraad een kopie van het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau te verstrekken. Dat kan niet eerder, omdat dan de uitkomsten nog niet definitief zijn. Het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau bevat ook een bijlage met daarin per stembureau de uitkomsten van de stemopneming zoals deze door het gemeentelijk stembureau zijn vastgesteld. Heeft het gemeentelijk stembureau gebruikgemaakt van programmatuur voor de berekening van de resultaten van de stemopneming, dan stelt de burgemeester het digitale bestand met de uitkomsten van de stemopneming ter beschikking van de Kiesraad. Een soortgelijke voorziening is in artikel P 23, derde lid, getroffen ten aanzien van het centraal stembureau. In het nieuwe derde lid wordt ook verwezen naar andere aan de Kiesraad opgedragen taken. Zie hiervoor de nieuwe artikelen O 20, O 33 en P 1d van de Kieswet, waarin geregeld dat de door de gemeentelijk stembureaus, het nationaal briefstembureau en centraal stembureaus uitgevoerde controles op uniforme wijze geschied.

B, C, D en E (Artt. C 1 t/m C 4 Kieswet)

In deze onderdelen wordt bepaald dat het aantreden van de leden van een vertegenwoordigend orgaan niet langer plaatsvindt op de donderdag acht dagen na de dag van stemming, maar op de dinsdag dertien dagen na de dag van stemming. Voor een verdere toelichting wordt verwezen naar paragraaf 2.5.5 van het algemene deel van deze toelichting.

Ervan uitgaande dat dit wetsvoorstel in werking treedt voor de eerstvolgende reguliere verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal in 2021, heeft deze verschuiving van het moment van aantreden van de nieuwe leden van de Tweede Kamer tot gevolg dat de zittingsduur van de huidige leden van de Tweede Kamer met vijf dagen wordt verlengd. Voor deze eenmalige en geringe verlenging van de grondwettelijke zittingsduur van de huidige Kamer kan een beroep worden gedaan op artikel 64, vierde lid, eerste volzin, van de Grondwet. Ingevolge dat artikel stelt de wet de zittingsduur van een na ontbinding optredende Tweede Kamer vast, waarbij de termijn niet langer mag zijn dan vijf jaren. Daarvoor is in beginsel noodzakelijk dat de na de inwerkingtreding van de wetwijziging optredende Kamer een na ontbinding gekozen kamer is. Het kan een politieke

ontbinding betreffen dan wel een ontbinding wegens grondwetswijziging.⁴⁷ De grondwetsbepaling is opgenomen om het mogelijk te maken dat na een tussentijdse ontbinding de volgende verkiezing weer op het reguliere tijdstip plaatsvindt. De redactie is evenwel zo ruim dat de bepaling ook in het onderhavige geval kan worden toegepast. Deze bepaling is ook eerder toegepast om kleine verschuivingen in de datum van een te houden Tweede Kamerverkiezing aan te brengen.⁴⁸

F (Opschrift hoofdstuk E, paragraaf 2, Kieswet)

Het opschrift van paragraaf 2 van hoofdstuk E wordt gewijzigd om tot uitdrukking te brengen dat de paragraaf zowel betrekking heeft op stembureaus als op briefstembureaus.

G (Art. E 4 Kieswet)

Artikel E 4, tweede lid, wordt opnieuw vastgesteld. In deze bepaling werd een meervoudvorm gebruikt, waar enkelvoud gebruikelijk is. Daarnaast is het op enkele onderdelen aangepast. Allereerst wordt als gevolg van de opheffing van de hoofdstembureaus en de introductie van de gemeentelijk stembureaus geregeld dat een persoon geen lid of plaatsvervangend lid van het stembureau kan zijn als hij voor dezelfde verkiezing ook lid is van het gemeentelijk stembureau of het centraal stembureau. Een lid van het gemeentelijk stembureau voor de gemeenteraadsverkiezing kan dus niet als stembureau lid worden benoemd voor deze verkiezing. Hiermee wordt – vergelijkbaar met het huidige artikel E 4, tweede lid, onderdeel b, van de Kieswet – beoogd te voorkomen dat leden van een stembureau hun eigen werk controleren. Treedt een gemeentelijk stembureau bij gecombineerde stemmingen voor meer dan één verkiezing op (vgl. art. E 6 Kieswet (nieuw)), dan kunnen de leden van het gemeentelijk stembureau bij al deze verkiezingen niet als stembureau lid worden benoemd. Het lidmaatschap van het stembureau is niet onverenigbaar met het lidmaatschap van een briefstembureau of het nationaal briefstembureau. In die situaties bestaat immers geen risico dat iemand op een later moment in het verkiezingsproces zijn eigen werk moet controleren of beoordelen.

Daarnaast wordt de formulering in artikel E 4, tweede lid, onderdeel b, aangepast. In deze bepaling is thans, voor zover hier van belang, geregeld dat benoemde leden van het centraal stembureau niet kunnen worden benoemd als lid van een stembureau. De Kiesraad heeft erop gewezen dat deze formulering onduidelijkheid schept over de vraag of een burgemeester zitting kan nemen in een stembureau terwijl hij voor dezelfde verkiezing ook voorzitter is van het centraal stembureau.⁴⁹ Hoewel hij als voorzitter lid is van het centraal stembureau, is hij dat immers van rechtswege en niet op basis van een benoeming (art. E 7 lid 2 en art. E 11 Kieswet (oud)). In dit onderdeel wordt verduidelijkt dat alle leden van het centraal stembureau (en het gemeentelijk stembureau) zijn uitgezonderd van benoeming als lid van het stembureau, waaronder derhalve ook een burgemeester, voor zover hij voorzitter is van het gemeentelijk stembureau dan wel het centraal stembureau.

Ten slotte worden in artikel E 4, tweede lid, twee nieuwe onderdelen toegevoegd, waarmee wordt geregeld dat personen die kandidaat zijn voor het

⁴⁷ De in 2017 gehouden Tweede Kamerverkiezing was het gevolg van een ontbindingsbesluit wegens een grondwetswijziging. Vgl. Besluit van 16 januari 2017, houdende de ontbinding van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (Stb. 2017, 7).

⁴⁸ Kamerstukken II 1999/00, 27 009, nr. 5, blz. 5. Zo traden de leden van de Tweede Kamer na de verkiezingen in 2002 gevolg van de wetten van 15 maart en 20 december 2001 niet af op dinsdag 21 mei 2002 maar op donderdag 23 mei 2002.

⁴⁹ Zie Kamerstukken II 2014/15, 31 142, nr. 46, blg. 381829.

vertegenwoordigend orgaan waarvoor de verkiezing wordt gehouden of reeds lid zijn van dat orgaan, geen lid of plaatsvervangend lid kunnen zijn van een stembureau. Voor een verdere toelichting wordt verwezen naar paragraaf 4.2 in het algemene deel van deze toelichting.

H (Art. E 5 Kieswet)

Met het voorgestelde artikel E 5 worden de bepalingen omtrent de instelling van briefstembureaus opgenomen in hoofdstuk E. Hiermee wordt aangesloten bij de systematiek die reeds geldt voor reguliere stembureaus, gemeentelijk stembureaus en centraal stembureaus.

Het eerste tot en met derde lid regelen welke bestuursorganen bevoegd zijn tot het instellen van briefstembureaus. Deze bepalingen komen inhoudelijk overeen met respectievelijk het huidige artikel M 9, eerste lid, eerste volzin, en artikel M 13, derde en vijfde lid, eerste volzin. Het briefstembureau bestaat uit een door het college van burgemeester en wethouders, dan wel de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in geval van briefstembureaus in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten, vast te stellen aantal leden. In het vijfde lid wordt artikel E 4, tweede tot en met vierde lid, van overeenkomstige toepassing verklaard. Dit houdt in dat ten aanzien van de eisen die aan de leden gesteld worden, aangesloten wordt bij de regels die gelden voor stembureaus. Voor een nadere toelichting op deze eisen wordt verwezen naar de toelichting bij het opnieuw vastgestelde artikel E 4, tweede lid.

I (Hoofdstuk E, paragrafen 3 en 4 Kieswet)

De huidige paragraaf 3 van hoofdstuk E betreft de instelling van de hoofdstembureaus. Aangezien de hoofdstembureaus worden opgeheven, wordt in de nieuwe paragraaf 3 de instelling van de gemeentelijk stembureaus en het nationaal briefstembureau geregeld. In de nieuwe paragraaf 4 wordt evenals in de huidige paragraaf 4 de instelling van de centraal stembureaus geregeld. Om doornummering van de artikelen in hoofdstuk E mogelijk te maken, wordt de paragraaf opnieuw vastgesteld.

Artikel E 6

Het nieuwe artikel E 6 regelt dat het college van burgemeester en wethouders in beginsel voor elke verkiezing een gemeentelijk stembureau instelt. Er is dus in elke gemeente een afzonderlijk gemeentelijk stembureau voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer, een gemeentelijk stembureau voor de verkiezing van de leden van provinciale staten, enzovoorts. Ook voor de verkiezing van in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement wordt een gemeentelijk stembureau ingesteld. Dit vloeit voort uit artikel Y 2, gelezen in samenhang met het nieuwe artikel E 6 van de Kieswet.

Naar aanleiding van de reacties van de VNG en de NVVB op het ontwerp van dit wetsvoorstel zoals dit in december 2017 in consultatie is gebracht, is in het tweede lid geregeld dat het college van burgemeester en wethouders er bij gecombineerde provinciale staten- en waterschapsverkiezingen voor kan kiezen om één gemeentelijk stembureau in te stellen dat als zodanig optreedt voor beide verkiezingen. Ligt een gemeente in het gebied van twee of meer waterschappen, dan kan het college er ook toe besluiten dat één gemeentelijk stembureau de stemopneming voor de verkiezing van twee of meer waterschappen verricht. Dit laatste was ook al mogelijk op grond van artikel 20a van het Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten en centrale stemopneming. Vinden in één

gemeente tegelijk twee waterschapsverkiezingen en een provinciale statenverkiezing plaats, dan kan het college van burgemeester en wethouders dus drie afzonderlijke gemeentelijk stembureaus instellen, maar ook twee of één.

In artikel J 6 van de Kieswet wordt de mogelijkheid geboden dat de gemeenteraad bepaalt dat tegelijk met de stemming in het stemlokaal een andere, door de gemeenteraad uitgeschreven, stemming plaatsvindt. Het betreft lokaal uitgeschreven stemmingen, zoals een lokaal raadgevend referendum of een stadsdeelraadverkiezing, op basis van gemeentelijke verordeningen. In het derde lid is verduidelijkt dat het in deze lokale verordening ook kan regelen dat het gemeentelijk stembureau taken uitvoert ten behoeve van de door de gemeenteraad uitgeschreven stemming.

Artikel E 7

Het gemeentelijk stembureau bestaat uit een door het college van burgemeester en wethouders vast te stellen aantal leden. Het heeft ten minste zoveel leden, dat op elke locatie waar de stemopneming plaatsvindt, telkens minimaal vijf leden van het gemeentelijk stembureau aanwezig zijn. Het minimumaantal leden van een gemeentelijk stembureau is dus vijf. Vindt de centrale stemopneming op twee locaties plaats, dan telt het gemeentelijk stembureau minimaal tien leden. Er is geen maximum gesteld aan het aantal personen dat tot gemeentelijk stembureau lid kan worden benoemd. Dit maakt het voor het college van burgemeester en wethouders mogelijk om desgewenst zoveel leden te benoemen dat iedere tel leider van een telteam, zoals beschreven in paragraaf 2.4.2.4 van het algemene deel van deze toelichting, lid is van het gemeentelijk stembureau.

In het tweede lid is geregeld dat het college er bij gemeenteraadsverkiezingen voor kan kiezen om niet meer dan drie personen als gemeentelijk stembureau lid te benoemen. Voor een toelichting op deze keuze wordt op deze plaats verwezen naar paragraaf 2.4.2.4, onderdeel a, van het algemene deel van deze toelichting. Dezelfde mogelijkheid bestaat ook bij eilandsraadsverkiezingen (art. Ya 13 jo. E 7 lid 2 Kieswet (nieuw)) en kiescollegeverkiezingen (art. Ya 24 Kieswet (nieuw)).

Ingevolge het derde lid is voor de benoeming tot lid van het gemeentelijk stembureau vereist dat een persoon op de dag van de stemming de leeftijd van achttien jaar heeft bereikt en, na het volgen van een training, naar het oordeel van het college van burgemeester en wethouders over voldoende kennis en vaardigheden beschikt op het terrein van het verkiezingsproces. Aan de benoeming tot lid van het gemeentelijk stembureau worden dus dezelfde voorwaarden gesteld als aan de benoeming tot lid van een stembureau. Zie ook de toelichting bij artikel E 4, tweede lid, van de Kieswet (nieuw).

Degene die als (plaatsvervangend) lid van het stembureau of het centraal stembureau is benoemd, mag voor dezelfde verkiezing niet als lid van het gemeentelijk stembureau worden benoemd. Op deze manier wordt voorkomen dat stembureauleden en centraal stembureauleden zichzelf controleren. Dit geldt ook in het geval één gemeentelijk stembureau wordt ingesteld voor gecombineerde staten- en waterschapsverkiezingen en in het geval één gemeentelijk stembureau wordt ingesteld voor de verschillende waterschapsverkiezingen die in een gemeente worden gehouden. Zo kan een lid van het centraal stembureau voor waterschapsverkiezingen niet ook lid zijn van het gemeentelijk stembureau, in het geval dat het gemeentelijk stembureau als zodanig optreedt voor zowel de provinciale staten- als de waterschapsverkiezingen. In het geval bij die betreffende gecombineerde verkiezingen evenwel een gemeentelijk stembureau voor de statenverkiezingen wordt ingesteld en een gemeentelijk stembureau voor de

waterschapverkiezingen, kan een lid van het centraal stembureau voor waterschapsverkiezingen wel lid zijn van het gemeentelijk stembureau voor de statenverkiezingen.

Artikel E 8

Het nieuwe artikel E 8 regelt dat het college van burgemeester en wethouders van 's-Gravenhage voor elke verkiezing van de leden van de Tweede Kamer een nationaal briefstembureau instellen. Dit nationaal briefstembureau heeft tot taak om het aantal per brief uitgebrachte stemmen vast te stellen op basis van de processen-verbaal van de briefstembureaus. Ook voor de verkiezing van in Nederland gekozen leden van het Europees Parlement wordt een nationaal briefstembureau ingesteld. Dit vloeit voort uit artikel Y 2, gelezen in samenhang met het nieuwe artikel E 8 van de Kieswet.

Het tweede lid regelt dat het nationaal briefstembureau bestaat uit een door het college van burgemeester en wethouders vast te stellen aantal leden, van wie er één voorzitter en ten minste één plaatsvervangend voorzitter is. Degene die als (plaatsvervangend) lid van het briefstembureau of het centraal stembureau is benoemd, mag voor dezelfde verkiezing niet als lid van het nationaal briefstembureau worden benoemd. Op deze manier wordt voorkomen dat briefstembureauleden en centraal stembureauleden zichzelf controleren. Het lidmaatschap van het briefstembureau eindigt ingevolge het vierde lid van rechtswege nadat over de toelating van de gekozenen is beslist.

Ten aanzien van de overige eisen die gesteld worden aan de leden van het nationaal briefstembureau wordt aangesloten bij de regels die zowel gelden voor leden van de stembureaus als voor leden van de gemeentelijk stembureaus. Voor een nadere toelichting op deze eisen wordt verwezen naar de toelichting bij het opnieuw vastgestelde artikel E 4, tweede lid.

Artikel E 9

Artikel E 9 biedt een grondslag om bij algemene maatregel van bestuur nadere regels te stellen over de werkwijze van het gemeentelijk stembureau en het nationaal briefstembureau.

Er is, anders dan in het ontwerp van dit wetsvoorstel zoals dit in december 2017 in consultatie is gebracht, niet langer voorzien in de mogelijkheid om nadere regels te stellen over de inrichting en samenstelling van de gemeentelijk stembureaus. Daar bestaat geen noodzaak meer toe, omdat de bepalingen over die onderwerpen thans in het voorliggende wetsvoorstel zijn opgenomen. De Kiesraad adviseerde in dit verband om (ook) de werkwijze van het gemeentelijk stembureau hoofdzakelijk in de Kieswet te regelen, opdat de gemeentelijk stembureaus hun taken in onafhankelijkheid kunnen uitvoeren. Transparantie draagt alleen bij aan het behoud van het vertrouwen in het verkiezingsproces als gemeentelijk stembureaus allemaal op dezelfde wijze te werk gaan en bij vergelijkbare vraagstukken tot gelijke conclusies komen, aldus de Kiesraad. Hoewel het standpunt van de Kiesraad, dat de werkwijze van het gemeentelijk stembureau hoofdzakelijk in de Kieswet moet worden geregeld, wordt onderschreven, is de regering van oordeel dat met de voorgestelde bepaling niet van dat uitgangspunt wordt afgeweken. De regering wenst in dat verband te verduidelijken dat met deze grondslag uitsluitend wordt beoogd regels van ondergeschikte aard te stellen over de werkwijze van de gemeentelijk stembureaus en het nationaal briefstembureau, die geen afbreuk doen aan hun onafhankelijke positie. Gedacht kan worden aan bepalingen over de verhindering van leden om een zitting bij te wonen en het besluitvormingsproces bij staking van stemmen. Het vigerende Kiesbesluit bevat nu ook al dergelijke

bepalingen ten aanzien van de hoofdstembureaus (vgl. art. E 2 Kiesbesluit). In het Kiesbesluit zullen voor gemeentelijk stembureaus ook de bepalingen worden opgenomen die thans zijn neergelegd in artikel 30 van het Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten en centrale stemopneming. Deze bepalingen hebben betrekking op de handelwijze en het besluitvormingsproces van het gemeentelijk stembureau indien de stemopneming op twee of meer locaties plaatsvindt. Dergelijke nadere regels dragen naar het oordeel van de regering bij aan de uniformering van de werkwijze van de gemeentelijk stembureaus en daarmee aan de transparantie en het vertrouwen in het verkiezingsproces.

Artikelen E 10 tot en met E 14

Ingevolge artikel E 11, derde tot en met vijfde lid, van de Kieswet (oud) treden bij verkiezingen van de leden van provinciale staten, het algemeen bestuur en de gemeenteraad de ten behoeve van deze verkiezingen ingestelde hoofdstembureaus tevens als centraal stembureau op. Als gevolg van het vervallen van het orgaan hoofdstembureau, dient de instelling van het centraal stembureau voor voormelde verkiezingen opnieuw te worden geregeld. Dit is gedaan in de artikelen E 10 tot en met E 14. Daarbij is grotendeels aangesloten bij de huidige bepalingen over de instelling van hoofdstembureaus.

De tekst van het nieuwe artikel E 10 komt overeen met artikel E 11, eerste, van de Kieswet (oud). In deze bepaling is als hoofdregel vastgelegd dat er voor de verkiezing van elk vertegenwoordigend orgaan een centraal stembureau wordt ingesteld. In de daaropvolgende bepalingen wordt dit voor de verkiezing van verschillende vertegenwoordigende organen nader uitgewerkt.

De tekst van het nieuwe artikel E 11 is gelijk aan artikel E 11, tweede lid, van de Kieswet (oud). De Kiesraad blijft optreden als centraal stembureau voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Daarnaast blijft de Kiesraad optreden als centraal stembureau voor de verkiezing van de leden van het Europees Parlement (art. Y 2 jo. E 11 Kieswet (nieuw)) en als centraal stembureau voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer der Staten-Generaal (art. S 1 lid 1 Kieswet).

In de nieuwe artikelen E 12, E 13 en E 14 is de instelling van centraal stembureaus ten behoeve van de verkiezing van de leden van respectievelijk provinciale staten, het algemeen bestuur en de gemeenteraad geregeld. Het centraal stembureau voor de verkiezing van de leden van provinciale staten is gevestigd in de gemeente daartoe aangewezen door provinciale staten. Voorzitter is de burgemeester van de gemeente waar het centraal stembureau is gevestigd. De overige leden en plaatsvervangende leden worden benoemd door gedeputeerde staten.

Voor de verkiezing van de leden van het algemeen bestuur is het centraal stembureau gevestigd in de gemeente die daarvoor door het vertegenwoordigend orgaan van het waterschap wordt aangewezen en is de voorzitter van het waterschap de voorzitter van het centraal stembureau. De overige leden en plaatsvervangende leden worden benoemd door het dagelijks bestuur (het nieuwe artikel E 13).

Het hoofdstembureau voor de verkiezing van de leden van de gemeenteraad, dat tevens optrad als centraal stembureau, telde voorheen vijf leden en drie plaatsvervangende leden. In het nieuwe artikel E 14 is geregeld dat het centraal stembureau voor de verkiezing van de leden van de gemeenteraad voortaan ook drie leden kan hebben, van wie er één voorzitter en één plaatsvervangend voorzitter

is. Dit is gedaan omdat het, zoals in het algemene deel van deze toelichting uiteen is gezet, in kleine gemeenten lastig kan zijn om voldoende gekwalificeerde personen te vinden die als lid of plaatsvervangend lid van het centraal stembureau benoemd kunnen worden. De burgemeester is voorzitter van het centraal stembureau. De andere leden en plaatsvervangende leden worden benoemd door het college van burgemeester en wethouders.

Artikelen E 15 en E 16

Om tot lid van het stembureau, briefstembureau, gemeentelijk stembureau of nationaal briefstembureau benoemd te kunnen worden, moet iemand op de dag van de stemming achttien jaar of ouder zijn. Om tot lid of plaatsvervangend lid van het centraal stembureau benoemd te kunnen worden, moet iemand deze leeftijd al ten tijde van zijn benoeming hebben bereikt. Hiervoor is gekozen omdat het centraal stembureau, anders dan de voornoemde organen, een permanent orgaan is waaraan ook buiten de verkiezingsperiode taken zijn opgedragen. In het bijzonder denkt de regering hierbij aan het nemen van besluiten op verzoeken van politieke groeperingen tot registratie van hun aanduiding. Iemand die lid is van het centraal stembureau kan niet tegelijkertijd ook lid of plaatsvervangend lid zijn van het stembureau, het briefstembureau, het gemeentelijk stembureau of het nationaal briefstembureau voor de desbetreffende verkiezing. Voorts geldt dat degene die op grond van een van de in artikel E 4, tweede lid, onderdelen a en c tot en met e van de Kieswet (nieuw) genoemde redenen geen stembureau lid kan zijn, ook niet tot lid of plaatsvervangend lid van het centraal stembureau benoemd kan worden.

In de toelichting bij de nieuwe artikelen E 10 tot en met E 14) staat dat bij het concipiëren van de artikelen over het centraal stembureau aansluiting is gezocht bij de oude bepalingen over de instelling van hoofdstembureaus. Artikel E 8 van de Kieswet (oud) bepaalt dat de leden en plaatsvervangende leden van hoofdstembureaus voor vier kalenderjaren worden benoemd. In het tweede lid is een vergelijkbaar voorschrift opgenomen voor de benoeming van de leden van het centraal stembureau. Artikel E 16 (nieuw) is gebaseerd op het huidige artikel E 10 Kieswet en regelt dat bij algemene maatregel van bestuur nadere regels gesteld kunnen worden omtrent de samenstelling en werkwijze van de centraal stembureaus voor de verkiezing van de leden van provinciale staten, het algemeen bestuur en de gemeenteraden.

K, L, M, N, TTT en VVV (artt. G 1 t/m G 3, Ya 15 en Ya 25 Kieswet)

Zoals in paragraaf 4.4 van het algemene deel van deze toelichting is toegelicht, komt het vereiste om bij een verzoek tot registratie van een aanduiding een bewijs van inschrijving in het handelsregister over te leggen, te vervallen. De vereisten voor de registratie van een aanduiding blijven ongewijzigd. Uit het eerste lid van de artikelen G 1, G 2, G 2a en G 3 van de Kieswet blijkt dat uitsluitend een politieke groepering die een vereniging met volledige rechtsbevoegdheid of, indien het een verzoek om registratie op grond van artikel G 2a betreft, een stichting is, een aanduiding kan laten registreren. Of de rechtspersoon die het verzoek heeft ingediend aan dit vereiste voldoet, blijkt uit zijn statuten. Daarvan moet bij de aanvraag een kopie worden overgelegd (telkens: lid 3 onder a). Ook moet het centraal stembureau nagaan of het verzoek is ingediend door degene(n) die bevoegd is, of zijn, om de rechtspersoon te vertegenwoordigen. Daarvoor heeft het centraal stembureau de statuten nodig, maar ook informatie die is opgenomen in het handelsregister, bedoeld in artikel 2 van de Handelsregisterwet 2007. Nu het centraal stembureau niet langer een (gewaarmerkt) afschrift ontvangt van de inschrijving in het handelsregister, zal het zelf de benodigde informatie over de rechtspersoon bij de Kamer van Koophandel moeten opvragen. De grondslag

daarvoor is te vinden in artikel 30 van de Handelsregisterwet 2007. Omdat de Handelsregisterwet 2009 BES geen equivalent kent van artikel 30 van de Handelsregisterwet 2007, blijft het voorschrift dat bij een verzoek om registratie van een aanduiding ten behoeve van de eilandsraads- of kiescollegeverkiezing een gewaarmerkt afschrift uit het handelsregister overgelegd moet worden, behouden.

Blijkt het centraal stembureau dat het verzoek om registratie van een aanduiding niet is ingediend door degenen die bevoegd zijn de politieke groepering te vertegenwoordigen, dan stelt het de aanvrager in de gelegenheid de aanvraag aan te vullen (art. 4:5 Awb) en stelt het de belanghebbende politieke groepering in de gelegenheid zijn zienswijze naar voren te brengen (art. 4:8 Awb).

O (Art. G 6 Kieswet)

Model G 1-1 van de Kiesregeling bevat een formulier waarmee een politieke groepering een verzoek tot registratie van een aanduiding kan indienen bij het centraal stembureau. Met deze wijziging wordt in de Kieswet in een wettelijke grondslag voor dit model voorzien. Er is geen model voor de inrichting van het register waarin het centraal stembureau de door hem voor politieke groeperingen geregistreerde aanduidingen bijhoudt. De opdracht tot het vaststellen daarvan wordt dan ook geschrapt.

P (Artt. H 12 en H 13 Kieswet)

Voor Tweede Kamer- en provinciale statenverkiezingen regelen artikelen H 12 en H 13 van de Kieswet dat degene die de waarborgsom betaalt die nodig is voor deelname aan de verkiezing, daarvan voor elke kieskring een bewijs ontvangt. De Kiesraad heeft er terecht op gewezen dat dit niet meer nodig is.⁵⁰ Voorheen werden kandidatenlijsten ingeleverd bij het hoofdstembureau van de kieskring waarvoor de kandidatenlijst werd ingeleverd. Het was toen noodzakelijk dat degene die de waarborgsom betaalde, daarvan voor elke kieskring een afzonderlijk bewijs ontving. Nu de wet sinds 1 december 2013 voorschrijft dat kandidatenlijsten worden ingeleverd bij het centraal stembureau⁵¹ en de hoogte van de waarborgsom onafhankelijk is van het aantal kieskringen waarvoor een kandidatenlijst wordt ingeleverd, kan met één bewijs van betaling worden volstaan.

Q, S en QQQ (Artt. I 1, I 3 en Ya 10 Kieswet)

Bij Tweede Kamerverkiezingen en provinciale statenverkiezingen in een provincie die uit meer dan één kieskring bestaat, draagt het centraal stembureau er thans zorg voor dat de hoofdstembureaus op de tweede dag na de kandidaatstelling een afschrift van de kandidatenlijsten ontvangen die voor de desbetreffende kieskring zijn ingeleverd. Het hoofdstembureau, dat in deze gevallen niet samenvalt met het centraal stembureau, dient de afschriften van de kandidatenlijsten tijdig te ontvangen, teneinde na de stemming de uitslag op kieskringniveau vast te kunnen stellen. Aangezien in dit wetsvoorstel wordt voorgesteld de hoofdstembureaus te laten vervallen en de taak van de vaststelling van de uitkomsten op kieskringniveau aan het centraal stembureau over te dragen, kan het tweede lid van artikel I 1 een heel andere inhoud krijgen. Het doel en de strekking van de nieuwe tekst zijn toegelicht in paragraaf 4.2 van het algemene deel van deze toelichting.

Ook de terinzagelegging van kandidatenlijsten bij de gemeente waar het hoofdstembureau is gevestigd, kan gelet op het vervallen van de hoofdstembureaus

⁵⁰ Zie Kamerstukken II 2016/17, 31 142, nr. 62, blg. 811017.

⁵¹ Zie Wet van 3 juli 2013, Stb. 2013, 289.

worden gemist. Artikel I 3, tweede lid, komt derhalve eveneens te vervallen. Voldoende is dat de kandidatenlijsten die door het centraal stembureau zijn onderzocht, en, indien vereist, de verklaringen van ondersteuning, voor eenieder ter inzage worden gelegd bij het centraal stembureau. In dit verband wordt er volledigheidshalve op gewezen dat bij Tweede Kamerverkiezingen de kandidatenlijsten die voor kieskring 20 zijn ingeleverd (Bonaire), en indien vereist, de ondersteuningsverklaringen ook ter inzage moeten worden gelegd op de bestuurskantoren in de openbare lichamen. Gelet op de geografische afstand zullen kiezers in de openbare lichamen immers niet in staat zijn om de op het centraal stembureau (de Kiesraad) ter inzage gelegde stukken in te zien. Deze in artikel Ya 10 neergelegde verplichting blijft daarom ongewijzigd.

In de huidige artikelen I 3, eerste lid, en Ya 10, tweede lid, is de duur van de terinzagelegging van de ingeleverde kandidatenlijsten en de ondersteuningsverklaringen door het centraal stembureau thans niet geregeld. In de praktijk worden die stukken ter inzage gelegd totdat onherroepelijk over de geldigheid van de kandidatenlijsten is beslist. De regering acht het wenselijk deze praktijk in de Kieswet vast te leggen. Zodra de onherroepelijkheid van de kandidatenlijsten vaststaat, worden de definitieve (geldige) lijsten immers openbaar gemaakt. Overigens vindt de vernietiging van de ingeleverde kandidatenlijsten alsmede de daarbij horende stukken (met uitzondering van de overgelegde verklaringen van instemming) eerst plaats na de vaststelling van de uitslag.

R en T (Artt. I 2 en I 4 Kieswet)

Politieke groeperingen kunnen binnen een termijn van drie dagen na de zitting van het centraal stembureau tot het onderzoeken van de kandidatenlijsten geconstateerde verzuimen herstellen. Met de wijziging in artikel I 2, tweede lid, wordt geregeld dat die termijn op de laatste dag niet om 15.00 uur maar om 13.00 uur eindigt. In artikel I 4 wordt voorts geregeld dat de zitting van het centraal stembureau op de laatste dag van de voornoemde termijn over onder meer de geldigheid van de ingeleverde kandidatenlijsten wordt verplaatst van 16.00 uur naar 17.00 uur. Met deze maatregelen wordt het centraal stembureau meer tijd gegund om na te gaan of geconstateerde verzuimen zijn hersteld. Verwezen wordt naar paragraaf 4.5 van het algemene deel van deze toelichting.

U (Art. I 8 Kieswet)

In artikel H 5 is reeds geregeld dat op de kandidatenlijst een of meer personen worden vermeld die bij verhindering van de inleveraar bevoegd zijn tot het herstel van verzuimen. Artikel I 8, eerste lid, wordt aldus gewijzigd dat expliciet wordt geregeld dat die personen tevens bevoegd zijn om bij verhindering van de inleveraar een verzuim hangende het beroep tegen een beschikking over de geldigheid van een kandidatenlijst te herstellen.

V (Art. I 14 Kieswet)

In artikel I 14 wordt de volgorde van de nummering van de kandidatenlijsten geregeld. Het centraal stembureau nummert eerst de lijsten van politieke groeperingen die bij de laatste verkiezing een of meer zetels hebben behaald. De lijsten krijgen hun nummer in de volgorde van het aantal verkregen stemmen. De lijst waarop de meeste stemmen zijn uitgebracht, krijgt nummer 1. In het tweede lid wordt geregeld hoe het aantal uitgebrachte stemmen tijdens de laatste verkiezing moet worden vastgesteld in het geval twee of meer politieke groeperingen eerder afzonderlijk aan de verkiezing deelnamen, maar thans met een samenvoeging van

aanduidingen aan de desbetreffende verkiezing deelnemen of als één groepering met een nieuwe aanduiding. In die gevallen waarbij aan ten minste één van de betrokken groeperingen ten minste één zetel is toegekend, worden voor de nummering van de lijsten de uitgebrachte aantallen stemmen van de groeperingen bij elkaar opgeteld. In het geval twee of meer groeperingen als één groepering onder een nieuwe naam samen aan de verkiezingen deelnemen en bij de laatstgehouden verkiezingen van de leden van het desbetreffende orgaan reeds onder een samengevoegde aanduiding met een gezamenlijke lijst deelnamen en daaraan een of meer zetels zijn toegekend, wordt het wenselijk geacht expliciet te regelen dat de stemmen die tijdens de laatstgehouden verkiezing op de kandidatenlijst van de samengevoegde partijen zijn uitgebracht, worden aangemerkt als stemmen waarmee de nummering van de kandidatenlijst van die nieuwe groepering wordt bepaald.

W (Art. I 15 Kieswet)

Ingevolge artikel I 17 van de Kieswet maakt het centraal stembureau, nadat onherroepelijk is beslist over de geldigheid van de ingeleverde kandidatenlijsten, de lijsten zo spoedig mogelijk openbaar. Artikel I 15 van de Kieswet bepaalt dat, nadat de nummering van de lijsten heeft plaatsgevonden, ook deze nummering openbaar moet worden gemaakt. De Kiesraad heeft erop gewezen dat, nu het besluit over de geldigheid van de kandidatenlijsten en de nummering van de geldige lijsten in dezelfde openbare zitting wordt gehouden, kan worden volstaan met de publicatie als bedoeld in artikel I 17 van de Kieswet.⁵² De regering is het daarmee eens en stelt daarom voor het tweede en derde lid van artikel I 15 van de Kieswet te laten vervallen.

X (Art. I 18 Kieswet)

Vier dagen na de dag van de kandidaatstelling beslist het centraal stembureau in een openbare zitting onder andere over de geldigheid van de ingediende kandidatenlijsten en het handhaven van de daarop voorkomende kandidaten. Artikel I 18, tweede lid, van de Kieswet bepaalt dat bij deze zitting aanwezige kiezers mondeling een bezwaar kunnen inbrengen. Dit wetsvoorstel regelt dat deze bevoegdheid niet langer voorbehouden blijft aan hen die kiesgerechtigd zijn, maar aan eenieder toekomt. Dit bevordert de transparantie en controleerbaarheid van het verkiezingsproces. Bovendien was het voor het centraal stembureau in de praktijk veelal niet mogelijk om te weten of degene die een bezwaar indient, daadwerkelijk kiesgerechtigd is voor de verkiezing. Daarnaast wordt geregeld dat het centraal stembureau de door kiezers ingebrachte bezwaren niet alleen in het proces-verbaal opneemt, maar eveneens inzichtelijk maakt hoe daarmee is omgegaan.

Z, BB, CC, en QQ (Artt. J 4a, J 16, J 35 en N 10 Kieswet)

In de Kieswet staat thans dat «kiezers» in het stemlokaal aanwezig mogen zijn en mondeling bezwaren kunnen indienen over de stemming of stemopneming. Op grond daarvan zou twijfel kunnen rijzen over de vraag of andere personen dit ook mogen. Ter bevordering van de transparantie en de controleerbaarheid van de uitvoering van de taken door het stembureau wordt geregeld dat niet alleen kiezers, maar in beginsel eenieder in het stemlokaal aanwezig mag zijn en eventuele bezwaren kan laten opnemen in het proces-verbaal van het stembureau. Ook wordt in artikel J 16 verduidelijkt dat de tafel waarachter de leden van het stembureau zitten, zodanig moet zijn geplaatst dat de verrichtingen van de stembureauleden voor eenieder te zien zijn. Niet alleen voor de kiezers die in de rij staan om hun

⁵² Zie Kamerstukken II 2016/17, 31 142, nr. 62, blg. 811017.

stem uit te brengen, maar ook voor hen die in het stemlokaal verblijven om de stemming gade te slaan. Ook dit draagt bij aan de transparantie en controleerbaarheid van het verkiezingsproces. Tot slot wordt geregeld dat het stembureau de bezwaren van kiezers niet alleen in het proces-verbaal opneemt, maar eveneens inzichtelijk maakt hoe daarmee is omgegaan.

AA (Art. J 12 Kieswet)

Bij de stemming in het stemlokaal dienen altijd minimaal drie stembureauleden aanwezig te zijn. Bij ontstentenis van een stembureau lid, wordt diens plaats ingenomen door een plaatsvervangend stembureau lid. Als er geen plaatsvervangend stembureau lid aanwezig is, bepaalt de Kieswet dat de voorzitter van het stembureau een van de in het stemlokaal aanwezige kiezers, die hij daartoe geschikt acht, verzoekt tijdelijk als zodanig op te treden; totdat er een plaatsvervangend stembureau lid aanwezig is. Het betreft een noodmaatregel om te waarborgen dat de stemming doorgang kan blijven vinden. Geregeld wordt dat de voorzitter eenieder die in het stemlokaal aanwezig is en die hij daartoe geschikt acht, een dergelijk verzoek kan doen.

DD (Art. K 6 Kieswet)

In dit onderdeel wordt geregeld dat de voorwaarde van inlevering van de stempas bij het verzoek om verstrekking van een kiezerspas komt te vervallen. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar paragraaf 4.6 van het algemene deel van deze toelichting.

EE (Art. K 11 Kieswet)

De Kiesraad heeft opgemerkt dat in artikel K 11, tweede lid, van de Kieswet ten onrechte artikel J 25, vijfde lid, van de Kieswet van overeenkomstige toepassing wordt verklaard.⁵³ De kiezerspas behoort immers niet te worden getoetst aan het register van ongeldige stempassen. De regering is het hiermee eens en stelt daarom voor deze toepassing te schrappen.

FF (Art. M 6 Kieswet)

Met dit onderdeel wordt een redactionele misslag hersteld.

GG (Art. M 7 Kieswet)

Artikel M 7 geeft de wijze weer waarop een kiezer vanuit het buitenland zijn stem kan uitbrengen. De voorgestelde wijzigingen zien gedeeltelijk op een verduidelijking van de bestaande regeling. Zo wordt met de wijziging in het vijfde lid uitdrukkelijk opgenomen dat een kiezer zijn retourenveloppe, met daarin onder andere zijn briefstembewijs en stembiljet, zowel per post als in persoon kan doen toekomen aan de burgemeester van 's-Gravenhage. De voorschriften omtrent de frankering van de retourenveloppe en de wijze waarop dient te worden omgegaan met persoonlijk afgegeven briefstembewijzen zijn gelijk gebleven. Vanwege een aantal redactionele verbeteringen wordt het vijfde lid evenwel in het geheel opnieuw vastgesteld.

Het voorgestelde zesde en zevende lid zien op de mogelijkheid voor kiezers om de retourenveloppe per post of in persoon te doen toekomen aan het hoofd van een diplomatieke of consulaire vertegenwoordiging van Nederland in het buitenland. Het voorschrift dat het hoofd van de diplomatieke of consulaire vertegenwoordiging er

⁵³ Zie Kamerstukken II 2014/15, 31 142, nr. 51, blg. 544112.

zorg voor draagt dat een retourenveloppe na ontvangst wordt doorgezonden naar de burgemeester van 's-Gravenhage blijft behouden, met dien verstande dat ten behoeve van de uniformiteit binnen de Kieswet het begrip «terstond» wordt gewijzigd in «onverwijld».

Een nieuw element betreft de tweede volzin in het voorgestelde zevende lid. Hierin is bepaald dat het hoofd van de diplomatieke of consulaire vertegenwoordiging er zorg voor draagt dat de retourenveloppen die uiterlijk op de dag van de stemming om 10.00 uur lokale tijd in zijn bezit zijn, uiterlijk op de vijfde dag na de dag van stemming om 17.00 uur lokale tijd in het bezit zijn van de burgemeester van 's-Gravenhage. De introductie van dit voorschrift houdt verband met de afschaffing van de briefstembureaus buiten het Koninkrijk der Nederlanden en wordt nader toegelicht in paragraaf 3.1 van het algemeen deel.

HH (Art. M 8 Kieswet)

Voor de retourenveloppen die door kiezers rechtstreeks aan de burgemeester van 's-Gravenhage worden toegezonden, blijft op grond van het tweede lid (nieuw) gelden dat de burgemeester deze retourenveloppen uiterlijk om 21.00 uur op de dag van de stemming ongeopend overhandigt aan de voorzitters van de briefstembureaus in zijn gemeente. In dit lid is een verwijzing toegevoegd naar artikel M 7, vijfde lid, opdat duidelijk is welke retourenveloppen deze regeling betreft. Via artikel M 9 (nieuw) blijft deze bepaling van overeenkomstige toepassing op briefstembureaus die gevestigd zijn in grensgemeenten en bij de vertegenwoordigingen van Nederland in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten, met dien verstande dat in die gevallen de burgemeester van de aangewezen gemeente respectievelijk het hoofd van de Nederlandse vertegenwoordiging verantwoordelijk is voor het overdragen van de retourenveloppen aan de briefstembureaus.

In het derde lid (nieuw) wordt geregeld dat de retourenveloppen die door het hoofd van een diplomatieke of consulaire vertegenwoordiging zijn doorgezonden aan de burgemeester van 's-Gravenhage, zo spoedig mogelijk maar uiterlijk op de vijfde dag na de dag van de stemming door de burgemeester overhandigd worden aan de voorzitters van de briefstembureaus die in zijn gemeente zijn gevestigd. Dit houdt verband met het nieuwe artikel M 7, zevende lid, waarin is geregeld dat de retourenveloppen die de burgemeester uiterlijk op vijfde dag na de dag van de stemming om 17.00 uur langs deze weg bereiken, nog worden betrokken bij de vaststelling van de verkiezingsuitslag. Hiervoor is nodig dat deze retourenveloppen zo spoedig mogelijk bij de briefstembureaus terecht komen, opdat zij de retourenveloppen tijdig kunnen verwerken.

In het vierde lid (nieuw) wordt een redactionele misslag hersteld en wordt toegevoegd dat de in die bepaling bedoelde pakken worden voorzien van een beschrijving van de inhoud. Dit stelt betrokkenen in staat om te weten welke soort(en) verkiezingsbescheiden in welk pakket zijn terug te vinden.

In het vijfde lid (nieuw) wordt tot slot een verwijzing aangepast vanwege de vernummering binnen het artikel.

II (Artt. M 9 tot en met M 11, M 13, M 16 en M 17 Kieswet)

Dit wijzigingsonderdeel regelt dat de artikelen M 9 tot en met M 11, M 13, M 16 en M 17 komen te vervallen. De inhoud van een aantal onderdelen uit deze artikelen wordt verplaatst. Dit betreffen onderdelen die zien op de instelling van briefstembureaus alsmede de voorschriften die zien op het openen en verwerken

van de retourenveloppen. Dit wordt hierna nader toegelicht. Een aantal onderdelen komt daarnaast in het geheel te vervallen. Dit betreffen de onderdelen uit de artikelen M 13, M 16 en M 17 die zien op de instelling van briefstembureaus bij diplomatieke of consulaire vertegenwoordigingen van Nederland en bij militaire missies buiten het Koninkrijk der Nederlanden. Met dit wetsvoorstel komt de mogelijkheid tot het instellen van briefstembureaus op deze locaties te vervallen. Voor een nadere toelichting hieromtrent wordt verwezen naar paragraaf 3.1 van het algemene deel van deze toelichting.

De onderdelen die verplaatst worden betreffen ten eerste de bepalingen die zien op de instelling van briefstembureaus. Dit betreffen het huidige artikel M 9, eerste lid, eerste volzin, en M 13, derde, vijfde en zesde lid. De inhoud van deze bepalingen wordt verplaatst naar het nieuwe artikel E 5. Dit houdt verband met het doel van dit wetsvoorstel om het briefstembureau een meer zelfstandige positie te geven in de Kieswet en de systematiek van de Kieswet die ertoe strekt dat de instelling van de diverse stembureaus in het verkiezingsproces geregeld wordt in hoofdstuk E. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de toelichting bij het voorgestelde artikel E 5.

Daarnaast wordt de inhoud van de bepalingen die zien op het openen van de retourenveloppen, het controleren van de bescheiden die zich daarin bevinden en het moment waarop met deze handelingen kan worden aangevangen, verplaatst naar paragraaf 2 van hoofdstuk N. Dit betreffen de huidige artikelen M 9, tweede tot en met vijfde lid, M 10 en M 11. Met deze wijziging wordt geregeld dat alle handelingen die verricht worden door briefstembureaus (het openen van de retourenveloppen, de stemopneming van de stembiljetten en de vaststelling en bekendmaking van de resultaten hiervan) voortaan zijn opgenomen in één paragraaf. Dit heeft tot doel de overzichtelijkheid van het proces, in het bijzonder de volgorde van de te verrichten handelingen, te bevorderen. Tot slot worden ook de bepalingen die zien op de toepasselijkheid van artikelen uit hoofdstuk J op het briefstembureau, omwille van de overzichtelijkheid van het proces, verplaatst naar hoofdstuk N.

JJ (Hoofdstuk M, paragraaf 3, Kieswet)

Paragraaf 3 wordt opnieuw vastgesteld. Het opschrift van de paragraaf wordt zodanig gewijzigd dat duidelijk is dat deze paragraaf alleen van toepassing is op briefstembureaus in grensgemeenten en in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. Dit is van belang omdat het huidige opschrift ("Overige briefstembureaus") tot de conclusie zou kunnen leiden dat de betreffende bepalingen ook van toepassing zijn op het nationaal briefstembureau.

Het nieuwe artikel M 9 regelt welke bepalingen uit hoofdstuk M over briefstembureaus in 's-Gravenhage van overeenkomstige toepassing zijn op briefstembureaus in grensgemeenten en in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. Dit artikel komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel M 16, eerste lid, onderdelen a en c, met dien verstande dat een deel van de bepalingen die in de huidige Kieswet van overeenkomstige toepassing zijn verklaard, met dit wetsvoorstel verplaatst zijn naar hoofdstuk N en dus in dat hoofdstuk geregeld worden. Voor een nadere toelichting hieromtrent wordt verwezen naar de toelichting bij wijzigingsonderdeel II.

KK (Opschriften hoofdstuk N en hoofdstuk N, paragraaf 1, Kieswet)

Dit wetsvoorstel bevat een aantal technische wijzigingen teneinde het briefstembureau een meer zelfstandige positie te geven in de Kieswet. Zo wordt met dit wetsvoorstel zoveel als mogelijk geregeld dat daar waar bedoeld wordt op een briefstembureau, uitdrukkelijk gebruik gemaakt wordt van het begrip 'briefstembureau'. Op dit moment wordt in een aantal artikelen nog het begrip 'stembureau' gebruikt (zie bijvoorbeeld de huidige artikelen M 8 tot en met M 10 en N 15). Daar waar mogelijk wordt dit aangepast, opdat geen verwarring kan bestaan over welke artikelen van toepassing zijn op briefstembureaus. Dit is temeer van belang nu de werkzaamheden van (reguliere) stembureaus en het briefstembureau met dit wetsvoorstel verder uiteenlopen, gelet op de introductie van de centrale stemopneming door het gemeentelijk stembureau. Het opschrift van hoofdstuk N, dat thans alleen verwijst naar stembureaus, wordt dan ook gewijzigd in 'De stemopneming door het stembureau en het briefstembureau'. Het opschrift van de eerste paragraaf wordt zodanig gewijzigd dat duidelijk is dat die paragraaf ziet op stembureaus.

LL (Art. N 1 Kieswet)

Met deze wijziging wordt verduidelijkt dat de voorzitter van het stembureau de aantallen als bedoeld in het eerste lid niet alleen aan de aanwezige kiezers mededeelt, maar aan alle personen die op dat moment in het stemlokaal aanwezig zijn.

MM (Art. N 2 Kieswet)

Nadat het stembureau heeft vastgesteld hoeveel kiezers er tot de stemming zijn toegelaten, worden de geldige stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen in een pak gedaan. Ook andere verkiezingsbescheiden die niet (langer) nodig zijn voor de stemopneming, worden door het stembureau in pakken gedaan. Nieuw is dat het stembureau de pakken niet alleen verzegelt en voorziet van de naam van de gemeente en het nummer van het stembureau, maar op elk pak ook een korte beschrijving van de inhoud geeft. Zo kan op het pak met geldige stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen bijvoorbeeld worden genoteerd: "geldige stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen." De korte beschrijving van de inhoud van een pakket stelt het gemeentelijk stembureau in staat om bij de centrale stemopneming te weten welke soort(en) verkiezingsbescheiden in welk pakket zijn terug te vinden. De kwantiteit van de inhoud hoeft niet te worden vermeld. Hoeveel geldige stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen het stembureau heeft geteld (en dus in het pak moeten zitten), blijkt immers al uit het proces-verbaal dat het stembureau van de stemopneming opmaakt (vgl. art. N 10 Kieswet).

In sommige kleine(re) gemeenten hebben stembureaus niet altijd een nummer. In dat geval kan het stembureau de locatie van het stembureau vermelden. Dit kan een adres zijn, maar ook een omschrijving van de locatie.

NN en OO (Artt. N 6 en N 8a Kieswet)

In de nieuwe procedure voor de vaststelling van verkiezingsuitslagen verricht het stembureau geen telling meer op kandidaatsniveau. In plaats daarvan wordt op de dag van de stemming alleen een eerste telling op lijstniveau verricht (de basistelling). Daartoe stelt het stembureau voor iedere lijst het gezamenlijke aantal op de kandidaten uitgebrachte stemmen vast. Ook telt het stembureau het aantal blanco stemmen en het aantal ongeldige stemmen. De som van deze aantallen is het aantal stemmen dat is geteld. De tekst van artikel N 6, tweede lid, komt

overeen met het huidige artikel N 8a van de Kieswet. Het derde lid is inhoudelijk gelijk aan het huidige artikel N 9, eerste lid, van de Kieswet.

PP (Art. N 9 Kieswet)

Het nieuwe artikel N 9 van de Kieswet komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel 23 van het Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten en centrale stemopneming. Nadat het de stemopneming heeft afgerond, doet het stembureau de stembiljetten met een geldige stem op een kandidaat, lijstgewijs gerangschikt, in een of meer pakken. Ook de stembiljetten die een blanco stem bevatten of ongeldig zijn, worden in een pak gedaan. De pakken worden verzegeld.

RR (Artt. N 11, N 12 en N 13 Kieswet)

De taak van de burgemeester met betrekking tot de totalisering van de stemaantallen van de stembureaus in zijn gemeente komt te vervallen (vgl. art. N 11 lid 2 en 3 Kieswet (oud)). Zoals in paragraaf 2.4.2.4 van het algemene deel van deze toelichting is beschreven, wordt deze taak in de nieuwe procedure voor de vaststelling van verkiezingsuitslagen belegd bij het gemeentelijk stembureau. Ook de extra taak van de burgemeester van 's-Gravenhage met betrekking tot de totalisering van de stemaantallen van de briefstembureaus komt te vervallen (art. N 11 lid 4 en 5 Kieswet (oud)). Die taak wordt overgenomen door het nationaal briefstembureau. Verwezen wordt naar paragraaf 3.2 van het algemene deel van deze toelichting.

In het eerste lid van het nieuwe artikel N 11 is geregeld dat het stembureau, alvorens alle verzegelde pakken met verkiezingsbescheiden in de transportbox te deponeren, zich ervan vergewist dat deze leeg is. Daarmee is, in navolging van artikel 3, eerste lid, van de Tijdelijke experimentenregeling centrale stemopneming, aansluiting gezocht bij artikel J 18, tweede lid, van de Kieswet, dat een vergelijkbaar voorschrift bevat ten aanzien van de stembus bij de aanvang van de stemming. Als niet alle verzegelde pakken met verkiezingsbescheiden in één transportbox passen, kan het stembureau ook meer dan één transportbox gebruiken. Het is daarentegen niet mogelijk dat meerdere stembureaus van dezelfde transportbox gebruikmaken. Ieder stembureau moet per verkiezing ten minste één transportbox hebben, opdat het vervoer, de opslag, en de centrale stemopneming op een ordelijke wijze plaatsvindt.

Nadat de transportbox is gevuld, wordt deze voorzien van de naam van de gemeente en het nummer of de locatie van het stembureau. Op die manier blijft tijdens het transport, de opslag, en de centrale stemopneming inzichtelijk welke transportbox bij welk stembureau hoort. Direct daarna wordt de transportbox op slot gedaan en verzegeld, zoals ook in het vigerende artikel 24, tweede lid, van het Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten en centrale stemopneming is voorgeschreven.

Het tweede lid van het nieuwe artikel N 11 komt inhoudelijk overeen met artikel 3, tweede lid, van de Tijdelijke experimentenregeling centrale stemopneming. Nadat het stembureau de transportbox op slot heeft gedaan, doet het de sleutel en het proces-verbaal van de zitting samen in een enveloppe, en verzegelt die.

Artikel N 11, derde lid, van de Kieswet (nieuw) is vergelijkbaar met artikel 24, derde lid, van het Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten en centrale stemopneming. Daarbij is verduidelijkt op welk moment de verantwoordelijkheid voor de ongeschondenheid van de verzegelde enveloppe met daarin het proces-verbaal en

de sleutel van de transportbox overgaat van het stembureau op de burgemeester. Die vindt plaats op het moment dat de overdracht daadwerkelijk plaatsvindt. Op dezelfde manier is in artikel N 12 van de Kieswet (nieuw) vastgelegd wanneer de verantwoordelijkheid overgaat van de burgemeester op het gemeentelijk stembureau. In de Kieswet is niet vastgelegd waar de overdracht plaatsvindt. Het stembureau kan, zoals in het vigerende artikel N 11, eerste lid, van de Kieswet is bepaald, het proces-verbaal naar het gemeentehuis brengen, maar de burgemeester kan er ook voor kiezen dat de enveloppe met de sleutel van de transportbox en het proces-verbaal in het stemlokaal wordt opgehaald. Hetzelfde geldt voor de transportbox. Het wordt aan de burgemeester overgelaten om hierin, rekening houdend met de lokale situatie, een keuze te maken. Overigens gelden voor het vervoer, de beveiliging en de opslag van de transportbox wel de aanvullende maatregelen die krachtens artikel N 13 Kieswet (nieuw) zullen worden gesteld in het Kiesbesluit. Daarenboven kunnen bij of krachtens algemene maatregel van bestuur voorschriften over de transportbox worden gegeven. Uit de Kieswet zelf volgt reeds dat een transportbox voldoende stevig moet zijn, op slot gedaan moet kunnen worden en verzegeld. Daarmee wordt de burgemeester bewust ruimte gelaten om naast de stembus, andere bewaarmiddelen als transportbox te gebruiken, zoals een koffer of kist. Het voordeel van het gebruik van dergelijke transportboxen is dat de burgemeester het vervoer van de stembescheiden logistiek eenvoudiger en efficiënter kan organiseren.

In navolging van artikel 46 van het Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten en centrale stemopneming is in het nieuwe artikel N 13 van de Kieswet in een grondslag voorzien om bij algemene maatregel van bestuur nadere regels te kunnen stellen over het vervoer en de opslag van de pakken met verkiezingsbescheiden en het proces-verbaal. Deze waarborgen zullen vergelijkbaar zijn met de waarborgen die thans in artikel 3, derde lid, van de Tijdelijke experimentenregeling centrale stemopneming zijn opgenomen. Zie ook paragraaf 2.4.2.3 van het algemene deel van deze toelichting.

SS (Hoofdstuk N, paragraaf 2, Kieswet)

Uit de huidige systematiek van hoofdstuk N volgt dat de bepalingen uit paragraaf 1 van hoofdstuk N van toepassing zijn op briefstembureaus, tenzij in paragraaf 2 anders is aangegeven. Paragraaf 2 bevat de zogenaamde bijzondere bepalingen betreffende de stemopneming door briefstembureaus. Dit betreffen bepalingen die afwijkende dan wel aanvullende regels geven voor briefstembureaus ten opzichte van (reguliere) stembureaus.

Met dit wetsvoorstel worden alle bepalingen die zien op de werkzaamheden van briefstembureaus in één paragraaf opgenomen (met dien verstande dat voor de briefstembureaus in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten een aparte paragraaf 3 wordt vastgesteld, teneinde de regeling daar waar nodig toe te spitsen op de afwijkende omstandigheden van die briefstembureaus). De reden hiervoor is tweeledig. Ten eerste vinden in paragraaf 1 van hoofdstuk N diverse wijzigingen plaats als gevolg van de introductie van de centrale stemopneming door de gemeentelijk stembureaus. Dit heeft tot gevolg dat de taken van stembureaus veranderen. Deze veranderingen gelden evenwel niet voor briefstembureaus, aangezien elk briefstembureau nog steeds een stemopneming zal uitvoeren waarbij zowel het aantal stemmen per lijst als het aantal stemmen per kandidaat geteld wordt. Als de huidige systematiek van hoofdstuk N behouden zou blijven, dan zou dit ertoe leiden dat in paragraaf 2 nog meer afwijkende dan wel aanvullende bepalingen zouden moeten worden opgenomen voor de briefstembureaus.

De tweede reden is dat de regering van mening is dat de overzichtelijkheid van het verkiezingsproces erbij gebaat is als de bepalingen over de werkzaamheden van het briefstembureau zoveel als mogelijk in één paragraaf worden opgenomen. Op dit moment zijn de voorschriften hieromtrent verspreid over diverse paragrafen in de Kieswet en moeten veel van deze bepalingen in samenhang worden gelezen (zie specifiek de huidige paragrafen 2 en 3 van hoofdstuk M en de paragrafen 1 en 2 van hoofdstuk N). Teneinde de overzichtelijkheid te vergroten worden deze bepalingen met dit wetsvoorstel in paragraaf 2 van hoofdstuk N opgenomen. Het gaat dan om de werkzaamheden die betrekking hebben op het openen van de retourenveloppen, de stemopneming van de stembiljetten en de vaststelling en bekendmaking van de resultaten daarvan.

Artikelen N 14 en N 15

Artikel N 14, eerste en vierde lid, en N 15

Het voorgestelde artikel N 14, eerste lid, regelt dat het briefstembureau twee zittingen houdt: een zitting die strekt tot het verrichten van de handelingen, bedoeld in de artikelen N 18 en N 19, en een zitting die strekt tot de stemopneming en de vaststelling en bekendmaking van de resultaten hiervan. De handelingen, bedoeld in de artikelen N 18 en N 19, betreffen handelingen die zien op het openen en verwerken van de retourenveloppen. Dit wordt ook wel de vooropening genoemd.

De zittingen van het briefstembureau kunnen, indien de omstandigheden daartoe nopen, gelijktijdig plaatsvinden. Het is van belang dat hier schaars mee wordt omgegaan. Dit zal alleen noodzakelijk zijn in die gevallen dat het aantal ontvangen retourenveloppen dermate groot is dat het gelet op de beschikbare tijd noodzakelijk is om de zittingen gedurende een of meer perioden gelijktijdig te laten plaatsvinden. Voor zover dit niet noodzakelijk is, is het omwille van de transparantie en de overzichtelijkheid van het proces van belang dat de zittingen volgtijdelijk plaatsvinden. De voorzitter kan in die gevallen de ene zitting schorsen ten behoeve van de voortzetting van de andere zitting.

Indien de zittingen gelijktijdig plaatsvinden, is het van belang dat het briefstembureau over voldoende leden beschikt om de zittingen ordelijk te laten verlopen. Het voorgestelde artikel N 14, vierde lid, regelt dat in die gevallen waarin de zittingen gelijktijdig plaatsvinden, de handelingen van beide zittingen verricht worden door verschillende leden van het briefstembureau.

Voor beide zittingen wordt een apart proces-verbaal opgemaakt. Hiervoor worden bij ministeriële regeling modellen vastgesteld (zie het nieuwe artikel N 26). Beide zittingen kunnen, voor zover nodig, meerdere zittingsdagen omvatten, waarbij van belang is dat over elke zittingsdag verantwoording wordt afgelegd (zie het voorgestelde artikel N 15, derde lid). Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden nadere regels gesteld over deze verantwoording. Hierbij zal worden gewaakt dat dit geen significante lastenverzwaring ten opzichte van de huidige regelgeving tot gevolg heeft.

Het nieuwe artikel N 15 regelt de momenten waarop de zittingen van een briefstembureau kunnen aanvangen. Deze momenten komen op hoofdlijnen overeen met hetgeen de Kieswet ook nu al regelt voor briefstembureaus. Op dit moment zijn de regels hieromtrent echter verspreid over diverse artikelen uit de Kieswet (zie het huidige artikel J 1, vierde lid, N 16, M 9, tweede lid, M 16 en M 17). Met onderhavig wetsvoorstel worden deze bepalingen zoveel als mogelijk samengevoegd en wordt de regeling op een klein aantal punten aangepast.

In het eerste lid wordt geregeld dat de zitting die strekt tot de vooropening van de retourenveloppen kan aanvangen vanaf zeven dagen voor de dag van de stemming (vergelijk het huidige artikel M 9, tweede lid). Het tweede lid regelt dat de zitting die strekt tot de stemopneming van de stembiljetten op zijn vroegst kan aanvangen om 7.30 uur (vergelijk het huidige artikel N 16a, eerste lid). Een briefstembureau zal de stemopneming logischerwijs alleen op dat tijdstip aanvangen indien de zitting voor de vooropening voor de dag van de stemming is aangevangen. Alleen in die gevallen zullen zich om 7.30 uur immers stembiljetten in de stembus bevinden. Indien een briefstembureau pas op de dag van de stemming aanvangt met de vooropening, zal de stemopneming noodzakelijkerwijs pas op een later tijdstip aanvangen. Het tweede lid regelt daarom specifiek dat de stemopneming aanvangt om 7.30 uur, of zoveel later als het college van burgemeester en wethouders bepaalt.

Anders dan het huidige artikel M 7 van het Kiesbesluit regelt, wordt niet langer gesproken van extra zittingen van het briefstembureau indien het briefstembureau gebruik maakt van de bevoegdheid om al voor de dag van de stemming zitting te houden. Dit wetsvoorstel regelt simpelweg dat sprake is van één zitting voor het openen van de retourenveloppen en één zitting voor de stemopneming en de vaststelling en bekendmaking van de resultaten daarvan. Voor zover een zitting niet op één dag wordt afgerond, wordt de zitting aan het eind van de dag geschorst (zie ook het voorgestelde artikel N 17, eerste lid, onderdeel b). Dit zal noodzakelijkerwijs het geval zijn indien de zitting voor de vooropening van de retourenveloppen aanvangt voor de dag van de stemming (zie ook het voorgestelde artikel N 15, eerste lid). Voor de briefstembureaus in 's-Gravenhage geldt daarnaast dat nog tot en met de vijfde dag na de dag van de stemming retourenveloppen ontvangen kunnen worden. Ook in die gevallen ligt het voor de hand dat zowel de zitting van de vooropening als de zitting van de stemopneming over meerdere dagen verspreid zal zijn. De zitting wordt dan aan het eind van de dag geschorst. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur zullen nadere regels gesteld worden over de schorsing van een zitting.

Met de voornoemde wijzigingen wordt in de Kieswet een lijn ingezet waarbij een duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds de handelingen die zien op de vooropening en anderzijds de handelingen die verband houden met de stemopneming en de vaststelling en bekendmaking van de resultaten daarvan. Dit leidt niet tot ingrijpende wijzigingen voor de praktijk. Het doel is hoofdzakelijk om een heldere structuur aan te brengen in de Kieswet ten aanzien van de werkzaamheden de briefstembureaus.

Artikel N 14, tweede en derde lid

Het voorgestelde artikel N 14, tweede lid, regelt dat het college van burgemeester en wethouders een geschikte locatie aanwijst ten behoeve van de zitting van het briefstembureau. Deze verplichting vloeit thans voort uit het huidige artikel J 4, eerste lid, met dien verstande dat in dat artikel gesproken wordt van het aanwijzen van een geschikt stemlokaal. Met de voorgestelde wijziging wordt gespecificeerd dat het gaat om het aanwijzen van een geschikte locatie voor de zittingen van het briefstembureau.

Uiterlijk zeven dagen voor de (eerste) dag van de zitting moet het besluit over de locatie van de zitting en de tijdstippen waarop de zittingen aanvangen bekend worden gemaakt (derde lid). Op dit moment geldt op grond van het Kiesbesluit dat dit besluit uiterlijk veertien dagen voor de eerste zittingsdag bekend wordt gemaakt. Met de nieuwe termijn van zeven dagen wordt aangesloten bij de regeling die geldt voor de gemeentelijk stembureaus. Deze termijn wordt voldoende geacht om belangstellenden in staat te stellen tijdig kennis te nemen van het tijdstip en de

locatie. De bekendmaking geschiedt overeenkomstig artikel 3:42 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb).

Artikel N 14, vijfde lid

Het vijfde lid regelt welke artikelen uit hoofdstuk J van toepassing zijn op het briefstembureau. Dit betreft een technische wijziging die verband houdt met het uitgangspunt van dit wetsvoorstel om het briefstembureau een meer zelfstandige positie te geven in de Kieswet. In het huidige artikel M 9, eerste en zesde lid, is opgenomen dat de artikelen J 11 en J 16, voor zover dat artikel betrekking heeft op stemhokjes, alsmede artikel J 17, niet van toepassing zijn op briefstembureaus. Dit betreft artikelen uit de paragrafen 3 en 4 van hoofdstuk J, waarin respectievelijk voorschriften zijn opgenomen met betrekking tot het stembureau en de inrichting van het stemlokaal. Dit wetsvoorstel regelt dat voortaan uitdrukkelijk bepaald wordt welke artikelen over het stembureau uit hoofdstuk J van overeenkomstige toepassing zijn op briefstembureaus, in plaats van te bepalen welke artikelen niet van toepassing zijn. Op deze manier kan geen onduidelijkheid bestaan over welke artikelen al dan niet van toepassing zijn op briefstembureaus en kan, daar waar nodig, uitdrukkelijk bepaald worden dat een bepaling op een andere manier gelezen dient te worden voor de briefstembureaus.

Artikel N 16

Het voorgestelde artikel N 16 regelt door welke personen de leden van het briefstembureau zich kunnen doen bijstaan. Deze regeling komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel N 18.

Artikel N 17

Het voorgestelde artikel N 17 regelt twee situaties waarin schorsing van de zitting van het briefstembureau in elk geval is aangewezen. Het artikel heeft zowel betrekking op de zitting die ziet op de vooropening als op de zitting die ziet op de stemopneming en de vaststelling en bekendmaking van de resultaten daarvan.

Het betreft ten eerste de situatie dat zich naar het oordeel van het briefstembureau in of nabij de locatie van het briefstembureau omstandigheden voordoen die de behoorlijke voortgang van de zitting onmogelijk maken (onderdeel a). Op dit moment is een vergelijkbare regeling van toepassing op briefstembureaus ingevolge artikel J 38. Schorsing van de zitting is daarnaast tevens aangewezen indien de zitting niet op één dag kan worden afgerond (onderdeel b). De voorzitter zal de zitting naar verwachting bijvoorbeeld iedere avond schorsen indien de zitting die strekt tot de vooropening is aangevangen voor de dag van de stemming. Deze situatie zal zich tevens voordoen indien het openen van de (resterende) retourenveloppen en de stemopneming van de stembiljetten op de dag van de stemming niet in één dag wordt afgerond. Dat zal noodzakelijkerwijs het geval zijn bij de briefstembureaus waar nog tot en met de vijfde dag na de stemming retourenveloppen binnen kunnen komen.

Artikelen N 18 en N 19

De voorgestelde artikelen N 18 en N 19 komen inhoudelijk overeen met de huidige artikelen M 10 en M 11. Hierin zijn voorschriften opgenomen over het openen van de retourenveloppen en het controleren van de bescheiden die zich daarin bevinden.

In het huidige artikel M 10 is opgenomen dat de voorzitter de enveloppe met daarin het stembiljet, dan wel alleen het stembiljet indien het zich niet in een enveloppe bevindt, overhandigt aan het derde lid van het briefstembureau en dat dit derde lid het stembiljet vervolgens in de stembus steekt. Het voorschrift dat de voorzitter deze bescheiden overhandigt aan het derde lid van het briefstembureau was

voorheen noodzakelijk omdat het tweede lid tot taak had om op de lijst van personen die per brief mogen stemmen aantekening te maken van het feit dat iemand gebruik had gemaakt van zijn kiesrecht. Aangezien het gebruik van die lijst is geschrapt met de Wet van 5 december 2018 (Stb. 2018, 483), wordt nu in artikel N 19 geregeld dat de voorzitter de enveloppe met het stembiljet, dan wel alleen het stembiljet als het zich niet in een enveloppe bevindt, overhandigt aan een ander lid van het briefstembureau. Datzelfde lid steekt de enveloppe, onderscheidenlijk het stembiljet, vervolgens ook in de stembus.

De voorschriften omtrent de handelingen zijn inhoudelijk verder gelijk gebleven. Omwille van de overzichtelijkheid zijn de bepalingen wel redactioneel aangepast.

Artikel N 20

Het voorgestelde artikel N 20 heeft betrekking op het openen van de stembiljetten die zich in de stembus bevinden. Dit artikel komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel N 16, tweede lid, met dien verstande dat wordt verduidelijkt dat de aantekening die gemaakt wordt indien zich geen of meer dan één stembiljet in een enveloppe bevindt, opgenomen dient te worden in het proces-verbaal van het briefstembureau.

Artikel N 21

Het voorgestelde artikel N 21 komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel N 5, eerste volzin, en regelt dat de leden van het briefstembureau de stembiljetten openen en deze lijstgewijs bijeenvoegen.

Artikel N 22

Het voorgestelde artikel N 22 heeft betrekking op de beoordeling van de geldigheid van een stembiljet door het briefstembureau. Het artikel komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel N 16, derde en vierde lid, te lezen in samenhang met de huidige artikelen N 7 en N 8. Nieuw is dat dit wetsvoorstel regelt dat alle aanwezige personen mondeling bezwaren kunnen inbrengen tegen een beslissing omtrent de geldigheid van een stembiljet, en niet slechts kiezers.

Artikel N 23

Met het voorgestelde artikel N 23 wordt vastgelegd welke resultaten van de stemopneming het briefstembureau dient vast te stellen. Het voorgestelde artikel komt inhoudelijk overeen met de regeling die thans geldt voor briefstembureaus op grond van de artikelen N 6 en N 15, met dien verstande dat voor de redactie van het artikel daar waar mogelijk is aangesloten bij het voorgestelde artikel O 8. In dat artikel wordt vastgelegd welke aantallen de gemeentelijk stembureaus vaststellen.

Voor de vaststelling van alle resultaten geldt dat het briefstembureau hier pas tot over kan gaan nadat alle retourenveloppen zijn geopend en alle stembiljetten zijn geteld. Ten aanzien van een of meer briefstembureaus in 's-Gravenhage betekent dit dat de resultaten in elk geval niet voor de vijfde dag na de dag van de stemming om 21.00 uur vastgesteld kunnen worden, aangezien tot dat tijdstip nog retourenveloppen binnen kunnen komen ingevolge artikel M 8, derde lid. De burgemeester kan er uiteraard wel voor kiezen om alle retourenveloppen die na een bepaalde dag ontvangen worden, over te dragen aan specifieke briefstembureaus, opdat de overige briefstembureaus in 's-Gravenhage alvast over kunnen gaan tot het vaststellen en bekendmaken van de resultaten van de stemopneming en het opmaken van de processen-verbaal. Op deze manier kunnen de processen-verbaal van die briefstembureaus alvast overgebracht worden naar het nationaal briefstembureau en kan laatstgenoemde alvast overgaan tot het verrichten van de benodigde werkzaamheden.

Artikel N 24

Artikel N 24, eerste lid, regelt dat het briefstembureau de aanwezige personen in kennis stelt van de resultaten van de stemopneming alsmede dat de aanwezige personen mondeling bezwaren kunnen inbrengen. Deze bepaling komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel N 9, eerste lid. De ingebrachte bezwaren, alsmede de reactie van het briefstembureau daarop, dienen in het proces-verbaal van het briefstembureau te worden vermeld. Dit komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel N 10, eerste lid, tweede volzin, met dien verstande dat nu geregeld wordt dat alle aanwezigen naar aanleiding van de in kennis stelling mondelinge bezwaren kunnen inbrengen, in plaats van alleen kiezers.

Het voorgestelde tweede en derde lid zien op het inpakken van de stembescheiden door de briefstembureaus. De wijze waarop de diverse bescheiden ingepakt worden is gelijk aan de regeling die met dit wetsvoorstel voorgesteld wordt voor stembureaus en gemeentelijk stembureaus. Voor wat betreft het inpakken en bewaren van de verkiezingsbescheiden die verwerkt worden tijdens de vooropening, waaronder de ontvangen briefstembewijzen, zullen nadere regels gesteld worden bij algemene maatregel van bestuur (zie het voorgestelde artikel N 15, vierde lid).

Artikel N 25

Dit artikel komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel N 16a, derde lid. Het regelt dat een briefstembureau de resultaten van de stemopneming niet meedeelt zolang de stemming niet op alle stembureaus in Nederland is geëindigd, alsmede dat iedereen die ambtshalve kennis heeft kunnen nemen van deze resultaten, zolang verplicht is tot het geheim houden daarvan.

Artikel N 26

Anders dan het huidige artikel N 10, wordt met dit artikel uitdrukkelijk geregeld dat het briefstembureau een apart proces-verbaal opmaakt voor de zitting die strekt tot de vooropening van de retourenveloppen en voor de zitting die strekt tot de stemopneming en de vaststelling en bekendmaking van de resultaten daarvan.

Artikel N 27

Dit artikel regelt dat het briefstembureau de pakken met verkiezingsbescheiden in een transportbox deponeert. Met deze regeling, die tot doel heeft te waarborgen dat de bescheiden veilig worden vervoerd en opgeslagen, wordt aangesloten bij de regeling die geldt voor de stembureaus (het voorgestelde artikel N 11) en de gemeentelijk stembureaus (het voorgestelde artikel O 13). Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de toelichting bij die artikelen.

Artikel N 28

Het voorgestelde artikel N 28 regelt de overdracht van de processen-verbaal en de verzegelde pakken van een briefstembureau dat gevestigd is in 's-Gravenhage. Voor deze briefstembureaus wordt geregeld dat het briefstembureau zijn processen-verbaal en de pakken overdraagt aan de burgemeester van 's-Gravenhage. Dit komt overeen met hetgeen thans voortvloeit uit artikel N 11, eerste lid, met dien verstande dat niet langer gespecificeerd wordt dat de bescheiden gebracht worden door de voorzitter of een door hem aan te wijzen lid.

De burgemeester maakt de processen-verbaal vervolgens, met weglating van de ondertekening, op een algemeen toegankelijke wijze openbaar en brengt de processen-verbaal onverwijld over naar het nationaal briefstembureau. Daarnaast legt hij een kopie van de processen-verbaal, dus inclusief de ondertekening, voor eenieder ter inzage in het gemeentehuis. Het is van belang dat de burgemeester de

processen-verbaal met spoed ter kennis brengt van het nationaal briefstembureau, opdat het nationaal briefstembureau zo spoedig als mogelijk kan overgaan tot het vaststellen van de aantallen stemmen die zijn uitgebracht vanuit het buitenland. Dit is te meer van belang ten aanzien van de briefstembureaus in 's-Gravenhage, die nog tot en met de vijfde dag na de dag van stemming retourenveloppen kunnen ontvangen. Deze processen-verbaal zullen het nationaal briefstembureau noodzakelijkerwijs pas op een laat moment in het verkiezingsproces bereiken. Het is belangrijk dat hierbij geen onnodige vertraging wordt opgelopen.

Bij algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels gesteld worden over de werkwijze van de burgemeester.

Artikel N 29

Het voorgestelde artikel N 29 regelt de overdracht van de processen-verbaal en de verzegelde pakken van een briefstembureau dat gevestigd is in een grensgemeente. Voor deze briefstembureaus geldt dat zij hun processen-verbaal en de pakken overdragen aan de burgemeester van de gemeente. De burgemeester maakt het proces-verbaal vervolgens onverwijld elektronisch openbaar en brengt het proces-verbaal onverwijld langs elektronische weg ter kennis van het nationaal briefstembureau. Voorts legt hij een afschrift van het proces-verbaal ter inzage totdat over de toelating van de gekozenen is beslist. Gelijk aan de regeling die geldt voor briefstembureaus in 's-Gravenhage wordt tot slot geregeld dat bij algemene maatregel van bestuur nadere regels worden gesteld over de werkwijze van de burgemeester.

Artikel N 30

Het voorgestelde artikel N 30 heeft betrekking op het bewaren en vernietigen van de pakken met verkiezingsbescheiden en de afschriften van de processen-verbaal. Het artikel komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel N 12, vierde en vijfde lid.

Artikel N 31

Conform de regeling die geldt voor gemeentelijk stembureaus, wordt met dit artikel geregeld dat bij of krachtens algemene maatregel van bestuur nadere regels worden gesteld over het vervoer en de opslag van de verkiezingsbescheiden en de processen-verbaal van het briefstembureau.

TT (Hoofdstuk N, paragraaf 3, Kieswet)

Artikel N 32

Dit artikel regelt dat de bepalingen uit paragraaf 2 van hoofdstuk N van overeenkomstige toepassing zijn op de briefstembureaus in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten, met uitzondering van de artikelen N 16 en N 28 en met inachtneming van hetgeen bepaald is in de onderdelen a tot en met g.

Artikel N 16 heeft betrekking op wie de leden van een in Nederland gevestigd briefstembureau kunnen bijstaan en is niet van overeenkomstige toepassing omdat in het voorgestelde artikel N 33 een gespecificeerde regeling is opgenomen voor de briefstembureaus in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. Artikel N 28 heeft betrekking op de overdracht van de processen-verbaal en de pakken met verkiezingsbescheiden door briefstembureaus in 's-Gravenhage. Dit artikel is niet van toepassing omdat voor de briefstembureaus in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten wordt aangesloten bij de regeling die geldt voor briefstembureaus in grensgemeenten, zoals opgenomen in artikel N 29. Dit houdt in dat de briefstembureaus in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten hun processen-verbaal langs

elektronische weg doen toekomen aan de vertegenwoordiger van Nederland, die de processen-verbaal vervolgens langs elektronische weg doet toekomen aan het nationaal briefstembureau en een afschrift van de processen-verbaal ter inzage legt.

In de onderdelen a tot en met g is geregeld hoe bepaalde bepalingen uit paragraaf 2 van hoofdstuk N gelezen moeten worden voor briefstembureaus in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. In de onderdelen a en b wordt geregeld dat de bevoegdheden die toekomen aan de burgemeester of het college van burgemeester en wethouders, ten aanzien van briefstembureaus in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten toekomen aan respectievelijk de vertegenwoordiger van Nederland en Onze Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Dit komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel M 16, eerste lid, onderdelen a en b.

Onderdeel c bepaalt dat de genoemde tijdstippen naar plaatselijke tijd gelden. Dit komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel M 16, eerste lid, onderdeel c, met dien verstande dat niet langer nodig is te bepalen dat dit alleen het geval is indien er een tijdsverschil met Nederland bestaat, aangezien dat ten aanzien van Aruba, Curaçao en Sint-Maarten per definitie het geval is.

Onderdeel d schrijft voor dat als locatie van de briefstembureaus in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten de locatie van de vertegenwoordiging van Nederland in het betreffende land wordt aangewezen.

Onderdeel e regelt dat op de pakken met verkiezingsbescheiden de naam van het land wordt genoteerd in plaats van de naam van de gemeente.

In onderdeel f wordt geregeld dat indien de stemopneming, naar Nederlandse tijd gemeten, eerder is aangevangen dan in Nederland, de resultaten van de stemopneming, bedoeld in artikel N 24, niet mondeling bekend gemaakt worden. Dit komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel N 17, eerste lid. Op grond van het huidige artikel N 18, tweede lid, dient in dat geval een afschrift van het proces-verbaal gedurende vier weken ter inzage te worden gelegd. Deze bepaling wordt hier niet overgenomen. De reden hiervoor is dat dit wetsvoorstel reeds regelt dat, conform de regeling die geldt voor briefstembureaus in Nederland, de vertegenwoordiger van Nederland een afschrift van het proces-verbaal ter inzage legt totdat over de toelating van de gekozenen is beslist (zie het voorgestelde artikel N 29, te lezen in samenhang met artikel N 32, eerste lid en onder g).

Artikel N 33

Het eerste lid regelt welke personen de leden van een briefstembureau in Aruba, Curaçao of Sint-Maarten kunnen doen bijstaan. Dit komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel N 18, tweede lid.

Het tweede lid regelt dat, onverminderd het recht van kiezers om tijdens de openbare zittingen op de locatie van het briefstembureau te vertoeven, de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de bevoegdheid heeft om te bepalen dat dit als gevolg van bepaalde omstandigheden in Aruba, Curaçao of Sint-Maarten onmogelijk is. Deze bepaling komt inhoudelijk overeen met het huidige artikel M 17, tweede lid.

UU

Omdat het hoofdstembureau wordt opgeheven, komen de bepalingen in hoofdstuk O over de taken van het hoofdstembureau te vervallen. In het nieuwe hoofdstuk O

worden de bepalingen betreffende de taken van het gemeentelijk stembureau en het nationaal briefstembureau in het kader van de uitslagvaststelling opgenomen.

Artikel O 1

Het gemeentelijk stembureau vangt een dag na de stemming met de centrale stemopneming aan. Daarmee wordt voorkomen dat personen die er al een lange (werk)dag op hebben zitten deze werkzaamheden uitvoeren, hetgeen de kans op vergissingen vergroot. Voor de waterschapsverkiezing is geregeld dat het college ook kan besluiten dat de centrale stemopneming aanvangt op de vrijdag na de stemming. Dat biedt gemeenten meer ruimte in de logistieke organisatie van de gecombineerde staten- en waterschapsverkiezing. Deze uitzondering geldt overigens niet voor de gecombineerde eilandsraads- en kiescollegeverkiezingen, omdat daaraan gelet op de beperkte omvang van de kiescollegeverkiezingen geen behoefte zal bestaan. De zitting van het gemeentelijk stembureau vindt in het openbaar plaats. Belangstellenden moeten ter plekke zelf kunnen observeren hoe de stemopneming verloopt. Dit betekent overigens niet dat zij op de locatie waar de stemopneming plaatsvindt overal fysiek toegang toe moeten hebben. Om de stemopneming ordelijk en overzichtelijk te kunnen laten verlopen, mogen er grenzen worden gesteld aan de fysieke bewegingsvrijheid van belangstellenden binnen de ruimten waar de centrale stemopneming plaatsvindt. Dat kan, zoals ook in algemene deel van deze toelichting is genoemd, bijvoorbeeld door looppaden aan te geven. Ook de vaststelling en het mededelen van de resultaten van de stemopneming op gemeentelijk niveau vinden in het openbaar plaats.

Artikel O 2

Het college van burgemeester en wethouders wijst ten behoeve van het gemeentelijk stembureau een of meer geschikte locaties aan voor de opneming van de stemmen, de vaststelling van de resultaten van de stemopneming en de bekendmaking daarvan. Bij het aanwijzen van een locatie zal het college rekening moeten houden met de te verwachten omvang van de stemopneming alsook met de mogelijkheid voor belangstellenden om de stemopneming bij te wonen. Het college van burgemeester en wethouders kan besluiten dat de stemopneming door een gemeentelijk stembureau op meerdere locaties plaatsvindt. Uiterlijk zeven dagen voor de dag van stemming moet het besluit over de locatie of locaties van de stemopneming en het tijdstip waarop de stemopneming aanvangt bekend worden gemaakt. Het besluit wordt overeenkomstig artikel 3:42 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) bekendgemaakt. Daardoor is transparant op welke locatie de stembiljetten van de specifieke stembureaus worden geteld, en kunnen personen die de stemopneming willen bijwonen, daar rekening mee houden.

Artikel O 3

In dit artikel wordt vastgelegd hoe het gemeentelijk stembureau kan handelen en besluiten bij de stemopneming, indien de stemopneming op twee of meer locaties plaatsvindt. De besluitvorming door de aanwezige leden van het gemeentelijk stembureau geschiedt namens het gemeentelijk stembureau. Als er een even aantal leden aanwezig is en de stemmen staken, is de stem van de (plaatsvervangend) voorzitter doorslaggevend.

Artikel O 4

In deze bepaling is geregeld dat het gemeentelijk stembureau zich bij de stemopneming kan laten bijstaan door een of meer benoemde of aangewezen personen. Deze personen worden tellers genoemd. Het begrip teller komt in de huidige Kieswet niet voor, maar wordt nu al veelvuldig in de uitvoeringspraktijk gebruikt om de personen aan te duiden die, op grond van artikel N 5 van de Kieswet, het stembureau kunnen bijstaan bij de stemopneming. Ook in die bepaling

is geregeld dat het college een of meer ambtenaren van de gemeente als teller kan aanwijzen. Deze ambtenaren krijgen dan (binnen hun arbeidsrelatie) de opdracht om het gemeentelijk stembureau bij te staan. Daarnaast kan het college personen van buiten de eigen organisatie tot teller benoemen. Alle tellers hebben dezelfde bevoegdheden en verrichten hun werkzaamheden onder aansturing en verantwoordelijkheid van het gemeentelijk stembureau.

In het tweede lid is geregeld dat een persoon alleen tot teller kan worden benoemd of aangewezen als de betrokkene op de dag van de stemming de leeftijd van achttien jaar heeft bereikt en over voldoende kennis en vaardigheden beschikt. De eisen zijn vergelijkbaar met de eisen die ook aan anderen worden gesteld die betrokken zijn bij de vaststelling van de verkiezingsuitslag. Overigens kan worden volstaan met een beperkte training, of briefing voorafgaand aan de stemopneming, die uitsluitend is gericht op de kennis en vaardigheden die de betrokkenen nodig hebben om de aan hen opgedragen taken correct en zorgvuldig uit te oefenen. Het is immers het gemeentelijk stembureau dat de beslissingen neemt en verantwoordelijkheid draagt voor de wijze waarop de stemopneming wordt uitgevoerd. Om dezelfde reden is ook artikel E 4, tweede lid, onderdeel b, van de Kieswet (nieuw) niet van overeenkomstige toepassing verklaard. Iemands benoeming tot lid van het stembureau of centraal stembureau staat er daarmee niet aan in de weg om iemand een functie als teller te laten vervullen.

Artikel O 5

Anders dan bij stembureaus, waar deze verantwoordelijkheid bij de voorzitter berust (vgl. art. J 37 Kieswet), was de handhaving van de orde tijdens de zitting van het gemeentelijk stembureau in het Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten en centrale stemopneming aan de leden van het gemeentelijk stembureau opgedragen. Daaraan bestond behoefte, omdat de locaties waar de stemopneming plaatsvindt veelal groter zijn dan de huidige stemlokalen. Daardoor kan de verantwoordelijkheid om de orde tijdens de stemopneming te bewaren niet langer bij slechts één persoon belegd worden. Tot schorsing van de zitting blijft evenwel slechts de voorzitter van het gemeentelijk stembureau bevoegd.

Artikel O 6

Deze bepaling biedt een procedure voor twee situaties waarin schorsing van de openbare zitting van het gemeentelijk stembureau is aangewezen. De eerste situatie is die waarin het gemeentelijk stembureau de werkzaamheden ten behoeve van de stemopneming onverhoopt niet op dezelfde dag krijgt afgerond als waarop het daarmee is aangevangen. De tweede situatie doet zich voor indien naar het oordeel van het gemeentelijk stembureau de orde zodanig wordt verstoord dat een behoorlijke voortgang van de stemopneming onmogelijk wordt. In beide situaties wordt de zitting door de voorzitter van het gemeentelijk stembureau geschorst en beslist de burgemeester wanneer en waar de zitting wordt hervat. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden hieromtrent nadere regels gesteld. Deze zullen in belangrijke mate lijken op de huidige schorsingsregels voor het stembureau.

Het eerste lid sluit overigens niet uit dat er ook andere situaties denkbaar zijn waarin de voorzitter van het gemeentelijk stembureau tot schorsing van de zitting overgaat. De voorzitter zal de stemopneming bijvoorbeeld ook moeten schorsen als, niettegenstaande het bepaalde in artikel N 12 Kieswet (nieuw), op het moment dat de stemopneming dient aan te vangen, de transportboxen met te tellen stembescheiden nog niet aan het gemeentelijk stembureau zijn overgedragen. In dat geval kan de schorsing worden opgeheven zodra wel met de stemopneming kan worden aangevangen. Ook als de stemopneming is afgerond en de vaststelling en

bekendmaking van de uitslag op een andere locatie plaatsvindt, zal het gemeentelijk stembureau tot schorsing van de zitting overgaan.

Artikelen O 7 tot en met O 13

De in bovengenoemde bepalingen neergelegde procedure komt overeen met de procedure zoals deze in de artikelen 31 tot en met 36 van het Tijdelijk experimentenbesluit stembiljetten en centrale stemopneming was neergelegd. Voor elk stembureau worden de stembescheiden afzonderlijk geteld. De stemopneming moet op zodanige wijze plaatsvinden, dat wordt voorkomen dat de stembescheiden van de verschillende stembureaus met elkaar vermengen. Mocht het centraal stembureau het gemeentelijk stembureau opdragen een geheel of gedeeltelijk nieuwe stemopneming uit te voeren (vgl. art. P 1d Kieswet (nieuw)), dan moet dit immers mogelijk zijn.

De redactie van artikel O 7 sluit niet uit dat het gemeentelijk stembureau de stemopneming voor een stembureau overdoet, bijvoorbeeld als later op de dag alsnog twijfel ontstaat over de juistheid van de stemopneming. Het gemeentelijk stembureau kan hiertoe beslissen totdat het de uitslag voor de gemeente heeft vastgesteld. Voor het verloop van de procedure van de stemopneming wordt verwezen naar het algemeen deel van de toelichting.

In artikel O 10 is vastgelegd in welke gevallen het gemeentelijk stembureau ertoe overgaat om opnieuw het aantal door het stembureau tot de stemming toegelaten kiezers vast te stellen. Dit is in de eerste plaats het geval als er een verschil bestaat tussen het aantal tot de stemming toegelaten kiezers zoals het stembureau dat heeft vastgesteld en het aantal stemmen dat door het gemeentelijk stembureau is geteld, tenzij het stembureau voor dit verschil een sluitende verklaring heeft gegeven.

Het tweede lid ziet op de situatie dat het aantal tot de stemming toegelaten kiezers, zoals dat door het stembureau is vastgesteld, precies gelijk is aan het aantal stemmen dat het gemeentelijk stembureau heeft geteld, maar het stembureau in zijn proces-verbaal wel melding heeft gemaakt van een telverschil. In die situatie moet het gemeentelijk stembureau de pakken met stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen openen, om zelf vast te stellen hoeveel kiezers door het stembureau tot de stemming zijn toegelaten. Het maakt daarbij niet uit of het stembureau in zijn proces-verbaal al of niet een verklaring heeft opgenomen voor het telverschil.

Artikel O 12, eerste lid, regelt dat het gemeentelijk stembureau de aanwezige personen in kennis stelt van de resultaten van de stemopneming van elk stembureau. De aanwezigen kunnen kennismaken van het aantal stemmen dat is geteld, alsook van de wijze waarop dit aantal is samengesteld: het aantal stemmen dat ongeldig is, dat blanco is, dat op iedere kandidaat is uitgebracht en de som van het aantal stemmen dat op de kandidaten op een lijst is uitgebracht (vgl. art. O 8 Kieswet (nieuw)). Voorts worden zij in kennis gesteld van het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten, alsook van de wijze waarop dit aantal is samengesteld: het getelde aantal geldige stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen (vgl. art. N 1 of O 10 Kieswet (nieuw)). En tot slot raken de aanwezigen bekend met het verschil tussen het aantal stemmen dat is geteld en het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten en de verklaring(en) die het gemeentelijk stembureau daarvoor heeft (vgl. art. O 11 Kieswet (nieuw)).

Artikel O 14

Nadat het gemeentelijk stembureau de opnemings van de bij een stembureau uitgebrachte stemmen heeft afgerond, doet het de verzegelde pakken met verkiezingsbescheiden terug in de transportbox. Daarna wordt de transportbox opnieuw op slot gedaan en verzegeld. Totdat de transportbox is overgedragen aan de burgemeester, blijft het gemeentelijk stembureau ervoor verantwoordelijk dat de zegels op de transportbox niet worden verbroken. De sleutel van de transportbox en het proces-verbaal van het stembureau worden in een enveloppe gedaan. Zie ook de toelichting bij artikel O 11.

Artikel O 15

Nadat het gemeentelijk stembureau de opnemings van de bij de afzonderlijke stembureaus uitgebrachte stemmen heeft afgerond, stelt het de aantallen vast die voorheen, op grond van artikel N 11 Kieswet (oud), door de burgemeester werden vastgesteld. Voor iedere lijst wordt vastgesteld hoeveel stemmen er in totaal, binnen de gemeente, op elk van de afzonderlijke kandidaten zijn uitgebracht, alsook hoeveel stemmen zij gezamenlijk hebben gekregen. Ook het aantal blanco en ongeldig uitgebrachte stemmen wordt getotaliseerd tot gemeenteniveau. Daarnaast wordt vastgesteld hoeveel kiezers er in de gemeente op basis van een stempas, kiezerspas of volmachtbewijs tot de stemming zijn toegelaten. Door deze aantallen bij elkaar op te tellen, wordt het aantal kiezers verkregen dat in de gemeente tot de stemming is toegelaten (vgl. lid 2 onder f). Overigens wordt de opkomst op stembureauniveau reeds door de stembureaus vastgesteld. In de praktijk worden die aantallen ook al door de burgemeester getotaliseerd.

Om het verschil vast te stellen tussen het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten en het aantal stemmen dat is geteld, volstaat het niet om de op grond van artikel O 11 van de Kieswet (nieuw) vastgestelde verschillen bij elkaar op te tellen. Het resultaat daarvan zou immers zijn dat de geconstateerde verschillen elkaar kunnen opheffen. Want als in een stembureau één kiezer meer tot de stemming is toegelaten dan er stembiljetten zijn geteld en in een ander stembureau juist één kiezer minder tot de stemming is toegelaten dan er stembiljetten geteld zijn, zou dit cumuleren tot 0. Dat geeft echter geen goed beeld van de telverschillen. Bedoeld is dat het gemeentelijk stembureau zowel vaststelt hoeveel kiezers er in totaal *meer* door de stembureaus tot de stemming zijn toegelaten dan er stemmen zijn geteld, en hoeveel kiezers er in totaal *minder* door de stembureaus tot de stemming zijn toegelaten dan er stemmen zijn geteld. Voor zover mogelijk geeft het gemeentelijk stembureau een verklaring voor deze verschillen.

Artikel O 16

Geregeld is dat het gemeentelijk stembureau het aantal in de gemeente geregistreerde kiesgerechtigden voor de verkiezing vaststelt. Door het aantal tot de stemming toegelaten kiezers (art. O 15 lid 2 onder f Kieswet (nieuw)) te vergelijken met het aantal geregistreerde kiesgerechtigden, kan de opkomst worden bepaald. Naar het oordeel van de regering vormen beide aantallen – het aantal kiesgerechtigden en het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten – een wezenlijk onderdeel van de uitslagvaststelling. Om het aantal in de gemeente geregistreerde kiesgerechtigden te kunnen vaststellen, heeft het gemeentelijk stembureau de medewerking van het college van burgemeester en wethouders nodig. Het is immers het college dat ingevolge artikel D 1 van de Kieswet de kiesgerechtigheid van de ingezetenen van de gemeente registreert. Daarom wordt bepaald dat het college het gemeentelijk stembureau informeert over het aantal kiesgerechtigden.

Artikel O 17

De door het gemeentelijk stembureau vastgestelde aantallen worden aan de aanwezigen medegedeeld. Dit kan worden gedaan door (de voorzitter van) het gemeentelijk stembureau, maar zoals in paragraaf 2.4.2.4 van het algemene deel van deze toelichting is beschreven, is het ook mogelijk dat het gemeentelijk stembureau het aan de burgemeester overlaat om deze mededeling, al dan niet ten overstaan van pers en publiek, te doen.

Artikel O 19

Nadat alle werkzaamheden voor een verkiezing zijn voltooid, maakt het gemeentelijk stembureau daarvan proces-verbaal op. Uitgangspunt is dat alle aanwezige leden het proces-verbaal ondertekenen. Omdat de stemopneming tegelijkertijd op meerdere locaties kan plaatsvinden, en het gemeentelijk stembureau in zijn proces-verbaal ook verantwoording aflegt over de in dat kader verrichte werkzaamheden, moet het proces-verbaal ten minste worden ondertekend door de voorzitter en de plaatsvervangend voorzitters van het gemeentelijk stembureau. Op deze manier wordt gewaarborgd dat altijd ten minste één van de ondertekenaars van het proces-verbaal op de andere locatie(s) waar de stemopneming heeft plaatsgevonden, aanwezig is geweest.

Is er één gemeentelijk stembureau ingesteld ten behoeve van twee of meer verkiezingen, dan maakt het gemeentelijk stembureau voor elke verkiezing een afzonderlijk proces-verbaal op. Naast de resultaten van de stemopneming zoals deze op gemeentelijk niveau zijn vastgesteld, bevat het proces-verbaal ook de resultaten van de opneming van de bij de afzonderlijke stembureaus uitgebrachte stemmen. In een verslag bij het proces-verbaal worden alle bezwaren vermeld die in de processen-verbaal van de stembureaus zijn opgenomen. Daarmee wordt een overzicht gegeven van alle bezwaren die zijn geuit tijdens de stemming in de gemeente. Het verslag maakt deel uit van het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau, en wordt dus openbaar gemaakt.

Artikel O 20

Artikel O 20 regelt de overdracht van het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau en de verzegelde enveloppen, met in elk het proces-verbaal alsmede de sleutel van de transportbox van een stembureau, aan de burgemeester. Als het gemeentelijk stembureau programmatuur heeft gebruikt bij het vaststellen van het totaal aantal stemmen dat binnen de gemeente op iedere kandidaat en op elke lijst is uitgebracht, controleert het de juiste werking van deze software. Daarvoor maakt het gebruik van een controleprotocol. Voor een nadere toelichting op het controleprotocol wordt verwezen naar de artikelsgewijze toelichting bij artikel P 1d van de Kieswet.

Artikel O 21

De burgemeester maakt het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau alsook de processen-verbaal van de stembureaus, met weglating van de ondertekening, onverwijld op een algemeen toegankelijke wijze elektronisch openbaar. Daarnaast legt hij een kopie van de volledige processen-verbaal, dus inclusief de ondertekening, voor eenieder ter inzage in het gemeentehuis. In artikel O 21, derde lid, is geregeld dat de burgemeester het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau zo spoedig mogelijk fysiek overbrengt naar het centraal stembureau. Een uitzondering is gemaakt voor de Tweede Kamer- en Europees Parlementsverkiezingen. Bij die verkiezingen worden de processen-verbaal van de gemeentelijk stembureaus overgebracht naar de burgemeester van de gemeente waar de vergadering van provinciale staten wordt gehouden en vanaf daar gebundeld bij het centraal stembureau, de Kiesraad, aangeleverd. Hiermee wordt

voorkomen dat vanuit iedere gemeente in Nederland iemand naar de Kiesraad moet afreizen.

Als het gemeentelijk stembureau gebruik heeft gemaakt van programmatuur ten behoeve van de vaststelling van de uitkomsten van de stemopneming, maakt de burgemeester het digitale bestand met de uitkomsten van de stemopneming eveneens op een algemeen toegankelijke wijze elektronisch openbaar. Daarnaast draagt hij het digitale bestand, voorzien van zijn elektronische handtekening, over aan het centraal stembureau. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden nadere regels gesteld over de elektronische openbaarmaking en de overdracht van digitale bestanden.

Artikelen O 22 en O 23

Het college van burgemeester en wethouders is verantwoordelijk voor de bewaring en vernietiging van de verzegelde pakken. Een gemeentelijk stembureau is immers onvoldoende geëquipeerd om deze taken uit te voeren. In de voorgestelde nieuwe artikelen wordt geregeld onder welke voorwaarden de pakken met stempassen en de pakken met stembiljetten alsmede de, afschriften van, processen-verbaal kunnen worden overgedragen aan de officier van justitie en wanneer deze bescheiden worden vernietigd.

Artikelen O 24 en 25

In artikel O 25 is een grondslag opgenomen om bij algemene maatregel van bestuur nadere regels te kunnen stellen met het oog op de vaststelling van de verkiezingsuitslag in geval van gecombineerde stemmingen. Bijvoorbeeld in de situaties dat er gelijktijdig waterschaps- en provinciale statenverkiezingen plaatsvinden. In dit verband kan worden gedacht aan uitvoeringstechnische zaken, zoals een regeling voor het geval bij de gecombineerde stemming wordt geconstateerd dat er stembescheiden door elkaar zijn geraakt. Een vergelijkbare grondslag is reeds opgenomen voor het stellen van nadere regels over de gecombineerde stemming op de dag van de verkiezingen (art. J 6a). Artikel O 25 bevat een wettelijke grondslag om nadere voorschriften te stellen betreffende het vervoer en de opslag van de stembescheiden en de processen-verbaal van de stembureaus alsmede het proces-verbaal van het stembureau.

Hoofdstuk O, paragraaf 3

De nieuwe paragraaf 3 bevat bepalingen over de werkzaamheden van het nationaal briefstembureau. Het nationaal briefstembureau zal bij verkiezingen voor de leden van de Tweede Kamer en de Nederlandse leden van het Europees Parlement verantwoordelijk zijn voor de vaststelling van het aantal stemmen dat is uitgebracht per brief. Voor een nadere toelichting op de introductie van het nationaal briefstembureau wordt verwezen naar paragraaf 3.2 van het algemeen deel.

Artikel O 26

In het voorgestelde artikel O 26 wordt vastgelegd dat het nationaal briefstembureau zo spoedig mogelijk aanvangt met zijn werkzaamheden. De werkzaamheden kunnen starten zodra de processen-verbaal van het eerste briefstembureau zijn overgelegd (verwezen wordt in dit verband naar het nieuwe artikel N 26, waarin is neergelegd dat briefstembureaus zowel een proces-verbaal opmaken van de vooropening als van de stemopneming). Het nationaal briefstembureau hoeft niet te wachten tot alle processen-verbaal van de briefstembureaus ontvangen zijn voordat het met zijn werkzaamheden start.

Artikel O 27

Het nationaal briefstembureau controleert uit eigen beweging de in de processen-verbaal opgenomen uitkomsten van de stemopneming. Deze controle zal hoofdzakelijk gericht zijn op het controleren van de optellingen die zijn opgenomen in de processen-verbaal. Naar verwachting zullen de processen-verbaal van de briefstembureaus op gespreide tijden ontvangen worden door het nationaal briefstembureau. Het nationaal briefstembureau kan gelijk na ontvangst van de eerste processen-verbaal overgaan tot het verrichten van de controle.

Artikel O 28

Als de door het nationaal briefstembureau uitgevoerde controle aanleiding geeft om te vermoeden dat een briefstembureau een of meer fouten heeft gemaakt bij de stemopneming of bij het vaststellen van de uitkomsten daarvan, draagt het nationaal briefstembureau het betreffende briefstembureau op om de fouten nader te onderzoeken. Betreft het een simpele optelfout of overduidelijke verschrijving, dan kan het briefstembureau direct een nieuw, gecorrigeerd proces-verbaal vaststellen. In andere gevallen kan het nodig zijn dat het briefstembureau tot een geheel of gedeeltelijk nieuwe opneming van de verkiezingsbescheiden over moet gaan. Het briefstembureau verricht zijn werkzaamheden in een openbare zitting. De dag, uur en locatie van die zitting worden zo spoedig als mogelijk bekendgemaakt, opdat diegenen die de zitting wensen bij te wonen daartoe in staat worden gesteld. De burgemeester dan wel de vertegenwoordiger in geval van een briefstembureau in Aruba, Curaçao of Sint-Maarten, heeft de verkiezingsbescheiden van het briefstembureau op dat moment onder zich, en dient er zorg voor te dragen dat deze bescheiden onverwijld worden overgebracht naar de locatie waar het briefstembureau zitting houdt. Dit geldt ook voor de processen-verbaal van de briefstembureaus. Deze worden in geval van briefstembureaus in 's-Gravenhage evenwel overgebracht door het nationaal briefstembureau, aangezien het nationaal briefstembureau op dat moment de papieren versies van die processen-verbaal onder zich heeft.

Artikelen O 29 tot en met 31

Met het voorgestelde artikel O 30 wordt vastgelegd welke resultaten het nationaal briefstembureau vaststelt ten aanzien van de stemmen die per brief zijn uitgebracht. Deze resultaten worden op dit moment nog door de burgemeester van 's-Gravenhage vastgesteld en opgenomen in het formulier waarin de burgemeester de aantallen stemmen voor zijn gemeente vaststelt (het huidige model N 11 van de Kiesregeling).

In het voorgestelde artikel 30, tweede lid, onderdeel a, wordt vastgelegd dat het nationaal briefstembureau het aantal kiesgerechtigden met een werkelijke woonplaats buiten Nederland vaststelt dat zich heeft geregistreerd op basis van de registratie, bedoeld in artikel D 2. In artikel O 29 wordt geregeld dat de gemeente 's-Gravenhage het nationaal briefstembureau in kennis stelt van dit aantal. Het nationaal briefstembureau stelt het aantal dienovereenkomstig vast en neemt dit over in zijn proces-verbaal.

Met artikel O 31 wordt geregeld dat het nationaal briefstembureau de resultaten die het vaststelt meedeelt in een openbare zitting. Daar gaat het zo spoedig mogelijk toe over. Naar verwachting zal dit op zijn vroegst op de zesde dag na de dag van de stemming zijn. De reden hiervoor is dat nog tot en met de vijfde dag van stemming om 17.00 uur retourenveloppen vanuit ambassades en consulaten ontvangen kunnen worden door de burgemeester van 's-Gravenhage, die deze retourenveloppen vervolgens op dezelfde dag uiterlijk om 21.00 uur overdraagt aan een of meer briefstembureaus in zijn gemeente. Pas nadat het nationaal briefstembureau de processen-verbaal van alle briefstembureaus heeft ontvangen,

kan het overgaan tot het vaststellen van de resultaten. Uiteraard kan het nationaal briefstembureau wel voor die tijd zoveel mogelijk voorbereidende werkzaamheden verrichten.

Opdat belangstellenden op de hoogte zijn van wanneer de zitting plaatsvindt, wordt het aanvangstijdstip bekendgemaakt. Tijdens de zitting kunnen aanwezigen mondeling bezwaren inbrengen. Deze bezwaren dienen te worden opgenomen in het proces-verbaal, voorzien van een reactie van het nationaal briefstembureau. In het proces-verbaal worden ook de resultaten opgenomen van de stemopneming van de afzonderlijke briefstembureaus. In een verslag bij het proces-verbaal worden daarnaast alle bezwaren vermeld die in de processen-verbaal van de briefstembureaus zijn opgenomen. Het verslag maakt deel uit van het proces-verbaal van het nationaal stembureau, en wordt dus openbaar gemaakt.

Artikelen O 33 en O 34

Deze artikelen geven voorschriften over de overdracht van de processen-verbaal van het nationaal briefstembureau en de briefstembureaus aan het centraal stembureau.

Het voorgestelde artikel O 33, eerste lid, regelt dat het nationaal briefstembureau zijn eigen proces-verbaal en de processen-verbaal van de briefstembureaus uit 's-Gravenhage, die het nationaal briefstembureau fysiek onder zich heeft, zo spoedig mogelijk overdraagt aan het centraal stembureau. Het nationaal briefstembureau brengt daarnaast een afschrift van zijn proces-verbaal naar de burgemeester van 's-Gravenhage. Dit is nodig met het oog op de elektronische openbaarmaking en de terinzagelegging hiervan, hetgeen geregeld wordt in artikel O 34, eerste en tweede lid. De burgemeester kan ten behoeve van de terinzagelegging zo nodig een kopie maken van het ontvangen afschrift.

Ten aanzien van de processen-verbaal van de briefstembureaus in grensgemeenten en in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten wordt in artikel O 33, tweede lid, een andere regeling voorgesteld. Dit is nodig omdat het nationaal briefstembureau deze processen-verbaal alleen langs de elektronische weg heeft ontvangen en niet fysiek onder zich heeft. Geregeld wordt dat het nationaal briefstembureau deze processen-verbaal langs elektronische weg ter kennis brengt van het centraal stembureau. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen hier nadere eisen aan worden gesteld.

In het voorgestelde artikel O 33, derde lid, wordt geregeld dat indien het nationaal briefstembureau programmatuur heeft gebruikt ten behoeve van het vaststellen van de in artikel O 30 bedoelde aantallen, het nationaal briefstembureau de daarmee gegenereerde uitkomsten controleert. Voor deze controle maakt het nationaal briefstembureau gebruik van een door de Kiesraad op te stellen protocol, dat de Kiesraad bekendmaakt in de Staatscourant (vierde lid). Het digitale bestand met de uitkomsten wordt door het nationaal briefstembureau vervolgens van een elektronische handtekening voorzien en onverwijld verzonden aan zowel de burgemeester van 's-Gravenhage als aan het centraal stembureau. Verzending aan de burgemeester is noodzakelijk met het oog op de elektronische openbaarmaking van het digitale bestand. Dit wordt geregeld in het voorgestelde artikel O 34, derde lid. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen ingevolge het voorgestelde artikel O 34, vijfde lid, nadere regels worden gesteld over de elektronische handtekening, de openbaarmaking en de overdracht van de digitale bestanden.

Artikel O 35

Overeenkomstig de Aanpassingswet Algemene verordening gegevensbescherming wordt geregeld dat in de fase van uitslagvaststelling door het gemeentelijk stembureau enkele rechten van betrokkenen, namelijk het recht van inzage, het recht op rectificatie en beperking van de verwerking, niet van toepassing zijn.

VV (Art. P 1 Kieswet)

Artikel P 1 van de Kieswet wordt opnieuw vastgesteld. Om het mogelijk te maken dat de verkiezingsuitslag tijdig door het centraal stembureau wordt vastgesteld, is geregeld dat het centraal stembureau zo spoedig mogelijk aanvangt met het verrichten van de werkzaamheden tot vaststelling en bekendmaking van de verkiezingsuitslag. Het centraal stembureau kan al met de werkzaamheden beginnen als het nog niet alle processen-verbaal van de gemeentelijke stembureaus, dan wel het nationale briefstembureau, heeft ontvangen.

WW (Artt. P 1b t/m P 1g Kieswet)

In de nieuwe artikelen P 1b tot en met en P 1g worden de nieuwe controlerende taken van het centraal stembureau geregeld.

Artikel P 1b

Iedereen heeft het recht om bij het centraal stembureau melding te maken van een of meer mogelijke fouten in de processen-verbaal van de gemeentelijk stembureaus of in de digitale bestanden met de uitkomsten van de stemopnemingen. Er moet daarbij sprake zijn van een «onderbouwde melding». Dat wil zeggen dat de melder de melding enigszins moet onderbouwen. De melder dient aan te geven waaruit de vermeende fout concreet bestaat, zodat het centraal stembureau de melding gericht kan onderzoeken. Het is mogelijk dat de juistheid van de melding eenvoudig door het centraal stembureau kan worden nagegaan. Bijvoorbeeld als de uitkomsten van de stemopneming zoals deze in het digitale bestand zijn opgenomen, niet overeenkomen met de uitkomsten zoals deze op het papieren proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau staan vermeld, of als de som van de op alle kandidaten op een lijst uitgebrachte stemmen, het stemcijfer, niet correct is berekend. In andere gevallen is mogelijk meer onderzoek nodig. Een melding kan bijvoorbeeld ook bestaan uit de mededeling dat de melder op een specifiek benoemde locatie een stem op een bepaalde kandidaat heeft uitgebracht, maar deze stem niet terugvindt op het vastgestelde proces-verbaal. De melding zelf is vormvrij. Dat wil zeggen dat iedereen naar keuze, schriftelijk of mondeling een melding kan doen bij het centraal stembureau. In het tweede lid is geregeld dat de melding uiterlijk vierentwintig uur voorafgaand aan de zitting waarin het centraal stembureau de uitslag van de verkiezing vaststelt en bekendmaakt, door het centraal stembureau dient te zijn ontvangen. Meldingen die later zijn ontvangen, hoeft het centraal stembureau noch te onderzoeken noch in zijn proces-verbaal te melden.

Artikel P 1c

Als het centraal stembureau een digitaal bestand heeft ontvangen met de uitkomsten van de stemopneming in een gemeente, gaat het na of dit bestand is overgebracht conform de eisen die daaraan in de regelgeving zijn gesteld. Als dit niet het geval is, neemt het centraal stembureau contact op met de burgemeester van de gemeente waar het digitale bestand door een gemeentelijk stembureau is aangemaakt en verzoekt hem het bestand opnieuw, maar nu in overeenstemming met de wettelijke voorschriften, aan het centraal stembureau over te dragen.

Artikel P 1d

Het centraal stembureau controleert de in de processen-verbaal opgenomen uitkomsten van de stemopneming. Daarbij gaat het na of het op basis van de ontvangen processen-verbaal een betrouwbare verkiezingsuitslag kan vaststellen. Dit doet het aan de hand van een door de Kiesraad op te stellen protocol. Ook de gemeentelijk stembureaus hanteren, bij de in artikel O 20 bedoelde controle op de juiste werking van de door het gemeentelijk stembureau gebruikte programmatuur, een door de Kiesraad opgesteld protocol (zie paragraaf 2.4.2.4, onder f, van het algemeen deel van deze toelichting en de toelichting bij artikel O 20).

De regering hecht eraan dat, bij niet-nationale verkiezingen, de controle door alle centraal en gemeentelijk stembureaus op een vergelijkbare wijze wordt uitgevoerd. Iedere stem telt immers en iedere Nederlander heeft evenveel recht op een eerlijk verloop van de verkiezingsprocedure, inclusief de vaststelling van de uitslag. Tegelijk vindt de regering het belangrijk dat de controle ook op een zodanige wijze wordt ingericht dat deze voor de uitvoeringspraktijk uitvoerbaar blijft, zonder dat het doel van de controle uit het oog wordt verloren. Gelet op de ervaring en expertise van de Kiesraad, heeft de regering er daarom voor gekozen de Kiesraad tot taak te geven een controleprotocol vast te stellen. In dit controleprotocol moet in algemene zin worden beschreven welke controles de centraal en de gemeentelijk stembureaus moeten uitvoeren. De regering hecht er ook aan dat het voor eenieder duidelijk is op welke wijze de controle wordt uitgevoerd. Daarom wordt bepaald dat het door de Kiesraad vast te stellen controleprotocol in de Staatscourant wordt gepubliceerd. Dit hoeft niet voor iedere verkiezing opnieuw te gebeuren, maar (uiteraard) wel voordat het controleprotocol voor de eerste keer wordt moet worden toegepast. Op deze manier is het protocol voorafgaand kenbaar en algemeen toegankelijk voor geïnteresseerden. Het door de Kiesraad op te stellen controleprotocol dient dus niet alleen verkiezingen waarbij de Kiesraad zelf als centraal stembureau optreedt, maar alle op basis van de Kieswet te houden verkiezingen. De concrete uitvoering van de controlewerkzaamheden is daarbij echter steeds de verantwoordelijkheid van het betreffende centraal of gemeentelijk stembureau.

In het derde lid is geregeld dat het centraal stembureau niet alleen uit eigen beweging de juistheid van de in de processen-verbaal en digitale bestanden vastgelegde uitkomsten controleert aan de hand van het controleprotocol, maar ook tot een controle overgaat naar aanleiding van meldingen als bedoeld in artikel P 1b van de Kieswet.

Artikel P 1e

Als de ambtshalve door het centraal stembureau uitgevoerde controle, dan wel de controle door het stembureau als gevolg van een in artikel P 1b bedoelde melding, het centraal stembureau aanleiding geeft om te vermoeden dat een gemeentelijk stembureau een of meer fouten heeft gemaakt bij de stemopneming of het vaststellen van de uitkomsten daarvan, dan beslist het centraal stembureau dat het gemeentelijk stembureau de melding nader moet onderzoeken. Betreft het een simpele optelfout of overduidelijke verschrijving, dan kan het gemeentelijk stembureau direct een nieuw, gecorrigeerd, proces-verbaal vaststellen. Indien nodig kan het gemeentelijk stembureau wel tot een nieuwe geheel of gedeeltelijke opneming van de verkiezingsbescheiden overgaan ten aanzien van een of meer stembureaus. Welke verkiezingsbescheiden het gemeentelijk stembureau opnieuw opneemt, zal afhangen van de te onderzoeken melding. Heeft een kiezer gemeld dat hij zijn stem op een bij naam genoemde kandidaat op een bepaalde lijst niet heeft teruggezien in de handmatig ingevulde bijlage bij het proces-verbaal, dan kan het gemeentelijk stembureau de nieuwe stemopneming bijvoorbeeld in eerste instantie beperken tot een nieuwe telling van de stemmen die op de kandidaten van die lijst

zijn uitgebracht. Het gemeentelijk stembureau verricht zijn werkzaamheden in een openbare zitting.

Artikel P 1f

De regeling omtrent de controlerende taken van het centraal stembureau, zoals opgenomen in de artikelen P 1b, P 1d en P 1e, eerste en tweede lid, zijn ingevolge dit artikel ook van toepassing op de processen-verbaal van briefstembureaus. Voor een nadere toelichting op het onderzoek door het centraal stembureau wordt verwezen naar de toelichting bij de voornoemde artikelen.

Als de controle door het centraal stembureau aanleiding geeft om te vermoeden dat een briefstembureau een of meer fouten heeft gemaakt bij de stemopneming of het vaststellen van de uitkomsten daarvan, dan beslist het centraal stembureau dat het briefstembureau de melding nader moet onderzoeken. Het tweede lid regelt dat in dat geval de processen-verbaal en de pakken worden overgebracht naar de locatie waar het briefstembureau zitting houdt. Voor de briefstembureaus die gevestigd zijn in 's-Gravenhage betekent dit dat het centraal stembureau, door tussenkomst van de burgemeester, zorg draagt voor het overbrengen van de processen-verbaal, aangezien de papieren processen-verbaal van deze briefstembureaus ingevolge het nieuwe artikel O 33 naar het centraal stembureau zijn overgebracht. De pakken met verkiezingsbescheiden van deze briefstembureaus zijn nog bij de burgemeester. De burgemeester draagt dan ook zorg voor de overdracht van deze pakken. Voor de briefstembureaus in grensgemeenten wordt geregeld dat zowel de processen-verbaal als de pakken met verkiezingsbescheiden worden overgebracht door de burgemeester van de gemeente, aangezien die deze bescheiden onder zich heeft. Voor de briefstembureaus in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten geldt dat de vertegenwoordiger van Nederland in het betreffende land de bescheiden onder zich heeft en dat hij daarom overgaat tot de overdracht hiervan aan het briefstembureau.

In het derde lid wordt geregeld dat de bepalingen uit hoofdstuk N over de werkzaamheden van de briefstembureaus van overeenkomstige toepassing zijn, voor zover nodig is ten behoeve van het onderzoek van het briefstembureau. Dit met uitzondering van de bepalingen omtrent de vooropening van de retourenveloppen zoals opgenomen in de artikelen N 18 tot en met N 20. Wel kan het nodig zijn om het aantal terzijde gelegde dan wel het aantal niet terzijde gelegde retourenveloppen te tellen teneinde de aantallen, bedoeld in artikel N 23, vast te stellen. Nadat de werkzaamheden door het briefstembureau zijn voltooid, wordt het opnieuw vastgestelde proces-verbaal overgebracht naar het nationaal briefstembureau, dat vervolgens de benodigde werkzaamheden verricht om het totaal aantal per brief uitgebrachte stemmen opnieuw vast te stellen. Om die reden worden de artikelen O 26 tot en met O 34 van toepassing verklaard.

Artikel P 1g

De regeling omtrent de controlerende taken van het centraal stembureau, zoals opgenomen in de artikelen P 1b tot en met P 1d, zijn ingevolge dit artikel ook van toepassing op het proces-verbaal van het nationaal briefstembureau. Voor een nadere toelichting op het onderzoek door het centraal stembureau wordt verwezen naar de toelichting bij de voornoemde artikelen.

Als de controle aanleiding geeft om te vermoeden dat het nationaal briefstembureau een of meer fouten heeft gemaakt bij het vaststellen van de uitkomsten van het aantal per brief uitgebrachte stemmen, dan beslist het centraal stembureau dat het nationaal briefstembureau de melding nader moet onderzoeken. In dat kader kan het nationaal briefstembureau de briefstembureaus zo nodig gelasten om tot een

geheel of gedeeltelijke opneming van verkiezingsbescheiden over te gaan. Voor zover daar sprake is, geldt in dat geval de regeling zoals opgenomen in het voorgestelde artikel P 1f. Voor een nadere toelichting hierop wordt verwezen naar de toelichting bij dat artikel.

De situatie kan zich ook voordoen dat het nationaal briefstembureau fouten heeft gemaakt bij het vaststellen van uitkomsten. In dat geval stelt het nationaal briefstembureau de uitkomsten opnieuw vast en doet het zijn opnieuw vastgestelde proces-verbaal toekomen aan het centraal stembureau (vierde lid, tweede volzin).

XX (Art. P 20 Kieswet)

In artikel P 20 van de Kieswet was al geregeld dat het centraal stembureau de uitslag zo spoedig mogelijk vaststelt. Met het oog op het onderzoek van de geloofsbrieven door het vertegenwoordigend orgaan en de toelating van de gekozenen is het immers van belang dat de vaststelling van de verkiezingsuitslag tijdig is afgerond. In dit wetsvoorstel wordt een mogelijkheid geïntroduceerd om vermeende fouten in processen-verbaal op te zoeken, te onderzoeken en zo nodig te corrigeren. Eenieder kan bij het centraal stembureau melding maken van een vermeende fout. Daarom wordt in het nieuwe eerste lid aanvullend bepaald dat de zitting van het centraal stembureau niet eerder plaatsvindt dan de achtste dag na de stemming. Daarmee wordt gewaarborgd dat belangstellenden de tijd krijgen om de openbaar gemaakte processen-verbaal in te zien en, indien nodig, voorafgaand aan de zitting melding te maken bij het centraal stembureau van een of meer vermeende fouten. Nieuw is ook dat het centraal stembureau vaststelt hoeveel personen kiesgerechtigd waren voor de verkiezing van de leden van het vertegenwoordigend orgaan waarvoor de stemming heeft plaatsgevonden en hoeveel daarvan daadwerkelijk tot de stemming zijn toegelaten. Het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten wordt berekend door het aantal getelde stempassen, kiezerspassen, volmachtbewijzen, en het aantal toegelaten kiezers zoals vastgesteld door het nationaal briefstembureau bij elkaar op te tellen.

YY (Art. P 21 Kieswet)

Het centraal stembureau heeft ingevolge het huidige artikel P 21 de bevoegdheid om tijdens de zitting tot een hertelling over te gaan. Het centraal stembureau kan hiertoe besluiten naar aanleiding van een eigen onderzoek dan wel naar aanleiding van een onderbouwd verzoek van een of meer personen. Bovendien moet een ernstig vermoeden bestaan dat bij de centrale stemopneming dan wel de vaststelling van de stemaantallen fouten zijn gemaakt die van invloed kunnen zijn op de zetelverdeling. Dit artikel is aangepast, in die zin dat een hertelling wordt uitgevoerd door een of meer gemeentelijk stembureaus of briefstembureaus die het betreffen onder verantwoordelijkheid van het centraal stembureau.

ZZ (Art. P 22 Kieswet)

Het centraal stembureau stelt de verkiezingsuitslag op zodanige wijze vast dat daaruit te herleiden is hoeveel stemmen er in elke kieskring op de op de lijsten voorkomende kandidaten zijn uitgebracht. Daarnaast worden alle meldingen die het centraal stembureau heeft ontvangen van mogelijke onjuistheden, alsook hoe daarmee is omgegaan, in het proces-verbaal opgenomen. In het proces-verbaal worden ook alle mondelinge bezwaren die tijdens de zitting zijn ingebracht, en de reactie van het centraal stembureau daarop, vermeld.

AAA, BBB, CCC en DDD (Artt. P 23 t/m P 26 Kieswet)

Het huidige artikel P 23 regelt de elektronische openbaarmaking van het proces-verbaal van het centraal stembureau. Het artikel wordt aldus gewijzigd dat de ondertekening van het proces-verbaal niet op het internet wordt gepubliceerd. Voor zover het centraal stembureau programmatuur heeft gebruikt ten behoeve van de vaststelling van de verkiezingsuitslag, wordt het bestand dat de verkiezingsuitslag bevat eveneens elektronisch openbaargemaakt. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur zullen nadere regels worden gesteld over de elektronische openbaarmaking. Daarin kunnen ook eisen aan de bestanden worden gesteld. Omdat de ondertekening van het proces-verbaal niet meer wordt gepubliceerd, wordt in artikel P 23, tweede lid, bepaald dat de integrale versie van het proces-verbaal ter inzage wordt gelegd bij het centraal stembureau.

In artikel P 24 wordt geregeld welke stukken het centraal stembureau overdraagt aan het vertegenwoordigend orgaan: het eigen proces-verbaal alsmede de processen-verbaal van de gemeentelijk stembureaus. Als het vertegenwoordigend orgaan de processen-verbaal van de stembureaus wil hebben, dan kan het die opvragen bij de burgemeester van de desbetreffende gemeente. Zie het nieuwe artikel O 21, vijfde lid, van de Kieswet. Dat kan bijvoorbeeld nodig zijn om te kunnen beoordelen of een hertelling noodzakelijk is (het nieuwe artikel V 4a).

In artikel P 25 en 26 wordt overeenkomstig het uitgangspunt van het bewaren en vernietigen van verkiezingsbescheiden, geregeld dat het centraal stembureau de verkiezingsbescheiden die het onder zich houdt, drie maanden vanaf het moment van toelating van de gekozenen, bewaart en daarna in beginsel vernietigt. Het betreft het afschrift van het eigen proces-verbaal dat ter inzage heeft gelegen, alsmede de processen-verbaal van het stembureaus, voor zover de burgemeester die op verzoek van het centraal stembureau naar dat orgaan heeft overgebracht.

EEE (Art. Q 6 Kieswet)

In dit onderdeel wordt de verlenging van de termijn voor de registratie van de aanduiding van een politieke groepering voor de Eerste Kamerverkiezing geregeld. Verwezen wordt naar paragraaf 4.7 van het algemene deel van deze toelichting.

HHH, III en MMM (Artt. V 4, V 4a, V 4b en V 11a Kieswet)

Met het oog op de leesbaarheid van artikel V 4 is de bevoegdheid om tot een hertelling over te gaan, geregeld in de nieuwe artikelen V 4a en V 4b. Het is in de praktijk voor een vertegenwoordigend orgaan meestal niet mogelijk om zelf een nieuwe stemopneming (oftewel hertelling) uit te voeren. Daarom bepaalt het nieuwe artikel V 4a dat bij een verkiezing van de leden van de Tweede Kamer, provinciale staten, het algemeen bestuur en de gemeenteraad, het vertegenwoordigend orgaan volmacht en mandaat verleent aan de gemeentelijk stembureaus of briefstembureaus die het betreft om namens hem de nieuwe stemopneming uit te voeren. Het vertegenwoordigend orgaan blijft daarmee het verantwoordelijke orgaan, maar laat de feitelijke organisatie en uitvoering over aan een orgaan dat beter geëquipeerd is voor deze taak. Artikel V 4b regelt de bevoegdheid van de Eerste Kamer om tot een hertelling te besluiten, maar is inhoudelijk gelijk aan artikel V 4, vierde en vijfde lid, van de Kieswet (oud). Voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer wordt een hertelling door het vertegenwoordigend orgaan zelf uitgevoerd. De Eerste Kamer is in dat geval ook verantwoordelijk voor de bewaring en vernietiging van de verzegelde pakken die voor de hertelling naar dat orgaan zijn overgebracht (het nieuwe artikel V 11a). Het vertegenwoordigend orgaan (waaronder ook de Eerste Kamer) is voorts verantwoordelijk voor de

bewaring en vernietiging van de (originele) processen-verbaal van de gemeentelijke stembureaus en het centraal stembureau, alsmede van de processen-verbaal van de stembureaus voor zover de burgemeester die op verzoek van het vertegenwoordigend orgaan naar dat orgaan heeft overgebracht.

KKK en LLL (Artt. V 8 en V 9 Kieswet)

Een nieuwe stemopneming kan ertoe leiden dat een vertegenwoordigend orgaan moet besluiten een of meer personen die door de voorzitter van het centraal stembureau benoemd zijn verklaard als lid van het vertegenwoordigend orgaan, wegens de onjuistheid van de vaststelling van de uitslag van de verkiezing, niet toe te laten als lid van dat vertegenwoordigend orgaan. De Kieswet bepaalde dat de voorzitter van het vertegenwoordigende orgaan van zulk een situatie melding maakte bij het centraal stembureau. Vervolgens moest het centraal stembureau binnen twee weken opnieuw in een openbare zitting bijeenkomen om, met inachtneming van de resultaten van de door het vertegenwoordigend orgaan uitgevoerde stemopneming, opnieuw de verkiezingsuitslag vast te stellen. Werden er wel verschillen geconstateerd in het aantal stemmen dat op een of meer kandidaten was uitgebracht, maar hadden deze geen gevolgen voor de zetelverdeling en zeteltoewijzing, dan werd van deze nieuwe verkiezingsuitslag geen proces-verbaal opgemaakt door het centraal stembureau. In plaats daarvan werden de nieuwe resultaten van de stemopneming vastgelegd in een intern stuk van het vertegenwoordigend orgaan. Deze werkwijze is echter niet in lijn met de uitgangspunten zoals die ten grondslag liggen aan de in dit wetsvoorstel neergelegde nieuwe procedure voor de vaststelling van verkiezingsuitslagen. Daarom wordt in artikel V 9 van de Kieswet (nieuw) geregeld dat een nieuwe stemopneming door het vertegenwoordigend orgaan altijd leidt tot een nieuw proces-verbaal van het centraal stembureau met de gecorrigeerde verkiezingsuitslag.

NNN, OOO en PPP (Artt. Y 22b, Y 23 en Y 25 Kieswet)

Enkele artikelen met betrekking tot de Europees Parlementsverkiezingen dienen te worden aangepast als gevolg van het opheffen van de hoofdstembureaus, de veranderde taken van de burgemeester en de introductie van de gemeentelijk stembureaus.

Aangezien bij de verkiezing van de leden van het Europees Parlement rekening moet worden gehouden met de verkiezingen van de leden van het Europees Parlement in andere lidstaten van de Europese Unie, is in artikel Y 22b geregeld dat de openbare zitting van het gemeentelijk stembureau waarin de resultaten van de stemopneming op gemeentelijk niveau worden vastgesteld en medegedeeld, niet plaatsvindt voordat in alle lidstaten van de Europese Unie de stemmingsperiode is geëindigd. De processen-verbaal van de stembureaus en het gemeentelijk stembureau worden na de zitting van het gemeentelijk stembureau elektronisch openbaar gemaakt. Een afschrift van deze bescheiden wordt ter inzage gelegd.

Artikel Y 23 wordt aldus aangepast dat bij Europees Parlementsverkiezingen afschriften van de processen-verbaal van gemeentelijke stembureaus op verzoek van de Tweede Kamer, naar dat orgaan worden verzonden. De wijziging van artikel Y 25 betreft een technische wijziging als gevolg van de voorgestelde wijziging van artikel V 4 en de introductie van de nieuwe artikelen V 4a en V 4b. Wat betreft het geloofsbrievenonderzoek is immers het mede op de Tweede Kamerverkiezingen betrekking hebben artikel V 4a van overeenkomstige toepassing en niet het nieuwe

artikel V 4b dat betrekking heeft op het geloofsbrievenonderzoek in geval van Eerste Kamerverkiezingen.

RRR en SSS (Artt. Ya 11 en Ya 12 Kieswet)

De inhoud van de artikelen Ya 11 en Ya 12 komt te vervallen als gevolg van het schrappen van de rol van de gezaghebber bij de vaststelling van de verkiezingsuitslag, zoals ook de rol van de burgemeester in het Europese deel van Nederland is geschrapt. In het nieuwe artikel Ya 11, eerste lid, wordt geregeld dat de processen-verbaal van het gemeentelijk stembureau door de gezaghebber langs elektronische weg ter kennis worden gebracht van het centraal stembureau, teneinde een tijdige vaststelling van de verkiezingsuitslag mogelijk te maken.

XXX en YYY (Art. Ya 29 en Ya 32 Kieswet)

Met de inwerkingtreding van de Wet van 14 februari 2018 (Stb. 2018, 58), op 1 augustus 2018, wordt in het nieuwe paragraaf 3a van hoofdstuk Ya de verkiezing van de leden van de kiescolleges voor de Eerste Kamer geregeld.⁵⁴ Enkele in die paragraaf geïntroduceerde artikelen moeten worden aangepast, als gevolg van het vervallen van de rol van het hoofdstembureau (artikel Ya 24 en Ya 29).

UUU (Art. Ya 24 Kieswet)

Omdat het orgaan «hoofdstembureau» wordt opgeheven en het orgaan «gemeentelijk stembureau» wordt geïntroduceerd, moet artikel Ya 24 van de Kieswet worden aangepast. Ook in de bijzondere openbare lichamen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba zullen gemeentelijk stembureaus worden ingesteld. Op grond van artikel Ya 13 juncto E 6, tweede lid, van de Kieswet (nieuw) moet het bestuurscollege bij eilandsraadsverkiezingen minimaal drie personen tot lid van het gemeentelijk stembureau benoemen. Op grond van artikel Ya 24 (nieuw) is het gemeentelijk stembureau voor de verkiezing van de leden van de eilandsraad tevens het gemeentelijk stembureau voor de verkiezing van de leden van het kiescollege. Bij Tweede Kamerverkiezingen (art. Ya 1 jo. E 6 lid 1 Kieswet (nieuw)) en Europees Parlementsverkiezingen (art. Ya 1 jo. Y 2 jo. E 6 lid 1 Kieswet (nieuw)) worden minimaal vijf personen tot lid van het gemeentelijk stembureau benoemd.

WWW (Art. Ya 26 Kieswet)

In de Wet van 14 februari 2018 (Stb. 2018, 58) is beoogd te regelen dat aanduidingen die geregistreerd staan ten behoeve van Tweede Kamerverkiezingen dan wel eilandsraadsverkiezingen, ook bij de verkiezing van de leden van het kiescollege boven een kandidatenlijst geplaatst kunnen worden.⁵⁵ Abusievelijk bepaalde artikel Ya 26 van de Kieswet evenwel niet uitdrukkelijk dat aanduidingen die ten behoeve van eilandsraadsverkiezingen zijn geregistreerd doorwerking hebben naar kiescollegeverkiezingen. Van de gelegenheid wordt gebruikgemaakt om deze omissie te herstellen. Omwille van de leesbaarheid is er daarbij voor gekozen de bepaling uit te schrijven en toe te spitsen op de verkiezing van de leden van het kiescollege. Dat aanduidingen die geregistreerd staan ten behoeve van Tweede Kamerverkiezingen kunnen doorwerken naar de verkiezing van de leden van de eilandsraad volgt immers al uit artikel Ya 3 gelezen in samenhang met artikel G 4 van de Kieswet.

ZZZ

⁵⁴ Kamerstukken II 2017/18, 34 782, nr. 3.

⁵⁵ Kamerstukken II 2016/17, 34 782, nr. 3, p. 27.

In de bijlage, bedoeld in artikel E 1, eerste lid, komt de kolom met de gemeenten waar het hoofdstembureau is gevestigd te vervallen, aangezien het orgaan hoofdstembureau komt te vervallen. Daarnaast wordt de rij van kieskring 12 aangevuld. Kieskring 12 beslaat het gebied van de gemeente 's-Gravenhage. Voorheen was het duidelijk dat de stem van kiesgerechtigden die per brief aan de stemming deelnemen, kiezers buiten Nederland, bij kieskring 12 werden meegerekend. De uitkomsten van de door de briefstembureaus uitgevoerde stemopnemingen werden daartoe zelfs door de burgemeester van 's-Gravenhage betrokken bij de opgave van de uitkomsten van de stemopneming op gemeentelijk niveau (vgl. art. N 21 Kieswet (oud)). Dit wetsvoorstel voorziet evenwel in de instelling van een nationaal briefstembureau dat de uitkomsten van de stemopnemingen door de briefstembureaus totaliseert. Deze uitkomsten komen daarmee los te staan van de uitkomsten van de stemopneming op gemeentelijk niveau in 's-Gravenhage. Anders dan dat is er geen wijziging beoogd. In de tabel wordt daarom verduidelijkt dat het gebied van kieskring 12 zich uitstrekt over het gebied van de gemeente 's-Gravenhage alsmede het gebied dat geen onderdeel uitmaakt van het land Nederland, zoals dit binnen het Koninkrijk der Nederlanden bestaat.

Artikel II

Nu de centrale stemopneming in de Kieswet wordt geregeld, komt de mogelijkheid in de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming om te experimenteren met een centrale opzet van de stemopneming te vervallen. De onderdelen die zien op dit experiment komen met dit wijzigingsonderdeel daarom te vervallen. De grondslag voor de mogelijkheid om te experimenteren met een nieuw stembiljet voor kiezers in het buitenland en om te experimenteren met het gebruik van logo's van politieke groeperingen op dat stembiljet, blijft gehandhaafd. In het huidige artikel 2, derde lid, wordt thans verwezen naar diverse artikelen waarvan de inhoud met dit wetsvoorstel wordt verplaatst naar een ander hoofdstuk (voor een nadere toelichting hierop wordt verwezen naar de toelichting bij het opnieuw vastgestelde paragraaf 2 van hoofdstuk N). De betreffende wijzigingen worden met de voorgestelde wijzigingen in het derde lid, onderdelen a (nieuw) en b (nieuw) dienovereenkomstig aangepast. De nieuwe citeertitel van de wet wordt de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten.

Artikel III

Artikel 55, zesde lid, wordt gewijzigd, als gevolg van de introductie van de gemeentelijke stembureaus en het vervallen van de rol van de burgemeester en de hoofdstembureaus. Bovendien wordt geregeld dat de leden van de centraal stembureau in geval van herindelingsverkiezingen niet worden benoemd voor een periode die eindigt op hetzelfde tijdstip als de eerste zittingsperiode van de nieuw gekozen gemeenteraad, maar voor een periode die eindigt per 1 januari van het kalenderjaar voorafgaand aan het jaar waarin de zittingsperiode van de nieuwe gemeenteraad eindigt. Zo wordt aangesloten bij Kieswet, waarin de leden van de centrales stembureaus voor vier kalenderjaren worden benoemd en wordt bereikt dat het centraal stembureau ongewijzigd kan blijven in de periode rondom de eerstvolgende reguliere gemeenteraadsverkiezingen (in verband met de rol van het centraal stembureau in geval van opvolging en tijdelijke vervanging van gemeenteraadsleden, zoals neergelegd in onder meer de artikelen W 1, X 1 en X 2 van de Kieswet).

Artikel IV

A en F

Deze onderdelen hebben betrekking op de wijze waarop de leden van het algemeen bestuur die gebruikers van bedrijfsruimten vertegenwoordigen, worden benoemd. Voor een toelichting wordt verwezen naar paragraaf 6 van deze toelichting.

B

In artikel 15, tweede lid, worden redactionele en technische wijzigingen doorgevoerd.

C

In artikel 16, tweede lid, van de Waterschapswet is de zittingsduur van de benoemde leden van het algemeen bestuur van de waterschap (de vertegenwoordigers voor bedrijven, eigenaren ongebouwd en natuurbeheerders) gelijkgesteld aan de zittingsduur van de gekozen leden van het algemeen bestuur (vertegenwoordigers van de ingezetenen). Nu als gevolg van dit wetsvoorstel het moment van aftreden van de gekozen leden wordt gewijzigd, wordt in dit onderdeel voorgesteld het moment van aftreden van de benoemde leden van het algemeen bestuur overeenkomstig te wijzigen. Verwezen worden naar paragraaf 6 van deze toelichting.

D

In artikel 28 wordt bij de instelling van een nieuw waterschap het waterschap aangewezen dat met de voorbereiding van die instelling belast is. Daarbij worden de bevoegdheden in de Kieswet die bij het algemeen bestuur dan wel het dagelijks bestuur zijn belegd, toegewezen aan het dagelijks bestuur, onderscheidenlijk het algemeen bestuur van het aangewezen waterschap. De verwijzing naar artikel E 6a (instelling van het hoofdstembureau, tevens zijnde het centraal stembureau) en artikel V 4, eerste lid, (toelating tot het vertegenwoordigend orgaan) heeft aanpassing als gevolg van die voorgestelde wijzigingen in de Kieswet. Geregeld wordt dat het aangewezen waterschap bevoegd is de gemeente aan te wijzen waar het centraal stembureau wordt gevestigd en bevoegd is de leden van het centraal stembureau te benoemen en te ontslaan. Voorts wordt verduidelijkt dat het aangewezen waterschap in het kader van de toelating van de gekozen leden (artikel V 4, eerste lid) tevens bevoegd is, een hertelling te gelasten (het nieuwe artikel V 4a).

E

De Wet van 28 juni 2017 tot wijziging van de Kieswet in verband met het afschaffen van de mogelijkheid voor politieke groeperingen om lijstencombinaties te vormen (Stb. 2017, 302) is op 1 december 2017 in werking treden. Met ingang van die datum is de mogelijkheid in de Kieswet om lijstencombinaties aan te gaan, komen te vervallen. Om die reden wordt geregeld dat de verwijzing naar de mogelijkheid van lijstencombinaties in 29, tweede lid, van de Waterschapswet komt te vervallen.

Artikelen V en VI

Voor een toelichting op dit onderdeel wordt verwezen naar paragraaf 5 van het algemene deel van deze toelichting.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,